Conf. univ. dr. Costică PĂUN

CRIMINOLOGIE

PARTEA I
NOŢIUNI INTRODUCTIVE

CAPITOLUL I

CRIMINOLOGIA - ŞTIINȚĂ INTERDISCIPLINARĂ, INTEGRATOARE

SECȚIUNEA I

FORMAREA CRIMINOLOGIEI CA ŞTIINȚĂ

1. Originea criminologiei

Criminalitatea, ca fenomen social, a apărut o dată cu structurarea primelor comunități umane arhaice. Anterior acestui fapt istoric esențial nu se poate afirma existența criminalității, deoarece "acolo unde nu există morală şi norme, nu există crime"[1].

Deşi criminalitatea nu a fost studiată în mod ştiințific decât relativ recent (în ultimele două secole), o largă paletă de izvoare situate pe întregul arc temporal al evoluției umanității relevă interesul pentru acest fenomen.

Este foarte probabil că primele preocupări pentru pedepsirea unor comportamente individuale considerate periculoase au fost determinate de necesitatea autoprotejării comunităților umane constituite în condiții naturale vitrege care le amenințau permanent supraviețuirea. În mod firesc, reacția grupului aflat în pericol a fost severă la adresa celor care, prin acțiunile lor, amplificau **starea de risc**. Faptul că "legea talionului" răzbate prin negura timpului până în civilizatul Babilon al regelui Hammurabi (1728-1686 î.e.n.) şi chiar mult după aceea, reprezintă o dovadă în acest sens[2].

O dată cu trecerea timpului atât fapta prohibită cât şi pedeapsa ce trebuia aplicată au dobândit conotații noi, mai ales religioase, dar într-o anumită măsură şi social-economice. În scopul valorizării superioare a sentimentului religios, crima a fost considerată fie ca o manifestare diabolică, fie ca o expresie a păcatului[3], iar justiția a primit aspectul unui dar divin. De altfel, pe stela de diorit negru de la muzeul Louvre, pe care sunt gravate articolele "Codului" său,

---

1 [1] O.Kinberg, *Basic Problems of Criminology*, Copenhague, 1935, p.13, citat de D.Szabo, *Criminologie*, P.U.M., Montreal, 1967, p.2.

2 [2] În timpul lui Hammurabi, Mesopotamia avea deja o istorie de două mii de ani - conf. O.Drîmba, *Istoria culturii şi civilizației*, Ed.ştiințifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1985, vol.I, p.61-105.

3 J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie*, Paris, Dalloz, 1963, p.61.

Hammurabi este înfățișat închinându-se zeului Samaş, de la care primeşte textul legii. Conferind esență divină activității legislative, regele transmitea normele juridice oamenilor, care trebuiau să le respecte întocmai, sub imperiul unor sancțiuni extrem de severe[1].

Pedepsele erau considerate ca o veritabilă retribuție pentru răul provocat, ori ca o ispăşire a păcatului săvârşit (**punitur quia peccatum est**). Deşi modelate după "legea talionului"[2], ele se diferențiază şi în funcție de poziția socială a inculpatului sau a părții lezate[3]. Preoții şi demnitarii se bucurau de privilegii în cazul delictelor minore, dar erau aspru pedepsiți în cazul comiterii unor delicte grave. Interesant este şi faptul că nu se pedepseau decât delictele premeditate.

"Codul" lui Hammurabi a influențat, într-o măsură importantă, reglementările penale ale popoarelor din zona de confluență. Astfel, în Egipt, în timpul Regatului Nou (1650-1085 î.e.n.) se aplica pedeapsa cu moartea pentru rebeliune şi conspirație contra statului, pentru omucidere, viol şi adulter feminin, precum şi pentru furt din mormintele regale. Judecătorii corupți primeau, de asemenea, pedeapsa capitală, care se executa prin sinucidere impusă[4].

Legile ebraice pedepseau cu moartea omuciderea voluntară, răpirea de persoane, idolatria, vrăjitoria, adulterul, sodomia, incestul etc. Executarea pedepsei capitale - prin uciderea cu pietre (lapidare) - era încredințată fie familiei care suferise ofensa, fie întregii comunități. Pentru crime deosebit de grave se aplica arderea pe rug, spânzurarea ori tragerea în țeapă[5]. "Legea talionului" avea drept corespondent ebraic "răzbunarea sângelui"[6].

Îmbinând normele barbare ale cutumelor arhaice cu elementele inerente evoluției sociale, între care rafinamentul religios a jucat un rol aparte, popoarele antice au reuşit să dezvolte sisteme legislative şi instituționale care răspundeau în bună măsură, mai ales prin asprimea lor, scopurilor pentru care fuseseră create.

Interesul pentru reglementări juridice precise, cunoscute de toți membrii societății şi aplicabile tuturor în mod egal, a fost evidențiat pentru prima oară în Grecia antică. Încă din sec. al VII-lea î.e.n. au fost aleşi **legislatori** însărcinați cu elaborarea legilor scrise. Au rămas celebri atenienii Drakon şi Solon. Drakon s-a evidențiat prin asprimea legilor pe care le-a formulat. Solon (c.640 - c.588 î.e.n.) a fost considerat drept unul dintre cei şapte înțelepți ai Greciei antice. Prin activitatea lor, legislatorii au creat cadrul instituțional necesar, au inițiat eliminarea arbitrariului cutumiar şi au întărit rolul statului în materie penală, prin intervenție directă în cazurile de omucidere.

Alături de izvoarele legislative, un aspect important pentru criminologie îl constituie interesul pe care marii filosofi ai lumii antice l-au manifestat față de criminalitate. Socrate, Platon şi Aristotel au evidențiat problematici care, într-o anumită măsură, îşi mențin actualitatea chiar şi în perioada modernă.

Platon (c.427-347 î.e.n.) este primul gânditor al antichității care sesizează faptul că pedeapsa nu poate fi justificată prin ea însăşi, ca reacție la răul produs prin fapta prohibită, ci trebuie orientată către un scop care să constituie temeiul juridic şi filosofic al aplicării acesteia. Scopul identificat de marele filosof antic era generos şi . . . modern - **prevenirea** săvârşirii altor crime în viitor (**punitur ut ne peccetur**). Platon afirmă că "acela care vrea să pedepsească în mod judicios, nu pedepseşte din pricina faptei rele care este un lucru trecut, căci nu s-ar putea face ca fapta să nu se fi săvârşit, ci pedepseşte în vederea viitorului, pentru ca vinovatul să nu mai cadă în greşeală şi pentru ca pedeapsa lui să-i înfrâneze pe ceilalți"[7]. Această idee a fost reluată şi consacrată, peste secole, de filosoful şi scriitorul latin **Seneca** (c. 4 î.e.n. - 65 e.n.):"**Naum, ut ait Plato, nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur**" ("Căci, după cum spunea

---

1 O.Drîmba, op.cit., p.77.

2 "Dacă cineva a scos ochiul unui om liber, să se scoată şi al lui. . . Dacă cineva a scos dintele unui om egal cu el, să i se scoată şi dintele lui" - C.H. 196, 200, citat de O.Drîmba, op.cit., p.78.

3 "Dacă sclavul cuiva a dat o palmă unui om liber, să i se taie o ureche" C.H. 206, citat de O.Drîmba, op.cit., p.126.

4 O.Drîmba, op.cit., p.126.

5 Idem, p.185

6 "Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior, arsură pentru arsură, vânătaie pentru vânătaie"

7 Platon, *Dialoguri, Protagoras*, Paris, Ed.Les Belles Lettres, 1966, 324, a, b.

Platon, nici un om înțelept nu pedepseşte pentru că s-a săvârşit o faptă rea, ci pentru ca ea să nu fie repetată")[1].

Discipol al lui Platon, **Aristotel** (384-322 î.e.n.) a reflectat asupra problemei efectelor sărăciei şi a mizeriei sociale. Astfel, spune el, "după cum omul în perfecțiunea sa este cea mai nobilă dintre ființe, în aceeaşi măsură, lipsit de lege şi dreptate, este cea mai rea dintre toate"[2]. De asemenea, Aristotel evaluează importanța rolului preventiv al pedepsei, afirmând că o persoană comite o crimă atunci când nu se aşteaptă la nici o pedeapsă, ori atunci când avantajele obținute din fapta prohibită precumpănesc în fața pedepsei[3].

Numeroase alte izvoare antice relevă preocuparea față de criminalitate. Stau mărturie **operele literare** ale antichității în care tema dramatică a crimei ocupă un loc important. Amintim, spre exemplificare, **poemele homerice**, **Orestia** lui Eschil (c. 525 - 456 î.e.n.), **Antigona** şi **Oedip** ale lui Sofocle (c. 497 - 405 î.e.n.), sau **Medeea** lui Euripide (480 - 406 î.e.n.). De altfel, tragedia lui Oedip a fascinat generații de creatori, reprezentând, cu consecințe importante pentru evoluția criminologiei, una din principalele surse de inspirație ale psihanalizei lui Freud[4].

Un interes real pentru criminologie îl prezintă şi datele furnizate de **istoria medicinii legale**. Încă din Egiptul antic s-a făcut dovada folosirii otrăvii într-un proces intentat unei femei care îşi ucisese soțul. Hipocrate a fost consultat ca expert în mai multe cazuri de crimă, iar medicul Antistius a examinat, după uciderea lui Caesar, cele 23 de răni ale acestuia[5].

Una din primele legi penale importante din Evul Mediu, "Constitutio Criminalis Carolina" (1532), stabilea colaborarea medicilor ca experți ai instanțelor de judecată pentru anumite infracțiuni[6].

Prin urmare se poate afirma, cu deplină justificare, că **izvoarele criminologiei** sunt la fel de complexe şi îndepărtate în timp ca şi izvoarele dreptului, sociologiei, filosofiei sau artelor, atingând limita temporală a startului omului spre umanitate.

2. Apariția şi evoluția criminologiei

Ca şi în cazul altor discipline sociale, data apariției criminologiei ştiințifice nu poate fi precizată cu exactitate. Majoritatea istoricilor criminologiei îl consideră pe medicul militar italian **Cesare Lombroso** (1835-1909) drept întemeietorul acestei ştiințe, recunoscând totodată meritele precursorilor săi[7]. Îndeosebi se accentuează importanța lucrării lui **Cesare Beccaria** (1738-1794) "Dei delliti e delle pene" (Despre infracțiuni şi pedepse), apărută în anul 1764, în care sunt exprimate idei novatoare care, "punând pe primul plan umanismul şi subliniind importanța prevenirii delictelor, anticipează cuceririle dreptului penal modern"[8].

Înaintea lui Beccaria, Thomas Morus (1478-1535) insistase, în "Utopia" sa, asupra necesității prevenirii infracțiunilor prin măsuri economice şi sociale, iar Montesquieu, în lucrarea "L'esprit de lois" (Despre spiritul legilor), afirma: "un legiuitor bun va căuta nu atât să pedepsească infracțiunile, cât să le prevină; el se va strădui mai mult să îmbunătățească moravurile decât să aplice pedepse"[9].

---

1 Seneca, *De ira* (Despre mânie), cap.I, citat de M.Killias, *Precis de criminologie*, Berna, Ed.Staempfli and Cie S.A., 1991, p.443.

2 Aristotel, *Politica*, citat de H.Goppinger, *Kriminologie*, München, Ed.C.H.Beck, 1971, p.22.

3 Aristotel, *Arta poetică şi arta retorică*, cap.12, citat de M.Killias, op.cit., p.433.

4 R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Ed.Academiei, Bucureşti, 1989, p.11.

5 H.Goppinger, op.cit., p.19-20.

6 Art.36, 147, 149 (tăinuirea naşterii, omucidere, vătămare corporală gravă, inspecția şi expertiza cadavrelor).

7 Ex.: J.Pinatel, op.cit., p.1; H.Mannheim, *Comparative Criminology*, Londra, Routledge and Paul Keegan, 1965, p.212; R.M.Stănoiu, op.cit., p.11-12 etc.

8 Al.Balaci, prefață la ediția în limba română a lucrării lui C.Beccaria*, Despre infracțiuni şi pedepse*, Ed.ştiințifică, Bucureşti, 1965, p.XVII.

9 V.Papadopol, *Studiu introductiv* la ediția în limba română a lucrării lui C.Beccaria, op.cit., p.LXVII.

Influențat de lucrările filozofilor iluminişti Montesquieu (1689-1755) şi J. J. Rousseau (1712-1778), Beccaria a atacat virulent şi pertinent tirania şi arbitrariul care dominau justiția italiană din acel timp, pledând împotriva dreptului "divin" (inchizitorial) şi în favoarea dreptului "natural", în virtutea căruia toți oamenii ar fi trebuit să se bucure de aceleaşi drepturi şi obligații, fiind egali în fața legii. Preocupările sale privind interesul general al societății ca bază a dreptului de a pedepsi, raportarea pedepsei la pericolul social al faptei şi la vinovăția făptuitorului, precum şi opiniile referitoare la prevenirea criminalității constituie atât idei esențiale ale şcolii clasice de drept penal, cât şi importante puncte de plecare pentru criminologie.

Contemporan cu Beccaria, englezul **Jeremy Bentham** (1748-1833) a dezvoltat problematica penologiei, făcând o serie de propuneri de reformare a sistemului de legi şi pedepse, propuneri care au avut un impact social şi politic real, fiind însuşite de structurile britanice, judiciare şi de putere[1].

Abordarea filosofico-umanistă a problematicii criminalității a fost completată cu încercările de a include delincvenții într-un sistem de **cercetări experimentale**. La aceasta au contribuit antropologi, frenologi, medici de penitenciare[2]. Aceste lucrări, majoritatea având caracter experimental şi tratând cu preponderență problemele psihiatriei judiciare, au fost cunoscute de Lombroso. Într-un efort integrator, îmbogățit cu propriile sale cercetări, acesta a publicat în anul 1876 lucrarea **"L'uomo delinquente"** (Omul delincvent). Susținând că ar fi găsit imaginea-model a infractorului, Lombroso l-a descris ca pe o ființă predestinată să comită delicte datorită unor stigmate fizice şi psihice înnăscute. Deşi criticată aspru de adversari, opera sa a avut un asemenea impact asupra lumii ştiințifice de la sfârşitul sec. al XIX-lea, încât Lombroso a fost supranumit **părintele criminologiei antropologice**[3].

Un alt nume important de care se leagă naşterea criminologiei ştiințifice este acela al lui **Enrico Ferri** (1856-1929), profesor în drept şi sociologie care, în lucrarea sa "Sociologia criminale" (1881), a analizat rolul factorilor sociali în geneza criminalității, motiv pentru care a fost considerat drept **întemeietorul criminologiei sociologice**[4].

Triada italiană a criminologiei de la sfârşitul secolului al XIX-lea este încheiată de magistratul **Raffaele Garofalo** (1851-1934), a cărui lucrare fundamentală este intitulată **"Criminologia"** (Napoli, 1885). Încercând să depăşească greutățile cu care se confrunta criminologia datorită dependenței sale față de ştiința dreptului penal, el a creat o teorie a "criminalității naturale", independentă în spațiu şi timp, fapt care l-a expus unor critici vehemente, mai ales din partea sociologilor francezi.

Se cuvine menționat că, deşi denumirea de **criminologie** este asociată numelui lui Garofalo datorită titlului celebru al operei sale, folosirea în premieră a acestui cuvânt se pare că ar aparține, conform unor opinii[5], antropologului francez Paul Topinard.

Preocupările cercetătorilor italieni menționați mai sus nu s-au limitat la identificarea şi studierea factorilor criminogeni. Contribuția lor acoperă o paletă mult mai largă, fiind la fel de importantă şi în planul politicii penale, ca urmare a elaborării modelului preventiv de reacție socială împotriva criminalității. Datorită faptului că aceştia au realizat înlocuirea metodologică a sistemului metafizic de analiză cu un sistem ştiințific, determinist, orientarea lor teoretică a fost numită **şcoala pozitivistă**.

Antropologia criminologică nu a constituit singura cale de cercetare criminologică în secolul al XIX-lea. Simultan, studiile cu privire la starea şi dinamica delincvenței au dus la acumularea unui

---

1 J.Bentham, *A fragment on Government; An Introduction to the Principle of Morals and Legislation*, citate de L.Siegel, Criminology, West Publishing Co., Nebraska, Omaha, 1983, p.93.

2 Franz Joseph Gall (1758-1828), cu lucrarea *"Les functions du cerveau",* este considerat întemeietorul antropologiei judiciare; Medicii Lauvergne, Morell, Broca şi Wilson au făcut cercetări asupra craniilor delincvenților şi asupra degenerescenței congenitale; Medicul scoțian Thompson a publicat în "Journal of Mental Science" (1870) observațiile sale asupra a peste 5000 de deținuți, iar englezul Nicolson a publicat (1873-1875) studiile referitoare la viața psihică a infractorilor - conf. H.Goppinger, op.cit., p.20-21.

3 Conf. J.Pinatel, op.cit., p.1.

4 E.Ferri*, I nuovi orizzonti del diritto e della procedure penale*, Torino, 1881; Ed. a III-a, din anul 1892, va fi intitulată "Sociologia criminale".

5 E.H.Johnson*, Crime, Correction and Society*, Southern Illinois, Third Edition, 1974, p.4.

volum important de date statistice care au determinat, mai ales în Belgia şi Franța, apariția şi cristalizarea unui nou domeniu de cercetare. Lucrări ştiințifice destinate examinării datelor statistice au fost efectuate, în prima jumătate a sec. al XIX-lea, de francezul André-Michel Guerry (1802-1866) - "Essai sur la statistique morale de la France" (Eseu asupra statisticii morale în Franța), apărut în anul 1833, şi de belgianul Lambert A. J. Quetelet (1796-1874) - "Sur l'homme et le developpement de ses facultes ou Essai de physique sociale" (Asupra omului şi a dezvoltării facultăților sale, sau Eseu de fizică socială), apărută în anul 1835[1].

În aceeaşi direcție s-au îndreptat studiile cercetătorilor germani von Mayr - cu lucrarea "Statistik der Gerichtlichen Polizei im Konigreich Bayern und in einigen anderen Landern" (1867) (Statistica poliției judiciare din regatul Bavariei şi din alte câteva landuri) şi von Oettingen - cu "Die Moralstatistik in ihrer Betentug fur eine christiche Socialethik" (1874) (Statistica morală şi importanța sa pentru o etică socială creştină)[2].

Tot în Germania, **Franz von Liszt** a militat cu energie în favoarea cercetărilor criminologice şi aplicarea în practică a rezultatelor obținute. El şi-a dezvoltat ideile în dizertația intitulată "Der Zweckgedanke im Strafrecht" (1882) (Ideea scopului în dreptul penal), cunoscută ulterior sub denumirea de **"Programul de la Marburg"**. Von Liszt susține necesitatea unei "ştiințe totale a dreptului penal" în care să fie incluse antropologia criminologică, psihologia criminologică şi statistica criminologică. O asemenea abordare reprezenta o veritabilă revoluție în criminologie şi totodată o provocare adresată penaliştilor dogmatici. În încercarea de a depăşi divergențele de idei dintre teoreticienii francezi şi cei italieni, von Liszt a ajuns la teoria sintetică despre interacțiunea predispozițiilor native cu mediul înconjurător în comiterea faptelor antisociale[3].

Controversele la care ne referim erau determinate de opiniile diferite cu privire la etiologia criminalității: preponderent biologică - italienii, preponderent socială - francezii. Disputa s-a accentuat o dată cu enunțarea de către medicul francez André Lacassagne a teoriei "mediului", conform căreia responsabilitatea pentru săvârşirea faptelor antisociale este transferată societății în ansamblul său[4].

Opiniile divergente exprimate în lumea ştiințifică privind criminalitatea au constituit un prilej favorabil pentru efectuarea de noi cercetări şi au determinat crearea unui cadru instituțional adecvat, care a impulsionat studiul fenomenului infracțional, prefigurând apariția unei noi discipline ştiințifice - **criminologia**.

3. Evoluția criminologiei ştiințifice

La sfârşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. XX, studiile criminologice au fost găzduite de alte discipline ştiințifice. Starea şi dinamica fenomenului infracțional a fost studiată mai ales cu mijloace statistice, influența mediului social asupra criminalității s-a dezvoltat în cadrul sociologiei, iar studiul infractorului a fost realizat de antropologie, psihologie şi psihiatrie[5].

Datorită influenței exercitate de Lombroso, cât şi faptului că publicația "Archives d'Anthropologie criminelle et de sciences pénales", înființată în 1886 la Lyon[6], a concentrat principalele preocupări ştiințifice referitoare la criminalitate, criminologia a purtat o perioadă de timp numele de antropologie criminologică. Sub acest nume s-au desfăşurat şi congresele internaționale care au avut loc la Roma (1885), Paris (1889), Bruxelles (1892), Geneva (1896), Amsterdam (1901), Torino (1906) şi Köln (1911).

---

1 Conf. J.Pinatel, op.cit., p.63.

2 Conf. H.Goppinger, op.cit., p.21.

3 H.Goppinger, op.cit., p.28.

4 J.Pinatel, *De Lacassagne a la nouvelle École de Lyon*, Revue de science criminelle, 1961, p.151-158; A.Lacassagne, *Des résultats positifs et indiscutables que l'anthropologie criminelle peut furnir a l'élaboration ou l'aplication de lois*, 5-eme Congres International d'Anthropologie Criminelle, Tome I, Rapports, Amsterdam, 1901, citat de H.Goppinger, op.cit., p.22.

5 R.M. Stănoiu, op.cit., p.13.

6 În anul 1893, această revistă, condusă de A.Lacassagne şi G.Tarde şi-a schimbat denumirea în "Archives d'anthropologie criminelle, de medicine legale et de psychologie normale et patologique".

De asemenea, este demn de menționat rolul important pe care l-a jucat apariția revistei belgiene "Revue de droit pénal et de criminologie" (1907) în dezvoltarea acestei discipline[1].

În perioada la care ne referim, criminologia nu se constituise ca disciplină autonomă, ci se prezenta sub forma unor capitole în cadrul altor ştiințe care abordau fiecare, în domeniul lor propriu, descrierea şi explicarea realității infracționale[2]. Prin lărgirea ariei de investigare şi acumularea de cunoştințe cu privire la criminalitate s-a inițiat un proces de consolidare a secțiunilor respective, ajungându-se treptat la autonomia, desprinderea şi transformarea lor în **criminologii specializate** - biologică, psihologică, sociologică - independente, dar inevitabil tributare disciplinelor din care au provenit[3].

După întreruperea provocată de prima conflagrație mondială cercetarea criminologică s-a reluat, iar în anul 1934 s-a creat Societatea Internațională de criminologie, cu sediul la Paris, care şi-a propus, drept principal obiectiv, să promoveze - pe plan internațional - studiul ştiințific al criminalității.

Societatea Internațională de Criminologie (S.I.C.) publică revista "Annales Internationales de Criminologie" şi organizează, începând cu anul 1938, congrese internaționale la care se dezbat probleme de maxim interes pentru cercetarea criminologică[4]. Din anul 1952, S. I. C. desfăşoară, sub egida O.N.U. , cursuri internaționale de criminologie în cadrul cărora se analizează cadrul teoretic şi conceptual, principiile generale şi metodele ştiințifice de studiere a criminalității, precum şi particularitățile specifice diferitelor regiuni ale lumii în planul fenomenului infracțional.

Dezvoltarea criminologiei s-a desfăşurat cu o mare intensitate mai ales după ce fenomenul infracțional a intrat în atenția O.N.U. ca o amenințare serioasă la adresa societății contemporane. Astfel, în anul 1950, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat **Rezoluția 415(V)**, prin care atribuțiile Comisiei Internaționale pentru Penitenciare au fost preluate de Consiliul Economic şi Social (ECOSOC), care a creat - în cadrul Secretariatului său - **Comitetul consultativ special de experți în problemele criminalității**, transformat ulterior în **Divizia pentru justiție penală şi prevenirea criminalității**. Managementul O.N.U. şi fondurile alocate au făcut posibilă organizarea unor congrese internaționale[5] care au avut ca scop analiza globală şi particulară a fenomenului crimei, transferul de date şi metodologie ştiințifică de cercetare şi - nu în ultimul rând - stimularea activităților naționale şi regionale de prevenire a criminalității şi resocializare a delincvenților.

Crearea ulterioară a unor centre şi institute internaționale de cercetare ştiințifică în acest domeniu a avut rolul de a întări suportul teoretic al criminologiei. Menționăm în acest sens **Centrul Internațional de Criminologie Comparată de la Montreal** şi **Centrul Internațional de Criminologie Clinică de la Geneva**. În anul 1968, sub egida ECOSOC, s-a creat, la Roma, **Institutul de Cercetări pentru Apărare Socială (UNSDRI)** care, în anul 1989, a fost transformat în **Institutul Interregional de Cercetări asupra Crimei şi Justiției (UNICRI)**. Obiectivul acestui institut este acela "de a contribui prin cercetare, formare de specialişti, activități de teren şi colectare de date, la schimbul şi difuzarea informațiilor, la elaborarea şi implementarea unor politici evoluate în domeniul prevenirii crimei şi al luptei contra delincvenței, luând în considerare necesitatea integrării în cadrul general al schimbării şi dezvoltării social-economice şi al apărării drepturilor omului"[6].

---

1 J.Pinatel, op.cit., p.2; R.M. Stănoiu, op.cit., p.13.

2 J.Pinatel, op.cit., p.10; R.M. Stănoiu, op.cit., p.15

3 J.Pinatel, op.cit., p.10.

4 Congresele S.I.C.: Roma - 1938, Paris - 1950, Londra - 1955, Haga - 1960, Montreal - 1965, Madrid - 1970, Belgrad - 1973, Lisabona - 1978, Viena - 1983, Hamburg - 1988, Budapesta - 1992. Printe temele abordate la congresul S.I.C. de la Budapesta au figurat: *Schimbările social-politice, criminalitatea şi controlul acesteia în Europa de Est; Modele terapeutice actuale în criminologia clinică; Probleme recente ale controlului criminalității de către poliție; Legea şi morala; criminalitatea urbană în Europa şi gestiunea instituțională şi socială a acesteia; Crima organizată; Violența politică; Violența şi pedeapsa capitală; Criminalitatea "gulerelor albe"; Delincvența juvenilă; Criminalitatea transnațională în Europa* etc.

5 În baza Rezoluției 415(V) s-au organizat următoarele congrese: Geneva - 1955, Londra - 1960, Stockholm - 1965, Kyoto -1970, Geneva - 1975, Caracas - 1980, Milano - 1985 şi Havana - 1990.

6 Statutul UNICRI, art.2.

În anul 1981, printr-un acord între O.N.U. şi guvernul Finlandei a fost creat Institutul Helsinki pentru Controlul şi Prevenirea Criminalității (HEUNI), modificat în anul 1993 în Institutul European pentru Controlul şi Prevenirea Criminalității, al cărui principal obiectiv îl constituie schimbul regional de informații în domeniul prevenirii şi controlului criminalității între țările europene.

Alături de UNICRI şi HEUNI, rețeaua de institute regionale şi interregionale ale O.N.U. mai include: Centrul Internațional pentru Reforma Politicii şi Legii Penale, cu sediul la Vancouver, Canada, institute pentru Asia şi Pacific (UNAFEI - Tokio), America Latină şi Caraibe (ILANUD - San Jose, Costa Rica), Africa (U.N. AFRI - Kampala, Sudan), Australia (A.I.C. - Canberra) şi țările arabe (A.S.S.T.C. - Riyad, Arabia Saudită).

Ultimele modificări structurale au avut loc în anul 1992. Prin **Rezoluția 1/92** a ECOSOC, Programul Națiunilor Unite pentru Prevenirea Criminalității şi Justiție Penală a fost restructurat, Comitetul pentru Controlul şi Prevenirea Criminalității fiind înlocuit de **Comisia Națiunilor Unite pentru Prevenirea Criminalității şi Justiție Penală**. Aceasta este o comisie funcțională a ECOSOC, formată din specialişti din 40 de state membre, în care se discută problemele politicii penale. Aspectele revin în sarcina **Departamentului pentru Justiție Penală şi Prevenirea Criminalității din cadrul Centrului pentru Dezvoltare Socială şi Probleme Umanitare al ECOSOC**. Biroul european al Departamentului pentru Justiție Penală şi Prevenirea Criminalității este stabilit la Viena, în Austria.

La nivel național, după o perioadă îndelungată, de câteva decenii, când studiile şi cercetările criminologice au avut un caracter ocazional, în 1990 a fost înființată Societatea Română de Criminologie şi Criminalistică, afiliată la Societatea Internațională de Criminologie. În acelaşi timp a fost revitalizat învățământul universitar de criminologie şi au fost înființate colective de cercetări criminologice în cadrul Inspectoratului General al Poliției din Ministerul de Interne, la Parchetul General şi pe lângă Direcția Generală a Penitenciarelor din Ministerul Justiției.

4. Criminologia generală

Pentru a se afirma ca ştiință, criminologia a trebuit să dovedească, o dată cu evoluția sa, că dispune de un obiect propriu de cercetare, de metode şi tehnici ştiințifice de explorare a criminalității, că este în măsură să facă aprecieri pertinente asupra stării şi dinamicii fenomenului infracțional şi să propună măsuri eficiente în scopul prevenirii şi limitării acestuia.

Opiniile teoreticienilor converg spre concluzia că saltul de la **criminologiile specializate** la **criminologia generală** se dovedeşte a fi dificil[1], iar eforturile integratoare ale unor reputați specialişti - J. Pinatel[2], H. Mannheim[3], D. Szabo[4], J. Léauté[5] etc. - efectuate mai ales între anii 1960-1970 s-au soldat cu un succes limitat.

Această stare de fapt "rezultă din complexitatea obiectului de cercetare, din dificultatea de a integra în planul explicației cauzale diferitele laturi ale acestui obiect, din dependența criminologiei față de stadiul dezvoltării ştiințelor despre om şi societate, de formarea unor specialişti în acest domeniu"[6].

În contextul marilor schimbări sociale contemporane şi al dezechilibrelor cu cauzalitate multiplă, problema edificării unei criminologii generale constituie din ce în ce mai puțin o preocupare de prim ordin.

Subliniindu-se faptul că nu există o teorie globală care să identifice cu succes şi să prevadă procesele sociale care au sau vor avea legătură cu criminalitatea, se sugerează că o impunere dogmatică a unei astfel de teorii ar fi riscantă. Se preferă, pe de o parte, un cadru teoretic flexibil,

---

1 R.M. Stănoiu, op.cit., p.15.

2 J.Pinatel, op.cit., pe larg.

3 H.Mannheim, op.cit., pe larg.

4 D.Szabo, *Criminologie*, Montreal, Les presses de l'Université, 1967, pe larg.

5 J.Léauté, *Criminologie et science pénitentiare*, Paris, P.U.F., 1972, pe larg.

6 R.M. Stănoiu, op.cit., p.16.

uşor de adaptat mutațiilor care apar în planul relației **schimbare socială - criminalitate,** iar pe de altă parte, efectuarea unor cercetări criminologice cu localizare temporală şi spațială precisă[1].

Mai mult decât atât, unii autori[2] manifestă un puternic scepticism cu privire la posibilitatea şi chiar oportunitatea elaborării unei teorii globale asupra criminalității, în contextul schimbărilor sociale mondiale, criticând nivelul excesiv de generalizator al unor studii criminologice caracterizate prin utilizarea nediferențiată a conceptelor de bază: crimă, criminal, criminalitate, reacție socială.

Considerând criminalitatea un fenomen complex, cu multiple determinări, aflat în continuă evoluție[3], **criminologia contemporană tinde spre o orientare realistă şi pragmatică,** urmărind adaptarea permanentă a cadrului său de referință şi a modelelor teoretice şi metodologice utilizate, ceea ce va contribui, cu siguranță, la îndeplinirea obiectivelor pe care această ştiință şi le-a asumat.

SECȚIUNEA A II-A

OBIECTUL, SCOPUL, FUNCȚIILE ŞI DEFINIȚIA CRIMINOLOGIEI

1. Obiectul de studiu al criminologiei

1. 1. Evoluție. Obiectul criminologiei - subiect al controverselor teoretice

Evoluția criminologiei ca ştiință a fost marcată de numeroase controverse teoretice care au vizat obiectul său de cercetare, funcțiile, metodele şi tehnicile ştiințifice de explorare a criminalității, aptitudinea de a face aprecieri pertinente asupra stării şi dinamicii fenomenului infracțional şi capacitatea de a elabora măsuri adecvate pentru prevenirea şi combaterea acestuia. Nu întâmplător, unul din punctele sensibile ale controverselor ştiințifice din domeniul criminologiei îl reprezintă obiectul său de studiu.

În anul 1950, în Raportul general cu privire la "Aspectele sociologice ale criminalității", prezentat cu ocazia celui de-al II-lea Congres Internațional de Criminologie, care s-a desfăşurat la Paris, sociologul american Thorsten Sellin afirma despre criminologie că este un fel de "regină fără regat", subliniind astfel că problema obiectului criminologiei este departe de a fi rezolvată.

Contribuția specialiştilor din acest domeniu a adus numeroase clarificări, dar se poate afirma că şi în prezent există opinii divergente, preocupările ştiințifice pe această temă fiind mereu în actualitate. Această situație este consecința obiectivă a modului în care a apărut şi s-a impus, ca ştiință, criminologia. Dezvoltarea temporară a acestei discipline în cadrul altor ştiințe a avut ca efect utilizarea unor modele etiologice, sisteme de referință şi tehnici de cercetare proprii acelor ştiințe. Rezultatul a fost atât fragmentarea obiectului de cercetare criminologică în diverse laturi şi aspecte ale fenomenului infracțional, cât şi o anumită lipsă de unitate între teoreticienii care abordau criminalitatea de pe pozițiile unor discipline diferite.

Astfel, datorită faptului că, la început, cercetarea criminologică a fost inițiată de antropologi, aceştia au preferat **studiul infractorului**[4].

---

1 N.Queloz, *Changement sociaux, criminalité et controle du crime*, UNICRI, Publ.nr.36, Roma, 1990, p.23-41.

2 R.Burnham, *Crime, Development and Contemporary Criminology*, UNICRI, Publ.nr.36, Roma, 1990, p.43-57.

3 N.Queloz, op.cit., pe larg; U.Zvekic, *Introductory notes, Essays on crime and development*, UNICRI, Publ.nr.36, Roma, 1990, p.9-21.

4 J.Picca, *Où en est la criminologie*, Revue internationale de criminologie et de police technique, nr.4., 1985, p.386.

Orientarea cercetării ştiinţifice către subiectul activ al actului infracţional a constituit ulterior o constantă a poziţiilor teoretice care consideră personalitatea individuală drept cauză exclusivă sau prioritară în săvârşirea faptelor antisociale[1].

Aceste teorii cuprind o arie largă de modele explicative, de la cele de tip eredo-constituţional, psihiatric, psihologic, până la teoriile "personalităţii criminale", în variantele lor moderne. În consecinţă, şi conceptele utilizate sunt diferite, **infractorul**, **criminalul**, **deviantul** sau **anormalul** fiind plasaţi în zona centrală a obiectului criminologiei.

Opiniile potrivit cărora **fapta antisocială** constituie obiectul criminologiei sunt specifice acelor specialişti care abordează criminalitatea de pe poziţiile sociologiei şi psihologiei sociale[2]. În cadrul acestei orientări, conceptului de **infracţiune** i se conferă, uneori, o accepţiune care depăşeşte sfera normativului juridic. Astfel, Thorsten Sellin, sociolog american, înţelege prin crimă orice încălcare a normelor de conduită din societate, indiferent dacă acestea fac sau nu obiectul unor reglementări juridice[3], iar criminologul german Hans Goppinger susţine că infracţiunea, ca obiect al criminologiei, trebuie considerată atât ca fenomen juridic, cât şi "non-tehnic", în strânsă legătură cu religia, morala şi cultura[4].

Criminalitatea ca fenomen social a constituit, iniţial, obiectul preocupărilor de ordin statistic. Ulterior, această orientare s-a concretizat în diverse teorii sociologice, între care **teoriile patologiei sociale**, ale **dezorganizării sociale**, ale **conflictului de cultură** etc. Într-o măsură importantă, fenomenul infracţional este inclus în formele mai largi de devianţă socială, astfel încât, în această perspectivă, criminologia se confundă cu sociologia devianţei[5].

Principala carenţă a teoriilor monocauzale constă în abordarea unilaterală a problematicii criminologiei, care este astfel lipsită de o perspectivă unificatoare cu privire la obiectul de cercetare, fapt care pune sub semnul întrebării autonomia disciplinei. Reducerea obiectului de cercetare la persoana infractorului lasă în afara criminologiei fenomenul infracţional, după cum abordarea criminalităţii fie din perspectiva analizei cantitative, fie explicând "socialul prin social", neglijează parţial sau total personalitatea celui care încalcă legea penală[6].

Perioada de după cel de-al doilea război mondial a marcat o puternică afirmare a criminologiei. Numărul mare de reuniuni ştiinţifice internaţionale pe această temă a constituit un bun prilej de analiză a problematicii criminologiei, inclusiv a celei de ordin conceptual. Pe această cale s-a ajuns la o concepţie mai largă cu privire la obiectul criminologiei, încercându-se chiar o unificare a diverselor sale laturi.

Modelele explicative monocauzale au început să fie abandonate în favoarea unor modele mai complexe, care se bazează pe o **analiză multifactorială** a cauzelor criminalităţii.

Considerând că ". . . obiectul îl constituie factorii sociali şi individuali care stau la baza comportamentului criminal"[7], teoria multifactorială asupra cauzelor criminalităţii reprezintă un progres în raport cu poziţiile anterioare, dar ea nu constituie o concepţie aptă să integreze diferitele niveluri de analiză cauzală într-un model explicativ unitar ci, mai degrabă, o listă bogată de factori implicaţi în geneza crimei[8].

Eforturile de sinteză susţinute de criminologii deceniilor 6 şi 7 au reuşit - fără un succes deplin - să depăşească stadiul unor simple adiţionări ale criminologiilor specializate, încercând o unificare, în planul obiectului de studiu, a problematicii referitoare la **crimă, criminal şi criminalitate**.

Între exponenţii de seamă ai criminologiei din această perioadă se detaşează **HERMANN MANNHEIM**[*] şi **JEAN PINATEL**[**].

---

1 R.M. Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Ed.Academiei, Bucureşti, 1989, p.17

2 G.Pisapia, *Fondamento et oggetto della criminologia*, Padova, Ed.Cedam, 1983, p.14.

3 Th.Sellin, *Culture Conflict and Crime*, New York, Social Science Research Council, 1983, pe larg.

4 H.Goppinger, *Kriminologie*, München, Ed.C.H.Beck, 1971, p.4-6.

5 J.M. van Bemelen, *Criminologie*, Tjeck Willink Zwolle, 1942, citat de R.M. Stănoiu, op.cit., p.18.

6 R.M.Stănoiu, op.cit., p.18.

7 S.Hurwitz, *Criminology*, London, Ed.George Allen and Unwin Ltd., 1952, p.2.

8 R.M. Stănoiu, op.cit., p.19.

H. Mannheim susține că, prin criminologie, în sens restrâns, se înțelege studiul crimei, iar în sens larg, se includ penologia[1], metodele de prevenire a criminalității, de tratament şi resocializare a infractorilor[2]. Autorul consideră că este absolut necesară descoperirea cauzelor criminalității, în scopul identificării măsurilor prin care societatea poate interveni pentru limitarea acestui fenomen.

La rândul său, criminologul francez J. Pinatel concepe obiectul de studiu al criminologiei pe trei planuri[3]:

- **cel al crimei** - care se ocupă de studiul actului criminal;
- **cel al criminalului** - care studiază caracteristicile infractorilor şi factorii care au influențat formarea şi evoluția personalității acestora;
- **cel al criminalității** - care studiază ansamblul de acte criminale care se produc într-un anumit teritoriu, într-o perioadă determinată de timp.

Autorul surprinde corect obiectul complex de cercetare criminologică, obiect ce reclamă o analiză diferențiată a diverselor sale niveluri (infracțiune, infractor, fenomen infracțional). Totuşi, faptul că J.Pinatel, în **Tratatul** său de criminologie, după ce relevă aceste diferențe, împarte disciplina într-o "criminologie generală" (cu caracter enciclopedic, dar şi sintetic, ce urmăreşte să compare şi să unifice datele criminologiilor specializate) şi o "criminologie clinică" (având ca obiect abordarea multidisciplinară a cazurilor individuale) este apreciat de unii autori[4] ca fiind de natură să rupă individualul de fenomenul global al criminalității, vitregind efortul de sinteză.

Evoluția modelelor teoretice în domeniul criminologiei a determinat - în ultimele două decenii - noi dispute în legătură cu obiectul criminologiei.

Reprezentanții noilor curente teoretice (criminologia "reacției sociale" şi criminologia "critică") apreciază negativ o anumită stare de dependență față de dreptul penal în care criminologia tradițională s-ar fi complăcut. În opinia acestora, criminologia tradițională ar fi "împrumutat" obiectul său de cercetare, conferind caracter axiomatic postulatelor fundamentale ale dreptului penal. Aceasta ar fi cauza principalelor limite gnoseologice şi epistemologice ale criminologiei, cu efecte directe asupra capacității acesteia de a se constitui într-o ştiință unitară. Se propune[5] încercarea de redefinire a principalelor concepte (crimă, criminal, criminalitate) dintr-o perspectivă interacționistă, care urmăreşte să releve:

- mecanismele sociale prin care se ajunge la asemenea etichetări;

- reacția socială față de acestea.

Postulatele fundamentale ale dreptului penal şi-ar pierde astfel caracterul axiomatic, devenind simple ipoteze supuse verificării[6], iar cercetarea criminologică s-ar deplasa de la problematica comportamentului antisocial şi a "trecerii la act" către analiza proceselor de interacțiune, prin care anumite comportamente sunt etichetate drept infracționale şi către examinarea diferitelor forme de reacție socială. În această viziune, obiectul criminologiei ar include structurile de putere care impun normele legale, precum şi mecanismele formale şi informale prin care o persoană este etichetată ca infractor[7].

Conform altor opinii[8], nu ar fi vorba de o ruptură epistemologică între criminologia tradițională şi noua criminologie ci, mai degrabă, de o lărgire a orizontului de cercetare, criminologia concentrându-se astăzi asupra a două problematici majore: "trecerea la act" şi "reacția socială".

---

1 Studiul pedepselor şi al modului de executare a acestora.

2 H.Mannheim, *Comparative Criminology*, London, Ed.Routledge & Kegan Paul, 1965, p.3-14.

3 J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie*, Paris, Ed.Dalloz, 1963, p.38-52; J.Pinatel, *La societé criminogene*, Paris, Ed.Calmann-Levy, 1971, pe larg.

4 R.M.Stănoiu, op.cit., p.19.

5 A.Baratta, *Criminologia critica e critica del diritto penale*, Bologna, Ed.Il Mulino, 1982, p.162 şi următoarele.

6 A.Baratta, *Sur la criminologie critique et sa fonction dans la politique criminelle*, Annales Internationales de Criminologie, 1985, vol.23, p.27 şi urm.

7 R.M. Stănoiu, op.cit., p.20.

8 Ph.Robert, Cl.Faugeron, *L'image de la justice criminelle dans la société*, Revue de droit penal et de criminologie, nr.7, 1973, p.665.

De altfel, trebuie evidențiat faptul că includerea reacției sociale în obiectul de studiu al criminologiei nu este chiar o noutate. Astfel, după ce defineşte criminologia ca fiind "**totalitatea cunoştințelor** (ştiințifice - n.a.) **referitoare la criminalitate ca fenomen social**", sociologul american **Edwin H. Sutherland**[1] afirmă că această ştiință studiază **"procesele elaborării legilor**, **ale încălcării acestora şi ale reacției sociale împotriva acelora care încalcă legile"**. Întrucât aceste procese sunt organic legate între ele, interacțiunile care le unesc constituie principalul obiect de studiu al criminologiei[2].

Trebuie remarcat că definiția dată de **părintele criminologiei americane** acoperă aproape în totalitate problematica obiectului de studiu al criminologiei, fiind mai bogată şi mai complexă decât multe definiții care pot fi întâlnite în cursurile moderne[3].

1. 2. Obiectul criminologiei - analiză sintetică

Considerând drept corect şi fundamentat ştiințific punctul de vedere "tradițional" cu privire la obiectul criminologiei, trebuie să arătăm că acumularea treptată de cunoştințe, pe măsura dezvoltării ştiințifice, impune necesitatea unei permanente reconsiderări a conținutului şi limitelor acestuia.

Totodată este necesar ca tratarea acestei probleme să fie făcută în mod echilibrat şi judicios astfel încât obiectul de studiu al criminologiei - care îi conferă identitatea şi îi stabileşte locul în sistemul ştiințelor - să nu fie extrapolat la alte domenii de cercetare, dar nici restrâns nejustificat.

Având în vedere importantele acumulări ştiințifice care au avut loc în domeniul criminologiei, precum şi problematica majoră analizată de pe pozițiile teoretice ale acestei discipline, considerăm că obiectul de studiu al criminologiei include: **criminalitatea ca fenomen social**, **infracțiunea**, **infractorul**, **victima şi reacția socială împotriva criminalității**.

1. 2. 1. Criminalitatea ca fenomen social

Îmbrățişând opinia că obiectul sintetic al criminologiei îl reprezintă criminalitatea ca fenomen social, considerăm că, pentru a transforma această noțiune într-un concept operațional care să permită explicarea fenomenului studiat, este necesară adoptarea unui model sistemic de analiză. Astfel, ca orice fenomen social, **criminalitatea reprezintă un sistem** cu proprietăți şi funcții proprii, distincte calitativ de cele ale elementelor componente.

Prin aceasta, modelul nostru de analiză evită considerarea criminalității ca o totalitate a infracțiunilor săvârşite pe un anumit teritoriu, într-o perioadă de timp dată, poziție care subliniază doar latura cantitativă a fenomenului studiat.

Analiza noastră operează, de asemenea, o distincție între criminalitatea reală, aparentă şi legală.

Criminalitatea reală este un concept cantitativ care presupune totalitatea faptelor penale săvârşite pe un anumit teritoriu, într-o perioadă de timp determinată.

Criminalitatea aparentă cuprinde totalitatea infracțiunilor semnalate sistemului justiției penale şi înregistrate ca atare.

Criminalitatea legală reprezintă totalitatea faptelor penale pentru care s-au pronunțat hotărâri de condamnare rămase definitive.

Diferența dintre criminalitatea reală şi criminalitatea aparentă este denumită **cifra neagră a criminalității** şi reprezintă faptele antisociale care, din diverse motive, rămân necunoscute organelor din sistemul justiției penale.

---

1 E.H.Sutherland, D.Cressey, *Principles of Criminology*, Philadelphia and New York, J.B.Lippincott Comp., 1966, Seventh ed., p.3; Ediția originală a apărut în anul 1924, cu titlul *"Criminologie*".

2 Idem.

3 "Criminologia este încercarea ştiințifică de a studia comportamentul infracțional şi reacția societății împotriva acestuia" - L.Siegel, *Criminology*, Univ. of Nebraska, Omaha, West Publishing Company, 1983, p.22; "Obiectul criminologiei îl constituie crima, criminalul şi reacția societății împotriva crimei şi criminalului"- M.Killias, *Précis de criminologie*, Berna, Staempfli and Cie S.A., 1991, p.17.

Obiectul criminologiei are în vedere criminalitatea reală, cercetarea ştiinţifică încercând să surprindă dimensiunile adevărate ale acestui fenomen.

1. 2. 2. Infracţiunea

Ca element component al sistemului, **infracţiunea** reprezintă manifestarea particulară a fenomenului infracţional, având identitate, particularităţi şi funcţii proprii.

Considerăm că includerea faptelor antisociale în obiectul de studiu al criminologiei trebuie să aibă la bază **criteriul normei penale.** Extinderea obiectului prin includerea fenomenului mai larg al devianţei determină dificultăţi metodologice şi conceptuale[1] precum şi o nedorită interferenţă cu alte discipline, cum ar fi sociologia şi psihologia socială.

În dreptul penal românesc, conceptul de infracţiune nu este formal, redus la o simplă etichetă pe care societatea o aplică unor indivizi sau grupuri sociale defavorizate. Consacrat în cuprinsul unei norme juridice (art. 17 C.pen.) acest concept reflectă aspectul material, uman, moral şi juridic al conţinutului infracţiunii, evidenţiind factorii de condiţionare şi determinare socială ai dreptului penal, fundamentul ontologic al acestuia[2].

Având rolul instrumentului de cunoaştere ştiinţifică a fenomenului infracţional, a proceselor dinamice care au un impact semnificativ asupra acestui fenomen, criminologia îşi aduce contribuţia la procesul de perfecţionare a reglementării juridice, la realizarea unei mai bune concordanţe între legea penală şi realitatea socială pe care o protejează.

1. 2. 3. Infractorul

Strict juridic, infractorul este persoana care, cu vinovăţie, săvârşeşte o faptă sancţionată de legea penală. Din punct de vedere criminologic, conceptul de infractor are o semnificaţie complexă datorită condiţionărilor bio-psiho-sociale care îl determină pe om să încalce legea.

Întrucât, până în prezent, nu s-a dovedit existenţa unor trăsături de ordin bio-antropologic care să diferenţieze infractorul de non-infractor, persoana care încalcă legea penală este considerată ca un eşec al procesului de socializare.

Criminologia a analizat şi continuă să studieze coordonatele biologice, psihologice, sociale, economice, culturale etc. , care au relevanţă pentru alegerea conduitei infracţionale şi "trecerea la act"[3].

1. 2. 4. Victima infracţiunii

Ultimele două decenii au evidenţiat un aspect teoretic nou, de real interes pentru obiectul criminologiei, anume victima infracţiunii. Pe bună dreptate s-a reproşat criminologiei că şi-a concentrat eforturile asupra problematicii referitoare la infractor, neglijând aproape total studiul victimologic. Lucrările criminologice de dată recentă au demonstrat existenţa unei relaţii complexe între făptuitor şi victimă, constatându-se că, în producerea actului infracţional, contribuţia victimei nu poate fi exclusă din sfera unui model cauzal complex[4].

Pe de altă parte, se susţine[5] importanţa pe care studiile de victimizare o prezintă pentru identificarea dimensiunii criminalităţii reale.

1. 2. 5. Reacţia socială împotriva criminalităţii

Orientată către identificarea modalităţilor prin care fenomenul infracţional poate fi prevenit şi controlat, criminologia nu poate exclude, din obiectul său de studiu, reacţia socială formală şi informală asupra criminalităţii.

---

1 Nu orice comportament deviant constituie infracţiune, după cum nu orice infracţiune poate fi considerată ca o faptă deviantă.

2 R.M. Stănoiu, op.cit., p.28; V.Dobrinoiu, Gh.Nistoreanu, I.Pascu, I.Molnar, V.Lazăr, A.Boroi, *Drept penal, partea generală***,** Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1992, p.67-114.

3 Asupra acestei probleme ne vom opri, pe larg, în Cap. IV.

4 16th Criminological Research Conference, Strasbourg, 26-29 Nov. 1984.

5 Ph.Robert, *Les comptes du crime*, Paris, Ed. Le Sycomore, 1985, p.5; M.Killias, op.cit., p.81-98; etc.

Reacția socială intervine atât ante-factum, prin programe şi măsuri de prevenire, cât şi post-factum, prin înfăptuirea justiției, prin tratamentul, resocializarea şi reinserția socială a infractorilor[1].

Includerea reacției sociale în obiectul de studiu al criminologiei este determinată de necesitatea stabilirii nivelului de adecvare a acesteia la realitatea fenomenului infracțional şi la tendințele sale evolutive. Sesizarea inadvertențelor permite elaborarea unor studii utile atât nivelului instituționalizat al politicii penale, cât şi persoanelor implicate în acțiunea concretă de prevenire şi combatere a criminalității.

În conformitate cu opțiunea teoretică prezentată, obiectul sintetic al criminologiei - fenomenul infracțional - integrează elementele componente într-un ansamblu unitar ce se comportă ca un întreg cu proprietăți şi funcții proprii, distincte calitativ de proprietățile şi funcțiile părților componente. Interconexiunile şi interacțiunile dintre aceste elemente, precum şi dintre fenomenul infracțional ca sistem şi sistemul social global, constituie obiective importante ale studiului criminologic orientat spre identificarea cauzelor criminalității. Cauzalitatea apare însă în dublă ipostază: aceea de **scop** al studiului criminologic, dar şi de **obiect** al criminologiei. Deşi "paradigma etiologică" a fost vehiculată intens ca fiind parte integrantă a obiectului criminologiei, trebuie evitată includerea sa ca entitate de sine stătătoare, întrucât studierea fenomenului infracțional, pe de o parte, şi a infracțiunii, pe de altă parte, presupune şi analiza cauzelor care le determină şi a condițiilor favorizante. De aici concluzia că includerea cauzalității în obiectul criminologiei ar reprezenta o repetare nejustificată.

În aceeaşi manieră, problematica reacției sociale constituie obiect de studiu al criminologiei în măsura în care schimbarea socială accelerată determină rămânerea în urmă a sistemului de apărare antiinfracțională, după cum elaborarea unei politici penale adecvate de prevenire şi control a criminalității constituie unul din scopurile acestei ştiințe.

2. Scopul criminologiei

Ca şi obiectul său de studiu, scopul criminologiei a devenit mai clar, mai bine precizat, o dată cu evoluția cercetărilor ştiințifice în acest domeniu. Confruntată cu realitatea infracțională, criminologia a trebuit să-şi reconsidere şi să-şi reorienteze şi problematica referitoare la scop, în sensul includerii măsurilor de profilaxie a criminalității.

2. 1. Scopul general

Referindu-se la prevenirea şi controlul criminalității, J.Pinatel susține că "definirea unei politici de apărare socială trebuie să fie bazată pe datele stabilite de criminologie, ştiință complexă care se sprijină pe biologie, psihologie, sociologie şi ştiințele juridice[2].

Rezultă că scopul general al criminologiei îl constituie **fundamentarea unei politici penale eficiente**, în măsură să determine prevenirea şi combaterea fenomenului infracțional.

Identic cu scopul ştiințelor penale, scopul general al criminologiei se deosebeşte prin modurile diferite de concretizare, criminologia fiind o disciplină a fenomenologiei penale, iar dreptul penal fiind o ştiință normativă. Această distincție necesară nu exclude raporturile permanente şi utile între cele două discipline, ele susținându-se reciproc şi conlucrând la elaborarea doctrinelor preventive şi represive care se aplică în practica activității de combatere a criminalității.

2. 2. Scopul imediat

O altă deosebire se evidențiază în privința scopului imediat al celor două discipline. În timp ce dreptul penal vizează apărarea valorilor sociale fundamentale, criminologia urmăreşte stabilirea cauzelor care determină producerea criminalității.

---

1 Problematica reacției sociale face obiectul Părții a-III-a a cursului.

2 J.Pinatel, *La société criminogene*, Paris, Ed. Calmann-Levy, 1971, p.7.

3. Funcțiile criminologiei

Opiniile teoretice cu privire la obiectul şi scopul criminologiei se regăsesc şi în concepțiile despre funcțiile acestei discipline.

Astfel, cea mai mare parte a reprezentanților criminologiei tradiționale consideră că aceasta are o funcție **descriptivă şi** una **explicativă.**

Promotorii tendințelor moderne care militează pentru o implicare mai mare în sfera politicii penale adaugă funcția **predictivă** (anticipativă) şi funcția **profilactică** (preventivă)[1].

3. 1. Funcția descriptivă

Fenomenologia[2] criminalității a constituit o condiție absolut necesară cunoaşterii obiectului de studiu al criminologiei. H. Mannheim include în noțiunea de fenomenologie sau simptomatologie a crimei observarea şi colectarea datelor referitoare la criminalitate şi criminali, tipologiile infractorilor şi ale comportamentelor infracționale, caracteristicile fizico-psihice ale acestora şi evoluția carierei lor criminale, starea şi dinamica faptelor antisociale comise[3].

Utilizând metode şi tehnici de recoltare şi prelucrare a datelor simple sau complicate, vechi sau moderne, promotorii acestei funcții au încercat să demonstreze - pe calea studiului descriptiv - atât existența unor diferențe semnificative între infractori şi non-infractori[4], cât şi evoluția stării infracționale pe un anumit teritoriu, într-o perioadă de timp dată.

Conceptele operaționale de ordin descriptiv sunt: mediul, terenul, personalitatea şi actul[5].

Mediul este un concept operațional care are mai multe accepțiuni:

- **mediul fizic** sau **geografic** este mediul natural, înconjurător, în care trăiesc oamenii. Formele de relief, clima, anotimpurile îşi pun amprenta asupra personalității omului.
- **mediul social** poate fi tratat la nivel macrosocial, microsocial, după cum poate lua şi accepțiunile de mediu ecologic, cultural, economic etc. Metoda de analiză descriptivă în criminologie distinge, pe de o parte, mediul social global, iar pe de altă parte, mediul personal:

- **mediul social global** cuprinde totalitatea factorilor istorici, culturali, instituționali etc. , care determină influențe comune tuturor membrilor societății;
- **mediul personal** sau **psihosocial** cuprinde relațiile interpersonale dominante, statusurile psihosociale realizate de oameni, scopurile şi acțiunile lor colective, modelele de comportament promovate, sistemul de norme şi valori[6]. Cu privire la mediul personal sau psihosocial, criminologul belgian E. de Greeff[7] distinge:
  - mediul ineluctabil (mediul familial);
  - mediul ocazional (şcolar, profesional etc.);
  - mediul ales sau acceptat (anturaj);
  - mediul impus (militar, penitenciar).

Faptul că individul se adaptează la acest mediu nu înseamnă că este în totalitate de acord cu el. Un dezacord există întotdeauna şi el poate evolua până la inadaptare şi conflict.

Terenul este un concept folosit pentru a desemna **trăsăturile de ordin bioconstituțional ale individului**. Pentru a-i determina sfera, J. Pinatel[8] face următoarele precizări:

---

1 Conf. R.M. Stănoiu, op.cit., p.32.

2 Prin fenomenologie se înțelege studiul descriptiv al unui ansamblu de fenomene - P.Popescu-Neveanu, *Dicționar de psihologie*, Bucureşti, Ed.Albatros, 1978, p.268.

3 H.Mannheim, op.cit., p.3-14.

4 J.Pinatel, op.cit., p.43 şi urm.

5 Idem.

6 Ibidem.

7 E.de Greeff, *Introduction à la criminologie*, Bruxelles, Ed.Van den Plas, 1946, p.83-133.

8 J.Pinatel, op.cit., p.45-46.

- la bază este **ereditatea**, moştenirea informațională genetică;
- dacă la ereditate se adaugă **mutațiile genetice**, se obține **nativul**;
- dacă la nativ se adaugă modificările intervenite asupra fătului, în uter, se obține **congenitalul**;
- dacă la congenital se adaugă modificările somatice care intervin o dată cu creşterea, se obține **constituționalul**;
- dacă la constituțional se adaugă modificările determinate de influențele fizice şi psihice de-a lungul existenței umane, se obține **terenul**.

Personalitatea este un concept pe care îl vom trata pe larg într-un capitol ulterior. Diversitatea de opinii cu privire la acest concept este determinată de apartenența autorilor la orientări teoretice diferite. În ce ne priveşte, preferăm definiția formulată în psihologie: **personalitatea semnifică subiectul uman considerat ca unitate biopsihosocială, purtător al funcțiilor epistemice, pragmatice şi axiologice**[1].

Situația reprezintă, în sens larg, ansamblul de împrejurări obiective şi subiective ce precede actul criminal în care este implicată personalitatea.

Criminologul suedez Olof Kinberg a acordat o importanță aparte **situațiilor precriminale**, distingând în această perspectivă[2]:

- situații **specifice** sau **periculoase** în care ocazia nu trebuie căutată de infractor;
- situații **nespecifice** sau **amorfe** în care ocazia trebuie căutată de infractor;
- situații **mixte** sau **intermediare** în care, pe de o parte, situația este căutată, iar pe de altă parte există un stimul specific rezultat din presiunea exercitată asupra individului pentru a comite fapta.

Caracterul obiectiv al complexului **personalitate - situație** a fost pus în evidență de criminologul austriac Exner, care a demonstrat că modalitățile de execuție a unor infracțiuni pot fi facilitate de anumite împrejurări, circumstanțe favorabile.

Actul infracțional este răspunsul pe care personalitatea îl dă unei anumite situații.

În criminologia clinică, complexul personalitate - situație constituie schema fundamentală a explicației "trecerii la act"[3].

Descrierea principalelor caracteristici ale criminalității precum şi a corelațiilor acestui fenomen cu factorii politici, economici, culturali, demografici etc. , se realizează prin utilizarea unor surse de documentare variate, între care se evidențiază statistica. Întrucât criminologia nu dispune de un sistem statistic propriu, ea apelează la datele existente în alte domenii, cum ar fi: statisticile judiciare, penitenciare, economice, demografice etc. Această situație generează unele dificultăți[4], fapt care i-a determinat pe criminologi să elaboreze procedee specifice prin care să amelioreze sistemul de înregistrare statistică a criminalității[5].

De asemenea, analiza ştiințifică a stării şi dinamicii criminalității nu poate evita analiza corelativă a unui complex de factori, între care menționăm: indicatorii dezvoltării social-economice, tipul cultural predominant, modelul de politică penală, cadrul legislativ etc. De exemplu, atunci când se procedează la o descriere a dinamicii criminalității pe o perioadă mai mare de timp, un factor important care trebuie luat în considerare este evoluția politicii penale[6]. Acest factor este relevant deoarece opiniile cu privire la sfera faptelor considerate că întrunesc un grad de pericol

---

1 P.Popescu-Neveanu, op.cit., p.532-533.

2 O.Kinberg, *Les situations psychologiques précriminelles révélatrices des caracteres de l'état dangereux*, Bulletin de la Société Internationale de Criminologie, 1951, p.11-26, citat de J.Pinatel, op.cit., p.48.

3 J.Pinatel, op.cit., p.48-49.

4 Dificultățile sunt consecința lipsei unui sistem unitar de înregistrare a datelor existente şi mai ales a unor indicatori cu relevanță în cercetarea criminologică.

5 Th.Sellin, M.Wolfgang, *The Measurement of Delinquency*, New York, Ed.Wiley, 1964, pe larg - autorii au urmărit să elaboreze un nou indice de înregistrare a faptelor penale, care să permită, pe lângă aprecierea cantitativă a criminalității, o apreciere de ordin calitativ.

6 R.M. Stănoiu, op.cit., p.34.

social care determină incriminarea lor ca infracțiuni s-a modificat de-a lungul timpului şi continuă să se modifice. În consecință, procesul de incriminare şi dezincriminare penală a unor fapte a evoluat şi el, cu consecințe inerente asupra datelor statistice, situație care trebuie relevată în cadrul analizei descriptive a fenomenului infracțional.

3. 2. Funcția explicativă

"În al doilea rând - notează H.Mannheim - faptele nu au nici un înțeles fără interpretare, evaluare şi o înțelegere generală, iar noi avem nevoie de un nivel considerabil de cunoaştere a vieții în general şi experiența anumitor sectoare specifice pentru a ajunge la o interpretare corectă a faptelor observate"[1].

Explicarea naturii, a esenței, a cauzelor care determină şi a condițiilor care favorizează fenomenul infracțional reprezintă scopul imediat al cercetării criminologice. De aici decurge importanța funcției explicative a criminologiei[2]. Datorită faptului că, de-a lungul timpului, cercetarea şi explicarea cauzalității fenomenului infracțional a preocupat pe marea majoritate a criminologilor, istoria criminologiei pare a fi o istorie a modelelor etiologice.

Principalele concepte operaționale de ordin explicativ utilizate în criminologie sunt: **cauza, condiția, efectul, factorul, mobilul, indicele.** Uneori modul de utilizare a acestor concepte poate crea confuzii, diverşi autori conferindu-le o semnificație diferită, în conformitate cu baza filosofică adoptată şi cu propria perspectivă asupra obiectului de studiu. Astfel, mai ales în deceniile 6 şi 7, când o dată cu apariția noilor tendințe în criminologie[3] s-au manifestat rezerve cu privire la cercetarea etiologică a fenomenului infracțional, o serie de cercetători au produs o anumită pervertire a categoriilor filosofice de **cauză** (element care determină în mod necesar producerea fenomenului) şi **condiție** (element favorizator), incluzându-le în noțiunea de **factori** (orice element care, într-o măsură mai mare sau mai mică, are legătură cu crima).

"Înainte de toate - susține H. Mannheim - există o concluzie foarte simplă, dar fundamentală, că în criminologie nu există cauze ale crimei care să fie atât necesare cât şi suficiente. Există numai factori care pot fi necesari pentru a se produce crima, în conjugare cu alți factori. Infracțiunile nu se vor produce datorită unui singur factor care, în mod invariabil, ar determina acest rezultat"[4].

Indiferent dacă aceste opinii au sau nu au la bază un anumit substrat ideologic, ele vin în contradicție cu obiectul şi scopul criminologiei, motiv pentru care au fost respinse de o bună parte a criminologilor occidentali[5].

Pentru clarificarea conceptelor operaționale utilizate pentru explicarea fenomenului infracțional, adăugăm că în timp ce **factorul criminogen** este orice element obiectiv care intervine în producerea infracțiunii, **indicele** este un simptom care permite un diagnostic criminologic pus societății sau grupului studiat[6].

3. 3. Funcția predictivă

Criminalitatea mondială[7], caracterizată prin coexistența formelor clasice de inadaptare economică şi culturală, a formelor hiperadaptate ale criminalității organizate şi în "gulere albe",

---

1 H.Mannheim, op.cit., p.4.

2 R.M. Stănoiu, op.cit., p.35.

3 Teoriile "etichetării", criminologia "reacției sociale", criminologia "critică".

4 H.Mannheim, op.cit., p.8.

5 G.Kellens, *De l'utilité de la criminologie speciale*, Revue de droit pénal et de criminologie, 1986, nr.7; J.Pinatel, *Programmes et méthodes en recherches fondamentales*, în vol. Etudes rélatives ŕ la recherche criminologique, Consiliul Europei, vol.I, 1967.

6 J.Pinatel, Traité. . . op.cit., p.51.

7 În lucrarea "Societatea criminogenă", cap.II, J.Pinatel afirmă: "Dacă până în ultima vreme criminalitatea se afla sub dependența variabilelor geografice, economice, culturale şi politice naturale sau regionale, vedem că ea este guvernată în prezent de un factor comun care este factorul ştiințific şi tehnic. Acest factor tinde să unifice evoluția generală a criminalității şi să reducă influența variabilelor naționale sau regionale".

precum şi apariția unor forme noi, de la o etapă la alta, preocupă tot mai mult forurile statale şi suprastatale, instituțiile specializate, oamenii de ştiință. Importanța fenomenului infracțional, sub aspectul gravelor prejudicii pe care le produce, face imperios necesară aprecierea ştiințifică a dinamicii sale pe termen lung, în scopul identificării şi evaluării măsurilor ce se impun pentru prevenirea şi combaterea acestuia.

Pentru alcătuirea modelelor predictive, criminologia apelează la modele ştiințifice din alte domenii ale cunoaşterii, de la modelele matematice, până la cele informatice şi euristice[1].

Cercetarea de predicție vizează anticiparea unor modificări cantitative şi calitative în dinamica fenomenului infracțional, atât în ceea ce priveşte tipologiile infracționale, cât şi autorii implicați.

Conceptele operaționale de ordin predictiv utilizate cu o frecvență mai mare sunt: prezent, viitor, probabilitate, similitudine, extrapolare, hazard, risc, prognoză.

3. 4. Funcția profilactică

În contextul marilor schimbări sociale şi politice contemporane, al dezechilibrelor cu cauzalitate multiplă şi al proceselor tensionate determinate de acestea, problema prevenirii şi combaterii flagelului criminalității nu poate fi evitată, indiferent câte dificultăți şi inconveniente ar prezenta.

Deşi controversată, implicarea criminologiei în identificarea, studierea şi elaborarea unor programe ştiințifice de prevenire şi combatere a fenomenului infracțional nu poate fi pusă la îndoială, acesta fiind unul din scopurile disciplinei. În această direcție, criminologia colaborează cu dreptul penal, politica penală şi penologia, oferind rezultatele propriilor cercetări.

Funcția profilactică a criminologiei se materializează în sintetizarea rezultatelor privind etiologia criminalității, în înlănțuirea lor logică şi transpunerea acestora într-un sistem coerent de măsuri de prevenire şi combatere a fenomenului infracțional.

Conceptele operaționale pe care criminologia le utilizează în domeniul preventiv sunt: **reacție socială, control social, modelul clasic de prevenire** (prevenire generală, prevenire specială), **modelul social de prevenire** (prevenire primară, secundară şi terțiară), **modelul situațional de prevenire, răspuns social, tratament, resocializare, reintegrare socială.**

4. Definiția criminologiei

Concluzionând, vom defini criminologia ca fiind **ştiința care studiază fenomenul social al criminalității, în scopul prevenirii şi combaterii acestuia.**

PERSONALITĂȚI ALE CRIMINOLOGIEI :

***** Avocat şi specialist în ştiințe politice, cu o largă experiență juridică în Germania pre-nazistă, unde a fost judecător la Curtea de Apel din Berlin şi profesor de drept penal şi procedură penală la Universitatea din Berlin, **HERMANN MANNHEIM** s-a stabilit în 1934 în Marea Britanie şi a obținut cetățenia în anul 1940. Timp de două decenii a fost profesor de criminologie la Universitatea din Londra, în cadrul Institutului economic şi Institutului pentru studiul şi tratamentul delincvenței. Mai mulți ani a deținut funcția de Preşedinte al Comisiei ştiințifice a Societății Internaționale de Criminologie şi a fost membru în consiliul de conducere al Societății.

A publicat numeroase lucrări de referință în criminologie, printre care:

- *The Dillema of Penal Reform* (Dilema reformei penale), apărută în anul 1939, la Londra;
- *Social Aspects of Crime in England between the Wars* (Aspecte sociale ale criminalității engleze între cele două războaie mondiale), 1940;
- *War and Crime* (Război şi criminalitate), 1941;
- *Young Offenders* (Tineri infractori), 1942;
- *Criminal Justice and Social Reconstruction* (Justiția penală şi reconstrucția socială), 1946;

[1] Euristica este ştiința care are ca obiect studierea activității creatoare, a metodologiei şi tehnicii inovației intelectuale - Mic dicționar enciclopedic, Bucureşti, Ed.ştiințifică şi enciclopedică, 1978, p.356.

- *Group problems in Crime and Punishment* (Problemele grupului în domeniul criminalității şi pedepselor), 1955;
- *Pioneers in Criminology* (Deschizători de drumuri în criminologie), 1960;
- *Comparative Criminology* (Criminologia comparată), 1965.

****** Jurist şi magistrat - inspector general în administrația franceză - **JEAN PINATEL** a fost preşedintele Societății Internaționale de Criminologie, iar ulterior preşedintele de onoare al acesteia. Principalele sale lucrări ştiințifice sunt:

- *Criminologie*, în P.Bouzat et J.Pinatel, Traité de droit pénal et de criminologie, Tome III, Paris, Editura Dalloz, 1963;
- *La société criminogène* (Societatea criminogenă), Paris, Editura Calmann-Levy, 1971;
- A scris numeroase studii, între care menționăm:
- *Les sciences sociales dans l'enseignement supérior: criminologie* (ştiințele sociale în învățământul superior: criminologia), Paris, UNESCO, 1956;
- *La criminologie clinique, son passé, son présent, son avenir* (Criminologia clinică, trecutul, prezentul şi viitorul său), Quaderni di criminologia clinica, Milano, 1959;
- *Chronique de criminologie et de sciences de l'homme. Recherche scientifique et de criminologie en action* (Cronică de criminologie şi de ştiințe umaniste. Cercetarea ştiințifică şi criminologia în acțiune), în Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, nr. 2, 1972;
- *La criminologie peut-elle rélever le défi de la criminalité?* (Ar putea criminologia să releve sfidarea pe care o reprezintă criminalitatea ?), Kriminalistic Verlag, Hamburg, 1975;
- *Criminologie et administration de la justice pénale* (Criminologia şi administrarea justiției penale), Lyon, Colloque du C. N. R. S. , 1979;
- *Criminologie et société répressive* (Criminologia şi societatea represivă), în Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, nr. 4, 1981.

SECTIUNEA A III-A

STATUTUL EPISTEMOLOGIC AL CRIMINOLOGIEI

1. Caracterizare

Problema locului criminologiei în sistemul ştiințelor a reprezentat, uneori, un subiect de controversă între specialiştii din acest domeniu, care au pledat în favoarea, ori împotriva caracterului autonom al acestei discipline. Unii[1] au considerat că ea este auxiliară fie sociologiei, fie ştiințelor juridice. Alții[2], dimpotrivă, au dezvoltat o imagine "imperialistă" a criminologiei, căreia i-au subordonat disciplinele de contact.

Clarificarea teoretică a obiectului, scopului şi funcțiilor criminologiei permite reliefarea aspectelor epistemologice care deosebesc şi care apropie această disciplină de alte ştiințe care studiază criminalitatea.

---

1 [95] H.Goppinger, *Kriminologie*, Editura C.H.Beck, München, 1976, p.11, consideră criminologia ca o ştiință auxiliară dreptului penal; A.Dincu, *Criminologie*, Curs, Facultatea de Drept, Bucureşti, 1984, p.78, consideră criminologia ca fiind o ştiință socială relativ autonomă din grupa sociologiei, auxiliară ştiințelor juridice.

2 Enrico Ferri a negat orice autonomie a dreptului penal, pe care l-a inclus în ştiința criminologiei - conf.J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie,* Paris, Dalloz, 1963, p.4; Într-o manieră asemănătoare a procedat D.Szabo în *Criminologie*, P.U.M., Montreal, 1967, p.24-27.

Locul criminologiei în sistemul ştiinţelor este dat, în primul rând, de obiectul său de studiu, care determină caracterul interdisciplinar[1] şi autonom al disciplinei. În consecinţă, criminologia nu este auxiliară în raport cu ştiinţele juridice, sociologice sau alte ştiinţe sociale, după cum ea nu trebuie privită ca o ştiinţă coordonatoare ci, pur şi simplu, ea s-a impus ca o disciplină care, în vederea atingerii obiectivelor sale, utilizează, la fel ca multe alte discipline moderne, unele din cuceririle realizate în alte domenii ale cercetării ştiinţifice.

Demersul nostru, orientat spre clarificarea raporturilor dintre criminologie şi alte ştiinţe, nu este lipsit de interes - mai ales didactic - deoarece în literatura de specialitate nu există o poziţie unanim acceptată în legătură cu această problemă.

2. Raporturile dintre criminologie, dreptul penal şi politica penală

2. 1. Criminologia şi dreptul penal

În "Tratatul" său de criminologie, J.Pinatel arată că distincţia dintre dreptul penal şi criminologie este atât de evidentă, încât s-a impus să fie atestată şi prin existenţa a două mari societăţi ştiinţifice internaţionale: Asociaţia Internaţională de Drept Penal şi Societatea Internaţională de Criminologie[2]. Această deosebire organizatorică este un răspuns la faptul că dreptul penal este o ştiinţă normativă, în timp ce criminologia este o ştiinţă a fenomenologiei penale. Altfel spus, **în timp ce dreptul penal studiază conţinutul abstract al normei penale**[3] **pentru a-i asigura concordanţa faţă de relaţiile sociale care trebuie apărate**, **criminologia abordează criminalitatea în complexitatea sa, precum şi modalităţile prin care acest fenomen poate fi prevenit.**

O analiză plastică a raportului dintre criminologie şi drept penal este făcută de criminologul M.Killias[4]. El arată că acest raport seamănă foarte mult cu acela care există între dreptul comercial şi economic faţă de ştiinţele economice. Pentru a atinge anumite scopuri (ex. limitarea inflaţiei sau a şomajului) statul foloseşte anumite pârghii şi politici economice, concretizate adesea sub forma unor reguli de drept economic, fiscal sau comercial. Aşa cum dreptul economic nu este în măsură să propună altă cale decât cea juridică pentru atingerea acelor obiective, tot la fel, dreptul penal este limitat la modalităţile juridice pentru prevenirea şi combaterea criminalităţii. Prin urmare, aşa cum ştiinţele economice nu devin anexe ale dreptului economic sau comercial, nici criminologia nu devine o ştiinţă auxiliară dreptului penal, cu toate că, având ca obiect de studiu fenomenul infracţional, ea îşi va limita aria de cercetare în funcţie de sfera ilicitului penal.

O modalitate ştiinţifică de analiză a raportului dintre criminologie şi dreptul penal aparţine lui V.V.Kudriavţev[5]. El arată că delimitarea dintre cele două ştiinţe se poate face în funcţie de următoarele criterii:

- **criteriul modalităţii de abordare a obiectului de cercetare.** Dreptul penal şi criminologia abordează fenomenul infracţional în momente şi etape diferite. Astfel, etapa formării concepţiilor antisociale ale individului, naşterea situaţiilor conflictuale, motivaţia comiterii actului şi condiţiile care favorizează comiterea actului aparţin criminologiei, în timp ce manifestarea obiectivă a actului

---

1 În lucrarea *"Ştiinţa politică - studiu istorico-epistemologic",* Bucureşti, Ed.politică, 1970, p.290-291, O.Trăsnea prezintă modalităţile în care procesul contemporan de diferenţiere şi integrare a ştiinţei determină apariţia unor noi discipline, astfel:

- prin crearea unor ştiinţe noi, la graniţa a două sau mai multe ştiinţe deja constituite;
- prin transformarea unor capitole sau ramuri ale unei ştiinţe în discipline relativ autonome;
- prin constituirea unor ştiinţe sociale noi, cu statut propriu.

2 J.Pinatel, op.cit., p.4.

3 J.Pinatel, op.cit., p.4; V.Dobrinoiu, Gh.Nistoreanu şi colaboratorii, op.cit., p.4; C.Bulai, *Drept penal român,* Partea generală, vol I, p.7, Casa de editură şi presă "Şansa"-S.R.L., Bucureşti, 1992.

4 M.Killias, *Précis de criminologie*, Berna, Ed.Staempfili, 1991, p.8.

5 V.V.Kudriavţev, *Soţiologhiia pravo i Kriminologhia*, în "Sovetskoe gosudarstvo i pravo", 1969, p.67-70, citat de R.M.Stănoiu, op.cit., p.44.

infracțional, începând cu faza actelor preparatorii şi până în faza urmărilor, intră sub imperiul dreptului penal;

- **criteriul scopului imediat.** Criminologia urmăreşte identificarea, studierea şi explicarea cauzelor şi condițiilor care determină sau favorizează săvârşirea infracțiunilor, pe când dreptul penal are ca scop apărarea valorilor sociale fundamentale de acest fenomen;

- **criteriul sferei măsurilor de intervenție.** Măsurile de prevenire elaborate de criminologie vizează o sferă mult mai largă de sectoare ale vieții sociale, pe când dreptul penal urmăreşte cu precădere perfecționarea sistemului sancționator.

Kudriavțev plasează deci una din principalele diferențe dintre cele două discipline în sfera raportului de cauzalitate, care este mult mai largă în domeniul criminologiei[1].

În lucrările criminologice mai recente au fost evidențiate şi alte elemente de diferențiere între criminologie şi dreptul penal. Astfel s-a observat că în timp ce categoriile generale ale dreptului penal se referă la ceea ce "**trebuie să facă sau să nu facă cetățeanul**" şi la ceea ce "**trebuie să fie el în societate**", în domeniul criminologiei se analizează "**ceea ce este**" el în realitate.

2. 2. Criminologia şi politica penală

Politica penală este disciplina care, în funcție de datele ştiințifice şi filosofice de care dispune şi luând în considerare condițiile social - istorice, **elaborează doctrinele preventive şi represive care urmează a fi puse în practică**. Această definiție aparține cercetătorului german Franz von Liszt[2] şi a fost dezvoltată de Marc Ancel care apreciază că politica penală nu este doar o ştiință, ci şi o artă al cărei obiect îl constituie formularea celor mai bune legi penale, în lumina datelor furnizate de criminologie[3].

Oferind ştiinței politicii penale propriile sale rezultate referitoare la starea, dinamica, esența, cauzalitatea şi legitățile criminalității ca fenomen socio-uman, precum şi explicații cu privire la strategiile posibile, metodele, procedeele şi mijloacele practice de înfăptuire a activităților de prevenire şi combatere a criminalității, **criminologia contribuie în mod esențial la particularizarea principiilor de politică penală ale oricărui stat.**

Scopul politicii penale este acela de a determina principiile, de a decide asupra orientărilor, metodelor şi mijloacelor de luptă împotriva criminalității. Rezultă că, în interrelația criminologie - politică penală, **criminologia are rolul instrumentului de cunoaştere, analiză şi sinteză, apt să contribuie la cristalizarea celor mai corecte puncte de vedere utilizabile în deliberarea şi adoptarea actului de decizie în materia penală.**

Ştiința politicii penale este cea care evaluează concluziile privind mecanismul socio-juridic al luptei împotriva criminalității, integrează întreaga activitate de prevenire şi combatere a criminalității şi de resocializare a infractorilor în cadrul sistemului politic şi formulează principii, metode, măsuri şi orientări noi în vederea înfăptuirii eficace a strategiei prevenirii şi combaterii criminalității şi resocializării infractorilor. La nivelul instituționalizat la care se realizează politica penală, datele şi concluziile criminologiei, ca şi cele furnizate de ştiințele penale au şansa să se regăsească în măsuri politice şi legislativ-penale[4].

Deosebirile dintre cele două ştiințe apar, mai întâi, cu privire la **viziunea specifică asupra fenomenului infracțional.** Astfel, în timp ce criminologia studiază criminalitatea **ca fenomen socio-uman** (starea, dinamica, etiologia, legitățile şi remediile lui), ştiința politicii penale analizează criminalitatea ca **fenomen politic**, făcându-se ecoul reacției sociale determinate de acest fenomen.

În al doilea rând, **nivelul de generalitate** pe care îl degajă ştiința politicii penale este în mod evident superior celui realizat de criminologie. Nefiind o ştiință teoretico-explicativă, ci prin excelență practică, ştiința politicii penale este nevoită să apeleze la criminologie şi la ştiințele

---

1 R.M.Stănoiu, op.cit., p.44.

2 Citat de J.Pinatel, op.cit., p.5.

3 Idem.

4 A.Dincu, op.cit., p.106; V.Dobrinoiu, Gh.Nistoreanu şi colaboratorii, op.cit., p.6; Gh.Nistoreanu, *Prevenirea infracțiunilor prin măsuri de siguranță*, Ed.Ministerului de Interne, Bucureşti, 1991, p.6.

penale atât pentru realizarea sintezelor politico-juridice creatoare, cât şi pentru verificarea măsurilor adoptate.

3. Raportul dintre criminologie şi criminalistică

Utilizând aceleaşi criterii luate în considerare de Kudriavțev putem analiza şi raportul epistemologic existent între criminologie şi criminalistică. Ambele ştiințe au în comun, în sfera obiectului lor de cercetare, **infracțiunea, infractorul şi victima.**

Considerată drept ştiința metodelor tehnice şi tactice de investigare a faptelor penale şi de asigurare a stabilirii identității făptuitorului, criminalistica intervine după producerea infracțiunii şi se limitează la probarea vinovății infractorului[1]. Prin comparație, sfera criminologiei este mult mai largă, vizând fenomenul infracțional în complexitatea lui, iar pe infractor în contextul său social şi al evoluției către "starea periculoasă" şi "trecerea la act". În consecință, în timp ce criminalistica răspunde la întrebarea "**cum**" s-a produs actul infracțional, criminologia răspunde la întrebarea "**de ce**" s-a produs el.

În privința sferei măsurilor de intervenție, criminalistica acționează preventiv prin perfecționarea mijloacelor şi metodelor care vizează stabilirea identității infractorului şi probarea vinovății acestuia, fiind o disciplină factuală. Cât priveşte măsurile de prevenire elaborate de criminologie, acestea iau în considerare o arie largă de sectoare ale vieții sociale, economice şi culturale.

Raporturile dintre criminalistică şi criminologie sunt vizibile, mai ales, pe planul schimburilor ştiințifice. Criminologia oferă criminalisticii date care să o ajute la perfecționarea metodelor proprii de identificare şi cercetare, iar criminalistica furnizează criminologiei informații utile studiului descriptiv al infracțiunilor şi infractorilor[2].

Această colaborare a justificat, de altfel, crearea Societății Române de Criminologie şi Criminalistică.

4. Raportul dintre criminologie şi ştiința penitenciară

Deşi in prezent încă nu formează o ramură distinctă în ştiința dreptului, conform opiniei majorității specialiştilor în acest domeniu, **dreptul execuțional penal** sau **dreptul penitenciar** ar forma o ramură juridică autonomă care reglementează raporturile sociale ce se nasc în cadrul executării sancțiunilor penale (pedepselor, măsurilor educative şi măsurilor de siguranță), între organele de stat competente să organizeze şi să supravegheze executarea acestor sancțiuni, pe de o parte, şi persoanele condamnate pe de altă parte[3].

Desigur că deosebirile între criminologie şi ştiința penitenciară sunt atât de evidente încât nu se pot crea confuzii. Delimitările provin, în special, din amploarea obiectului de studiu al criminologiei. Prin comparație, cele două ştiințe se întâlnesc doar pe terenul preocupărilor comune cu privire la infractor, la tratamentul şi resocializarea acestuia. În schimb, această zonă de contact este profitabilă ambelor discipline. Numeroase studii au fost efectuate de criminologi la locurile de deținere a infractorilor, cu sprijinul specialiştilor care îşi desfăşoară activitatea în acest domeniu. Întreaga activitate ştiințifică realizată în penitenciare a constituit pentru criminologi un important rezervor de date utile aprofundării cunoaşterii specifice. Informațiile şi concluziile ştiinței dreptului execuțional penal, integrate de criminologie în teoria metodelor şi măsurilor preventive şi terapeutice servesc la îmbogățirea patrimoniului ştiinței criminologiei, la realizarea funcției sale practice.

5. Raportul dintre criminologie şi sociologia penală

Sociologia penală, la fel ca antropologia criminologică şi psihologia criminologică, este, într-o anumită măsură, o criminologie specializată care abordează, prin perspectiva sociologică proprie,

---

1 E.Stancu, *Criminalistica, ştiința investigării infracțiunilor*, Ed.Tempus - S.R.L., Bucureşti, 1992, vol.I., p.17.

2 J.Pinatel, op.cit, p.7.

3 A.Dincu, op.cit., p.101.

un obiect de studiu asemănător (dar nu până la identificare) cu criminologia. Ea **studiază condiționarea şi implicațiile sociale ale criminalității, câmpul şi structura relațiilor sociale în care dreptul penal are vocația să intervină, problematica realităților sociale anterioare şi contemporane procesului de elaborare, aplicare şi organizare a executării sancțiunilor de drept penal, precum şi problematica conştiinței populației cu privire la fenomenul criminalității şi la acțiunea socială de apărare împotriva acestuia, factorii socio-culturali şi influența lor în determinarea naturii şi cuantumului acțiunii antiinfracționale, costul acestei acțiuni etc.**[1].

Cercetarea sociologică şi cea criminologică sunt **autonome, complementare si convergente**. Ele sunt autonome deoarece dispun de un obiect propriu de activitate, funcții, metode şi tehnici de cercetare proprii. Sunt complementare deoarece "se susțin reciproc în planul cercetării ştiințifice, iar rezultatele cercetărilor se completează reciproc, cele două ştiințe îşi împrumută reciproc noțiuni, concepte, principii şi reguli teoretice şi metodologice ale procesului vieții sociale"[2], ale cercetării fenomenului infracțional în special. Ele sunt şi convergente, deoarece sunt orientate spre un țel comun şi anume identificarea căilor şi procedeelor de sporire a eficacității activităților de prevenire a faptelor antisociale şi de apărare a valorilor ocrotite de legea penală.

Criminologia rămâne o ştiință generală despre criminalitate, pe când sociologia penală a evoluat către o criminologie sociologică care studiază fenomenul criminalității într-o viziune sociologică[3].

Totuşi, datorită numărului mare de teorii sociologice care vizează fenomenul infracțional într-o manieră extrem de diversificată metodologic şi conceptual este dificil de identificat un raport epistemologic coerent între acestea şi criminologie. În aceeaşi manieră se pune şi problema relației epistemologice dintre criminologie, psihologie şi psihiatrie.

CAPITOLUL AL II-LEA

METODOLOGIA CERCETĂRII CRIMINOLOGICE

SECȚIUNEA I

BAZELE TEORETICE ŞI IZVOARELE CERCETĂRII CRIMINOLOGICE

1. Metodologie, metodă, tehnică. Definirea conceptelor

Metodologia este teoria ştiințifică despre căile (metodele) sporirii eficacității cunoaşterii umane. În consecință, calea pe care gândirea şi acțiunea cercetătorului o parcurge către cunoaşterea obiectului supus cercetării ştiințifice devine un capitol distinct, o latură a oricărei discipline ştiințifice. Din metodologia generală a cunoaşterii şi acțiunii umane s-au desprins, pe

1 C.Bulai, R.M.Stănoiu, *Sociologia dreptului penal şi criminologia*, în Studii şi cercetări juridice, nr.1, 1974, p.123.

2 A.Dincu, op.cit., p.89.

3 J.Pinatel, op.cit., p.11.

măsura dezvoltării diverselor ramuri ale ştiinței, metodologiile particulare. Astfel, conceptul de metodologie nu poate fi utilizat în sensul de "îndreptar tehnic" ori de "procedeu de realizare a unor acțiuni practice".

Metoda este definită de A.Brimo[1] ca fiind **ordinea ce se pune în învățarea unei ştiințe, urmând condițiile, particularitățile acelei ştiințe**. Metoda constituie, astfel, o tentativă de a utiliza ordinea în locul arbitrariului, o modalitate prin care cunoaşterea spontană, empirică, se va transforma în cunoaştere critică, gândirea devenind un instrument de cercetare[2]. Conform acestei accepțiuni largi, metoda este o creație a minții umane care se diversifică într-o multitudine de metode particulare, fiecare dintre acestea dând naştere, în procesul concret de elaborare ştiințifică, la tehnici diferite de cercetare[3].

Felul practic, procedural, în care se utilizează o metodă sau alta de cercetare se numeşte **tehnică**[4]. Tehnica este, deci, o metodă în acțiune. Aceasta explică de ce în multe cazuri aceeaşi denumire este folosită atât cu privire la metodă, cât şi pentru a desemna tehnica de realizare a acesteia.

În ultimele decenii au fost tot mai evidente preocupările pentru conturarea unei metodologii a cercetării criminologice, pentru stabilirea locului acesteia în cadrul metodologiilor de ramură şi a raportului ei cu metodologia generală[5].

Delimitarea obiectului criminologiei, clarificarea epistemologică față de alte discipline care au legătură cu fenomenul criminalității a fost urmată de un proces de integrare, mai ales la nivel metodologic, în ansamblul disciplinelor care studiază omul şi comportamentul acestuia în mediul social.

Un moment important pentru stimularea cercetărilor în domeniul metodologiei criminologice l-a constituit cel de-al 6-lea Congres internațional de criminologie care a avut loc la Madrid în septembrie 1970. Punând problemele de ordin metodologic în centrul dezbaterilor, oamenii de ştiință, aparținând unor curente şi tendințe foarte diferite, au fost de acord că a venit momentul ca acestei laturi a criminologiei să i se acorde o atenție mult mai mare în cadrul programelor de cercetare[6].

Folosirea unor metode şi tehnici specifice altor discipline în studiul fenomenului infracțional nu se realizează la întâmplare, ci într-o viziune criminologică integratoare. Astfel, îndoiala unor specialişti cu privire la existența unei metodologii proprii cercetării criminologice este nefondată, Albert Brimo arătând că "dacă există metode comune pe ansamblul ştiințelor sociale, nimeni nu poate nega că fiecare ştiință socială utilizează în mod specific aceste metode, conform propriului său obiect"[7].

Complexitatea fenomenului infracțional determină în mod necesar o abordare interdisciplinară, fiind necesare investigații cu caracter sociologic, psihologic, psihiatric, biologic, antropologic, juridic etc., datele obținute fiind integrate şi corelate teoretic într-o manieră metodologică proprie ştiinței criminologiei. Această integrare şi corelare devine posibilă numai în măsura în care pe plan metodologic se realizează o conlucrare interdisciplinară efectivă care să conducă la sintetizarea tuturor datelor obținute.

---

1 A.Brimo, *Les méthodes des sciences sociales*, Paris, Ed.Montchrestien, 1972, p.7

2 H.Sthal, *Teoria şi practica investigațiilor sociale*, Bucureşti, Ed.Ştiințifică, 1974, vol.I, p.70.

3 J.Carbonnier, *Sociologie juridique***,** Paris, Ed.Armand Colin, 1972, p.178.

4 A.Tucicov-Bogdan, *Psihologie generală şi psihologie socială,* Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, 1973, p.69.

5 Problemele de ordin metodologic ale criminologiei sunt analizate, de regulă, în paginile revistelor de specialitate. Dintre lucrările mai ample care tratează aspectele metodologiei cercetării criminologice, menționăm: T.Sellin, M.E.Wolfgang, *The measurement of delinquency*, New York, 1964; H.Mannheim, *Comparative criminology***,** Ed.Routledge and Kegan Paul, London, 1965; T.Hirschi, H.C.Selvin, *Delinquency research, an appraisal of analytic methods*, New York, 1967.

6 R.M.Stănoiu, *Metode şi tehnici de cercetare în criminologie*, Ed.Academiei, Bucureşti, 1981, p.12.

7 A.Brimo, op.cit., p.75.

Iată de ce metodologia criminologică este acea parte din criminologie care se ocupă cu studiul metodelor şi tehnicilor de investigare a fenomenului infracțional, urmărind integrarea acestora într-un sistem logic şi coerent[8], care să permită îndeplinirea scopurilor acestei ştiințe.

Baza metodologică utilizată de majoritatea criminologilor este dialectica etiologică, de stare şi dinamică a fenomenului infracțional privit ca sistem cu legități şi determinări proprii.

Din multitudinea de tipuri de relații care se stabilesc între sistem şi elementele sale componente, ca şi în cadrul aceluiaşi sistem, criminologia este interesată în primul rând de relația cauzală, de particularitățile pe care acest tip de relație le îmbracă la nivelul fenomenului infracțional, ca şi al infracțiunii concrete. Rolul cognitiv şi metodologic al conceptului de cauzalitate în criminologie nu poate fi înțeles decât în raport cu rolul pe care necesitatea şi întâmplarea îl joacă în cazul conduitelor delincvente, cu modul în care stările generale se manifestă în situațiile particulare, cu rolul pe care factorul subiectiv îl are în transformarea posibilității în realitate[2].

Ştiința contemporană propune un nou tip de cauzalitate, **cauzalitatea statistică**, în cadrul căreia cauzele interacționează cu factorii aleatori, cu un cerc larg de condiții astfel încât trecerea de la cauză la efect este determinată de jocul întâmplărilor cuprins într-o ecuație de frecvență.

2. Cercetarea fundamentală în criminologie

Cercetarea fundamentală, în sens larg, are drept scop cunoaşterea şi înțelegerea lumii care ne înconjoară, deschiderea unei noi perspective prin lărgirea universului explicării realității[3]. În criminologie, cercetarea fundamentală vizează cunoaşterea şi explicarea obiectului de studiu al acestei ştiințe.

Cercetarea fundamentală poate fi descrisă, în plan orizontal, în funcție de **etapele cercetării** şi în plan vertical, în funcție de **nivelul de profunzime al cercetării**.

2.1. Etapele cercetării

Într-o anumită măsură, etapele cercetării criminologice se deduc din funcțiile acestei ştiințe. Descrierea, explicarea, predicția şi profilaxia criminalității nu pot fi realizate decât în baza unei cercetări etapizate care să includă documentarea, formarea ipotezelor explicative şi verificarea acestor ipoteze.

a) **Documentarea** presupune, în egală măsură, observarea faptelor, colectarea datelor şi clasificarea acestora, dar şi pregătirea teoretică complexă a celui care efectuează cercetarea. Lucrările şi publicațiile de specialitate constituie surse indispensabile în această direcție. În caz contrar, există riscul să se "descopere" teorii formulate cu mult timp înainte. Pe de altă parte, documentarea strictă asupra datelor teoretice şi cercetărilor deja efectuate în domeniul studiat are rolul de a impune un anumit standard de calitate cercetătorului care îşi asumă o anumită direcție de cercetare.

b) **Elaborarea ipotezelor explicative** reprezintă o consecință firească a primei etape. **Ipoteza**, în cercetarea criminologică, constituie o construcție deductivă elaborată plecând de la faptele observate şi destinată unei verificări ulterioare. Întrucât, pentru a fi acceptată, ea trebuie demonstrată, ipoteza se distinge de **postulat** sau **paradigmă**. De asemenea, ipoteza se distinge de **teorie**, care se prezintă ca o ipoteză verificată.

Ipotezele pot fi clasificate astfel[4]:

- după obiectul studiat, ele se pot referi: la faptele supuse explicării (ex.: creşterea criminalității într-o perioadă dată), la conceptele utilizate în teorie sau practică (ex.: conceptul de crimă organizată), la regularitățile observate (ex.: corelația între situația economică şi rata delincvenței) sau la contradicțiile între observațiile noi şi teoriile anterioare;

---

8 R.M.Stănoiu, op.cit.,p.16.

2 Idem, p.55.

3 M.A.Tremblay, *Initiation ŕ la recherche dans les sciences humaines*, p.57, citat de R.Gassin, *Criminologie,* Paris, Ed.Dalloz, 1988, p.67.

4 R.Gassin, op.cit., p.70.

- după nivelul lor de generalitate, ipotezele pot fi generale, dacă se referă la un ansamblu de fenomene, ori particulare, dacă stabilesc o legătură între două fenomene (ex.: relația dintre destrămarea familiilor şi delincvența juvenilă).

Pentru a fi admisibile din punct de vedere metodologic, ipotezele trebuie să îndeplinească următoarele condiții[1]:

- să se refere la fenomene observabile;
- să utilizeze concepte precise;
- să fie specifice domeniului analizat;
- să fie verificabile.

Sunt considerate ca inadmisibile ipotezele contradictorii sau circulare. De asemenea, ipotezele trebuie să se refere la aspectele de noutate ale cercetării.

c) **Verificarea ipotezelor** pe cale experimentală în criminologie este o încercare extrem de dificilă, deoarece criminalitatea nu se poate produce în laborator. Din acest motiv, în realizarea quasi-experimentelor se utilizează grupuri de control[2].

2.2. Nivelele profunzimii cercetării

În funcție de nivelul de profunzime al realității studiate se pot distinge: descrierea, clasificarea datelor şi explicarea fenomenului cercetat.

a) **Descrierea** este nivelul superficial al cercetării şi urmează fazei documentării (observării) asupra fenomenului studiat. J.Pinatel a formulat regula metodologică a "priorității descrierii"[3] în criminologie, în sensul că aceasta reprezintă primul stadiu al cercetării. Ea poate fi mai mult sau mai puțin detaliată, mai mult sau mai puțin conceptualizată şi depinde în bună măsură de pregătirea, subtilitatea şi abilitatea practică a cercetătorului.

b) **Clasificarea** datelor se realizează prin categorisire sau clasificare, în sensul restrâns al termenului, şi utilizează conceptul de categorie. **Categoria** este o clasă de obiecte sau ființe care prezintă caracteristici comune şi permite compararea cu alte clase care au propriile caracteristici (ex.: infractori minori - infractori adulți, primari - recidiviști, bărbați - femei etc.).

c) **Explicarea** corespunde funcției explicative a criminologiei şi vizează clarificarea naturii şi cauzelor obiectului de studiu al acestei ştiințe. Ea presupune răspunsul la întrebarea "de ce" se produce infracțiunea şi care sunt legitățile fenomenului studiat. J.Pinatel a formulat aceste exigențe sub forma regulii metodologice a "nivelelor de interpretare"[4] în criminologie.

Studiul ştiințific al realității observabile incluse în obiectul criminologiei nu se limitează însă la descrierea unor fapte, elaborarea unor ipoteze, verificarea acestora şi explicarea, în final, a fenomenelor constatate. Uneori, cercetarea criminologică fundamentală are drept obiectiv depăşirea acestui nivel, vizând elaborarea unei teorii criminologice.

Teoria criminologică nu este doar o ipoteză verificată, ea reprezintă un ansamblu structurat de concepte şi judecăți de valoare care are ca scop explicarea sintetică a realității[5]. Pe de altă parte, subliniem că deşi eforturile cercetătorilor nu pot fi contestate, nu s-a reuşit elaborarea unei teorii globale care să ofere o explicare autentică a criminalității ca fenomen social. În consecință, s-a propus[6] înlocuirea conceptului de teorie cu acela de model teoretic, care operează înlocuirea explicării autentice a realității cu explicarea convențională a acesteia. Fiind o schemă simplificată şi convențională, modelul permite utilizarea unor tehnici matematice şi informatice.

---

1 K.Popper, La logique de la découverte scientifique, Paris, Ed.Payot, 1978.

2 Regulă impusă de J.Pinatel în *Les groupes de controle en criminologie*, Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, 1958, p.896-906.

3 J.Pinatel în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie,* Paris, Ed.Dalloz, 1963, p.54.

4 J.Pinatel, op.cit., p.52.

5 R.Gassin, op.cit., p.84.

6 M.Grawitz, *Méthodes des sciences sociales*, Paris, Ed.Dalloz, 1973, p.352.

3. Cercetarea aplicată în criminologie

Cercetarea aplicată are drept scop soluționarea unei probleme concrete, importante şi urgente. În criminologie, **cercetarea aplicată are drept scop aprecierea valorii ştiințifice a mijloacelor de luptă contra delincvenței** (sistemul penal, prevenirea criminalității, tratamentul de resocializare a infractorilor etc.), **descoperirea modalităților de îmbunătățire a acestora şi chiar de identificare a altora noi**[1].

Cercetarea aplicată se desfăşoară pe parcursul a trei etape:

a) **Documentarea** prealabilă presupune studierea domeniului supus cercetării. Ea trebuie să vizeze analiza conținutului teoretic al domeniului studiat, rațiunea care a stat la baza adoptării mijlocului respectiv de luptă contra criminalității, măsura şi modalitățile în care acel mijloc este efectiv aplicat.

b) **Diagnosticarea** este o consecință logică a documentării şi are ca obiectiv aprecierea ştiințifică asupra efectivității şi eficacității mijlocului studiat. În această etapă se explică în ce măsură funcționează mijlocul respectiv şi care sunt rezultatele obținute. De asemenea, în această etapă se anticipează ce se va întâmpla în perspectivă dacă starea de fapt va rămâne aceeaşi.

c) **Propunerea de schimbare** este etapa finală a cercetării aplicate şi are loc doar dacă rezultatele cercetării o impun. Dacă din datele obținute rezultă că mijlocul studiat este corespunzător obiectivului pentru care a fost utilizat, evident că nu mai este necesară o propunere de schimbare, ci una de menținere.

În cazul în care propunerea de schimbare este făcută, ea trebuie să indice concret ce trebuie schimbat, în ce manieră şi care sunt modalitățile prin care se realizează schimbarea pentru ca ea să conducă la noul obiectiv. De asemenea, analiza schimbării trebuie să explice modificările care se vor produce prin aplicarea acesteia şi de ce sunt ele preferabile situației preexistente. De regulă, o cercetare criminologică aplicată se finalizează cu un studiu adresat nivelului instituționalizat al politicii penale şi, uneori, chiar cu o propunere "de lege ferenda".

4. Izvoarele cercetării criminologice

Cercetarea criminologică, fie ea fundamentală sau aplicată, nu se desfăşoară pe un loc gol. Întotdeauna există un ansamblu de date teoretice şi factuale care trebuie preluate critic.

Privită ca ansamblu al infracțiunilor comise într-o perioadă determinată de timp pe un anumit teritoriu geografic, criminalitatea este un fenomen esențialmente cantitativ[2]. Din această perspectivă, criminologia utilizează **indicatori cantitativi** ai criminalității şi ai diferitelor forme de reacție socială. În mod tradițional, măsurarea criminalității se realizează prin intermediul diverselor tipuri de statistici.

4. 1. Statisticile criminalității

Analizând problematica statisticilor criminalității[3], nu intenționăm să abordăm tehnica statistică de cercetare criminologică. De altfel, prin ele însele, statisticile criminalității nu constituie o cercetare criminologică, ci înregistrări de date factuale. În schimb, utilizarea specifică a acestora de către criminologi reprezintă o anumită tehnică de cercetare.

Statistica a devenit o ştiință în sine, iar realizările sale sunt remarcabile. Fără intenția de a analiza statisticile criminalității din punctul de vedere al clasificării acestora, menționăm existența statisticilor internaționale şi a statisticilor naționale.

Statisticile internaționale realizate mai întâi de Interpol şi ulterior de institutele O.N.U. specializate în prevenirea şi controlul ştiințific al criminalității realizează o analiză comparată a stării şi dinamicii fenomenului infracțional în diferite țări (de regulă, în plan regional).

---

1 R.Gassin, op.cit., p.99.

2 R.Gassin, op.cit., p.105.

3 Există o amplă bibliografie pe această temă, din care citățm: J.Pinatel, op.cit., p.33-37; A.Normandeau, *Bibliografie internationale sur la statistique criminelle***,** Paris, 1968; Ph.Robert*, Les comptes du crime.Les délinquences en France et leurs mésures***,** Paris, Ed.Le Sycomore, 1985 etc.

Statisticile naționale aparțin diverselor instituții implicate în lupta împotriva criminalității şi într-o anumită măsură ele reprezintă imaginea muncii desfăşurate în acele instituții.

Dintre statisticile naționale evidențiem statisticile elaborate de Ministerul Justiției, Ministerul Public şi cele întocmite de Ministerul de Interne. Între acestea există deosebiri vizibile, mai ales că sunt realizate pe criterii oarecum diferite.

Statisticile Ministerului Justiției însumează datele referitoare la **criminalitatea legală,** respectiv cauzele în care instanțele de judecată au pronunțat hotărâri de condamnare rămase definitive. Ele sunt întocmite pe **criteriul făptuitorilor**, deci al persoanelor condamnate. Prin comparație, statisticile întocmite de Direcția penitenciarelor, deşi constituie o oglindă firească a activității justiției, sunt mai plastice şi ilustrează mai bine populația închisorilor.

Statisticile Ministerului de Interne şi cele ale **Ministerului Public** iau în considerare criminalitatea aparentă. Aceste statistici utilizează **criteriul faptei penale** şi al prejudiciului cauzat, indiferent dacă autorii sunt cunoscuți sau nu. Ele includ o mare diversitate de înregistrări, comparații şi chiar analize grafice.

Un aspect demn de semnalat este acela că, în realitate, statisticile judiciare nu înregistrează criminalitatea reală ci, mai degrabă, reacția socială formală împotriva criminalității, înțelegând prin aceasta că o parte importantă a fenomenului infracțional (cifra neagră) rămâne în afara tabloului statistic.

De asemenea, trebuie semnalat că întocmirea statisticilor este grevată de erori involuntare şi chiar de falsificări intenționate care conduc la inexactitatea acestor indicatori.

Din aceste motive, instituțiile care întocmesc aceste statistici au luat inițiativa furnizării unor date suplimentare, cum ar fi:

- proporția infracțiunilor înregistrate şi clarificate de către poliție;
- proporția şi valoarea prejudiciului recuperat ;
- costurile criminalității

O altă problemă inerentă statisticilor judiciare este aceea că ele produc o anumită deformare a imaginii asupra fenomenului infracțional întrucât nu dispun de un sistem de evaluare a criminalității în funcție de gravitatea faptelor penale consemnate. Pentru a corecta această deformare s-a propus aplicarea unui indice al gravității, numit "index al criminalității". Sistemul cel mai cunoscut este acela propus de americanii Sellin şi Wolfgang[1] care are o bază sociologică de calcul. Crima nu mai este considerată ca o noțiune juridică, ci ca un "eveniment sociologic" şi este descompusă în mai multe "subevenimente" cărora li se atribuie o valoare în funcție de gravitate. Totalul valorilor acestor subevenimente dă valoarea evenimentului (infracțiunii) care va figura în statistică.

4. 2. Sondajele

În ciuda diversificării şi corectivelor aduse statisticilor judiciare, acestea nu sunt în măsură să evalueze criminalitatea reală. Din acest motiv criminologia contemporană a pus la punct tehnici noi, destinate să remedieze lacunele statisticilor tradiționale. Cel mai frecvent sunt întâlnite sondajele de victimizare şi sondajele criminalității recunoscute (auto-raportate).

Sondajele de victimizare constau în chestionarea unui grup aleator constituit dacă a fost victima uneia sau mai multor infracțiuni, dacă au reclamat aceste fapte şi dacă nu, de ce s-au abținut.

Sondajele criminalității auto-raportate constau în chestionarea unui grup similar (ori a aceluiaşi grup ca în cazul precedent) dacă au comis fapte penale, în ce au constat aceste infracțiuni, dacă autorii au fost descoperiți sau nu.

Ambele tipuri de sondaje au, la rândul lor, o carență importantă: evaluarea imprecisă şi uneori lipsită de seriozitate a stării reale a criminalității.

Un alt tip de sondaj util pentru cercetarea criminologică este **sondajul de opinie** asupra sentimentelor de insecuritate. În funcție de starea şi dinamica fenomenului infracțional, opinia

[1] Th.Sellin, M.E.Wolfgang, *Constructing an Index of Delinquency. A Manual***,** Philadelphia, 1963.

publică manifestă anumite atitudini reactive între care, în primul rând, teama de a nu deveni victimă. Deşi este un sondaj compozit întrucât el relevă atât teama emoțională cât şi preocuparea intelectuală față de acest fenomen, sondajul de opinie asupra sentimentelor de insecuritate este un instrument de lucru util din care pot rezulta aspecte de interes pentru cercetarea criminologică.

În concluzie putem afirma că nu există indicatori întru totul satisfăcători în materia fenomenului infracțional. Din acest motiv, abordarea cantitativă trebuie dublată de cercetarea calitativă asupra criminalității, utilizând în acest scop metode şi tehnici specifice criminologiei, ori adaptate în suficientă măsură la scopul propus.

SECȚIUNEA A II-A

METODE ŞI TEHNICI DE CERCETARE ÎN CRIMINOLOGIE

1. Metodele cercetării criminologice

Aşa cum arătam, criminologia utilizează o serie de metode de lucru care, prin adecvarea la obiectul de studiu, îi permit obținerea rezultatelor ştiințifice urmărite. Unele din aceste metode, denumite particulare, au un grad mai mare de generalitate, fiind utilizate de o serie întreagă de ştiințe, iar altele sunt proprii numai unor sau unei ştiințe.

Din prima categorie, de maximă generalitate, fac parte **metoda observării, metoda experimentală, metoda istorică** etc. Aplicarea acestor metode la studiul criminologic este impusă de unitatea şi diversitatea lumii, de existența unor aspecte şi fenomene similare în domenii ale realității aparent lipsite de contingență. Astfel, utilizarea metodei istorice în analiza unor fenomene este justificată de faptul că orice fenomen are o evoluție în timp (se naşte, se dezvoltă şi dispare).

Studierea fenomenului infracțional într-o anumită arie geografică şi pe o anumită perioadă de timp nu se poate dispensa de cunoaşterea evoluției fenomenului în perioadele anterioare, de cercetarea realităților sociale şi a transformărilor care au intervenit de-a lungul timpului.

Din cea de-a doua categorie fac parte metodele cu grad mai redus de generalitate, la care apelează numai anumite discipline, aşa cum este **metoda clinică.**

Cercetarea criminologică a identificat şi perfecționat propriile metode de predicție.

Într-o altă ordine, menționăm că, pe plan metodologic, observarea, ipoteza, experimentul şi teoria îşi găsesc expresie în metodele care pot fi calificate ca descriptive, explicative sau predictive.

Studiind aspectele generale, cât şi pe cele individuale, atât factorii obiectivi, cât şi factorii subiectivi implicați în geneza, starea şi dinamica fenomenului infracțional, urmărind o explorare, dar şi o măsurare a criminalității, criminologia apelează în egală măsură la metode apte să permită studierea fenomenului în ansamblul său, dar şi la metode de cunoaştere a personalității infractorului, la metode susceptibile să dezvăluie atât latura cantitativă, cât şi pe cea calitativă a obiectului supus cercetării[1].

Întrucât tema pusă în discuție nu poate fi tratată exhaustiv din considerente de economie a cursului, evităm o abordare complicată, prezentând pe scurt, ori eliminând metodele cu grad înalt de dificultate, care presupun o pregătire de specialitate, cum ar fi metodele matematice, informatice ori genetice.

1.1. Observarea. Prin caracterul său cuprinzător şi indispensabil tuturor celorlalte metode, prin calitatea sa de a decela frecvența fenomenelor, de a le surprinde în stare naturală, de a le

[1] R.M.Stănoiu, *Metode şi tehnici de cercetare în criminologie***,** Editura Academiei, Bucureşti, 1981, p.62.

sesiza dependenţele complexe şi condiţionările factoriale[1], metoda observării reprezintă una din principalele căi de cunoaştere a fenomenului infracţional. Nici una dintre metodele particulare (clinică, tipologică, predictivă etc.,) nu se poate dispensa de observare, aceasta reprezentând momentul contactului iniţial între cercetător şi obiectul său de studiu.

Rezervele manifestate cu privire la posibilitatea folosirii observării în criminologie sunt determinate de o insuficientă înţelegere a deosebirii esenţiale între observarea empirică şi observarea ştiinţifică.

O **observare empirică** ia naştere spontan în contactul zilnic dintre individ şi realitatea înconjurătoare, fiind limitată la sfera de interese ale individului, la grupul social din care face parte. Ea este incapabilă să ofere o imagine completă şi complexă a fenomenului observat. Cel mai adesea este superficială şi inexactă, reţinând aspectele spectaculoase ale evenimentului sau situaţiei observate. Ea are un caracter subiectiv, observatorul fiind, în mod inevitabil, influenţat de propriile sale opinii, de situaţia sa personală, de interesele sau prejudecăţile sale în raport cu faptul de viaţă observat. Astfel, observarea empirică este insuficient cenzurată critic şi, de regulă, nu este dirijată către un obiectiv precis. Cu toate acestea, nu negăm aportul pe care observarea empirică îl poate aduce în cercetarea ştiinţifică, o mare parte din bagajul de cunoştinţe de care dispune în prezent criminologia datorându-se acumulărilor realizate, de-a lungul timpului, pe baza observărilor de acest tip.

Cunoaşterea cu adevărat profundă a fenomenului infracţional necesită depăşirea empirismului, transformarea observării empirice în observare ştiinţifică.

Observarea ştiinţifică presupune o contemplare intenţionată şi metodică a realităţii, fiind orientată către un scop bine determinat. Calitatea sa va depinde de nivelul cunoştinţelor teoretice ale criminologului, de stăpânirea aparatului conceptual.

Precizarea concepţiei teoretice şi abordarea sistematică a fenomenului prin prisma acestei concepţii vor elimina o parte din subiectivismul observatorului care va trebui să se desprindă de propriile prejudecăţi şi să rămână obiectiv.

În criminologie, observarea va avea ca obiect domeniul comportamentului delincvent, individual şi de grup; acţiunile în care şi prin care acesta se manifestă; reacţiile pe care faptele antisociale le provoacă în rândul membrilor societăţii.

În perioada de dominaţie a criminologiei clinice, **comportamentul delincvent** a constituit punctul central al observării criminologice, dezvoltându-se tehnicile de observare a individului.

Criminologia reacţiei sociale mută centrul de interes de la studiul individului delincvent la **studiul grupului social**. În cadrul acestei orientări, observarea are o arie mai complexă de investigaţie, dezvoltându-se îndeosebi tehnicile de observare a opiniilor şi atitudinilor grupului.

1.2. Experimentul. Metoda experimentală constituie una din metodele cu grad înalt de generalitate, aplicată în cele mai diferite domenii ale ştiinţei.

Experimentul, ca metodă criminologică, reprezintă o observare provocată în condiţii alese de experimentator. Pe această cale, omul de ştiinţă urmăreşte să sesizeze legăturile de intercondiţionare între diferite fenomene, dar mai ales, să descopere înlănţuirea cauzală dintre acestea.

Particularităţile metodei experimentale sunt provocarea, varierea şi repetarea fenomenului studiat prin intervenţia activă a cercetătorului. Realizarea oricărui experiment presupune alegerea unei probleme de studiu şi elaborarea unor ipoteze al căror adevăr sau falsitate vor fi dovedite sau infirmate în cursul cercetării ştiinţifice. Frecvent, se doreşte să se determine legăturile ce unesc două variabile; să se compare efectele produse de doi factori pentru a identifica o cauză; să se stabilească efectul în funcţie de cauză.

M.Grawitz[2] propune următoarea schemă de desfăşurare a experimentului: în scopul de a se aprecia acţiunea unui anumit factor(variabila independentă) asupra altor factori (variabile

---

1 Ana Tucicov-Bogdan, *Psihologie generală şi psihologie socială***,** Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, 1973, p.66.

2 M.Grawitz, *Methodes des sciences sociales*, Paris, Ed.Dalloz, 1973, p.382.

dependente) este necesară compararea a două elemente, dintre care numai unul va fi supus influenței factorului pe care ne propunem să-l studiem. De aici, necesitatea de a constitui două grupuri cât mai asemănătoare, grupul experimental A şi un grup de control C. Variabila X, a cărei influență urmează a fi măsurată, va acționa numai asupra grupului A. În cazul în care ipoteza este corectă, în grupul A va apare fenomenul Z, generat de variabila X. În grupul de control, acest fenomen nu se va produce.

Pentru a obține rezultate pe plan ştiințific, experimentatorul trebuie să respecte reguli de ordin general, valabile pentru orice experiment şi reguli de ordin particular, determinate de specificul obiectului studiat. Regulile de ordin general constau în:

- abordarea problemelor studiate în mod cauzal;
- elaborarea ipotezelor de lucru;
- crearea unor grupuri de control cât mai asemănătoare grupului asupra căruia se acționează experimental;
- asigurarea acțiunii unui singur factor (unei singure variabile) în acelaşi timp;
- eliminarea influenței factorilor exteriori pe toată durata experimentului;
- obiectivitatea cercetătorului în efectuarea experimentului, în analiza şi sinteza datelor obținute.

În privința alcătuirii grupurilor de experimentare şi control, M.Grawitz propune următoarele procedee[1]:

a) Controlul de precizie care constă în alcătuirea unui grup de control asemănător grupului experimental, prin verificarea similitudinii fiecărui element component în parte, în aşa fel încât să existe aceeaşi reprezentare, în ambele grupuri, a totalității factorilor individuali.

b) Controlul statistic - se limitează la verificarea frecvenței elementelor similare în ambele grupuri.

c) Controlul la întâmplare - constă în alcătuirea unor eşantioane aleatorii, considerându-se că numai astfel poate fi neutralizată influența multitudinii de factori întâmplători întotdeauna prezenți.

Tipuri de experiment. În literatura de specialitate, tipurile de experiment se clasifică după următoarele criterii: locul de desfăşurare a experimentului[2], natura variabilei independente[3], procedeele de manipulare şi verificare utilizate[4].

- În funcție de locul de desfăşurare se face distincție între experimentul **de laborator** şi **de teren**. Primul tip presupune provocarea în mod artificial, în laborator, a unei situații asemănătoare celei reale. Al doilea tip se realizează prin considerarea unei situații naturale ca fiind experimentală. Ambele prezintă avantaje şi dezavantaje, motiv pentru care cele două tipuri se realizează în conexiune, rezultatul sintezei fiind mai aproape de adevăr.

- În raport cu natura variabilei independente, experimentul poate fi **provocat** sau **invocat**. Experimentul provocat presupune ca experimentatorul să acționeze (să introducă, să varieze) variabila independentă. În experimentul invocat, variabila independentă nu este influențată de experimentator, ci face parte din condițiile preexistente, experimentatorul limitându-se la notarea influenței acesteia asupra fenomenului studiat.

- În funcție de modalitățile concrete de manipulare a variabilelor există tipul de experiment "înainte" şi tipul "după". Ele presupun observarea fenomenului atât înainte de introducerea variabilei cât şi ulterior. Pentru a cunoaşte, de exemplu, influența unor filme de violență asupra unui grup de elevi, grupul este examinat atât înainte de vizionare cât şi ulterior. Acest tip de experiment nu necesită grup de control.

---

1 M.Grawitz, op.cit., p.384.

2 A.Brimo, *Les methodes des sciences sociales*, Paris, Ed.Montchrestien, 1972, p.297-299.

3 A.Roşca, *Psihologie generală***,** Ed.Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975, p.27.

4 R.Pinto, M.Grawitz, *Methodes des sciences sociales*, Paris, Ed.Dalloz, 1968, p.802.

Aspecte de ordin moral, etic şi juridic privind experimentul criminologic. În stabilirea problemei ce urmează a fi studiată experimental, precum şi a tipului de experiment aplicat, trebuie să se țină seama, în mod obligatoriu, de o serie de considerente de ordin moral, etic şi juridic.

Astfel, este de neconceput provocarea unor comportamente infracționale, ori crearea unor situații care să favorizeze săvârşirea de infracțiuni în scopul studierii acestora. Cercetătorul nu are dreptul să acționeze cu nici un factor care ar determina sau furniza o orientare antisocială a subiectului. Criminologul se va limita numai la studierea acelor comportamente care au fost determinate de anumiți factori criminogeni. El va estima în astfel de situații posibilitățile de evoluție a fenomenului şi va studia factorii cauzali. În astfel de cazuri, ipoteza de lucru va fi previziunea, iar experimentul va consta în realizarea sau nerealizarea previziunii.

Considerentele de ordin moral, etic şi juridic nu exclud, aşa cum am mai afirmat, utilizarea experimentului provocat în domeniul criminologiei. El stă la dispoziția cercetătorului pentru studierea acțiunii factorilor criminogeni cât şi a acelora care au eficiență în prevenirea şi combaterea fenomenului infracțional.

1.3. Metoda clinică. Metoda experimentală oferă, de regulă, posibilitatea unei explorări a infractorului în general şi mai puțin a unui infractor individualizat, procedând la fragmentarea personalității acestuia în elemente singulare, izolate, susceptibile de a fi comparate prin grupul de control. Din acest motiv, ea se cere a fi completată prin alte metode care să permită o abordare a personalității infractorului în unitatea şi dinamica sa. O astfel de metodă este metoda clinică. Subliniind caracterul complementar al acestor două metode M.Grawitz[1] relevă, totodată, aspectele care le diferențiază, deosebirile care privesc atât obiectul investigat şi scopul urmărit, precum şi mijloacele specifice de realizare a fiecăreia.

Metoda clinică cercetează cazul individual în scopul formulării unui diagnostic şi prescrierii unui tratament.

În privința mijloacelor de realizare, metoda clinică nu operează cu variabile ci se bazează pe anamneză (istoria cazului sau studiul de caz).

În cadrul cercetării criminologice studiul personalității infractorului are o importanță deosebită, motiv pentru care metoda clinică este utilizată frecvent. Ea reprezintă calea prin care se tinde către o cunoaştere multilaterală a personalității infractorului.

Criminologia clinică, în ansamblul său, are ca suport metodologic această metodă. Organizată conform principiilor clinicii medicale[2], criminologia clinică îşi propune astfel să orienteze regimul de executare a sancțiunilor penale şi programul de resocializare a infractorului în raport cu concluziile ce rezultă din examenul clinic al acestuia. Pe baza unor tehnici complexe de examinare se poate ajunge la relevarea unor trăsături ale personalității infractorului care vor permite **formularea unui diagnostic** pe baza căruia criminologul clinician urmează să evalueze conduita viitoare a subiectului şi să formuleze un **prognostic social**. Pornind de la diagnosticul şi prognosticul formulat, se va elabora un **program adecvat de tratament**. În acest sens, J.Pinatel precizează că noțiunea de tratament îmbracă, în criminologia clinică, cel puțin două accepțiuni:

a) Într-o primă accepțiune, aceasta se referă la modul de a acționa față de un delincvent, ca urmare a pronunțării unei sentințe. Acest mod este condiționat de natura sancțiunii aplicate (pedeapsă, măsură de siguranță, măsură educativă) şi de cadrul legal ce stabileşte modul de executare a acesteia;

b) Într-o accepțiune mai puțin juridică, noțiunea de tratament desemnează o acțiune individuală desfăşurată față de un delincvent în vederea modelării personalității acestuia, în scopul de a înlătura factorii de recidivă şi a favoriza resocializarea[3].

Metoda clinică se realizează în practică printr-un complex de tehnici de investigare, cum sunt: observarea, studierea documentelor, testele psihologice, interviul clinic aprofundat, examene de laborator etc.

---

1 M.Grawitz, op.cit., p.300.

2 J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie,* Tome III, *Criminologie*, Paris, Dalloz, 1963, p.395-396.

3 J.Pinatel, op.cit., p.448; Gh.Nistoreanu, op.cit., p.21.

Pentru evitarea unor confuzii, facem precizarea că metoda clinică se deosebeşte de studiile de follow-up[1], care sunt studii descriptive ale unor cariere criminale[2].

Întrucât criminologia clinică va fi tratată, pe larg, în cadrul unei teme ulterioare, nu mai insistăm asupra acestei metode.

1.4. Metoda tipologică este una din cele mai vechi metode de cercetare criminologică şi a servit la:

- descrierea unui aşa-numit "tip criminal" în contrast cu tipul non-criminal;
- descrierea unor tipuri particulare de criminali (de ocazie, profesionist, pasional, violent, escroc etc.);
- stabilirea unei tipologii criminologice a actului infracțional.

Metoda tipologică a fost îmbrățișată de partizanii tendinței bio-antropologice în criminologie, preocupați să argumenteze existența unui tip constituțional de infractor. Ea este prezentă, însă, şi în criminologia de orientare sociologică şi în cea de orientare psihologico-psihiatrică.

Metoda tipologică are la bază noțiunea de **tip**. Tipul reprezintă o combinație de trăsături caracteristice pentru fenomenul studiat. O grupare de tipuri între care se repartizează diferitele trăsături caracteristice ale fenomenului studiat constituie o **tipologie**. Orice tipologie operează o selecție, oprindu-se asupra acelor trăsături care prezintă o asemenea importanță pentru descrierea fenomenului, încât permite eliminarea tuturor celorlalte elemente ca fiind de ordin secundar[3]. În acest sens, P.Popescu-Neveanu precizează că nu orice asociere de trăsături alcătuieşte un tip, ci numai aceea care este concomitent **pregnantă, consistentă şi semnificativă.** Spre deosebire de clasificare, care distinge grupurile la care indivizii aparțin în exclusivitate, metoda tipologică conduce la imagini "ideale", de referință, la care raportăm indivizii concreți, aceştia putând aparține simultan mai multor categorii tipologice, existând astfel tipuri intermediare şi mixte[4].

Max Weber[5], unul din promotorii acestei metode, diferențiază tipul atât de ipoteză, cât şi de descrierea concretă. Spre deosebire de ipoteză, tipul corespunde unei realități concrete, iar spre deosebire de descrierea concretă, tipul nu reține decât anumite aspecte ale fenomenului.

Diferitele tipologii se pot clasifica, pe de o parte, în tipologii **specifice** şi în tipologii de **împrumut**, iar pe de altă parte, în tipologii **constituționale**, **psihologice**, **sociologice**, în raport cu orientarea lor teoretică.

Cesare Lombroso şi Enrico Ferri sunt cei care au creat primele tipologii specifice. Lombroso a încercat să demonstreze existența unui tip unic de criminal înnăscut, prin reținerea anumitor trăsături, socotite stigmate ale crimei. Ulterior, Lombroso a realizat o tipologie mai diferențiată, descriind şi alte tipuri de criminal (pasional, bolnav mintal, epileptic).

Un alt exemplu de tipologie specifică este cel realizat de criminologul austriac Seeling, care reține opt tipuri de criminali:

- criminalii profesionişti care evită, în general, să muncească, principala lor sursă de venit provenind din infracțiune;
- criminalii contra proprietății;
- criminalii agresivi;
- criminalii cărora le lipseşte controlul sexual;
- criminalii care într-o situație de criză nu găsesc decât o soluție "criminală";
- criminalii caracterizați prin lipsa de disciplină socială;

---

1 To follow (engl.) = a urmări.

2 A.Normandeau, *Méthodologie de la criminologie*, Montreal, P.U.M., 1975-1976, p.101.

3 A.Brimo, op.cit.,p.313.

4 P.Popescu-Neveanu, Dicționar de psihologie, Bucureşti, Ed.Albatros, 1978, p.736.

5 M.Weber, *Essay in Sociology*, New York, 1946; Idem, *Methodology of the Social Science*, Glencoe, Free Press, 1949, pe larg.

- criminalii dezechilibrați psihic;
- criminalii care acționează în baza unor reacții primitive. Aşa-numita "tipologie de împrumut" a servit celor mai diverse orientări. Ele sunt extrem de numeroase şi nu insistăm asupra lor.

O privire retrospectivă asupra rezultatelor cercetărilor realizate pe baza metodei tipologice arată că nu s-au putut stabili până în prezent corelații semnificative, pe de o parte între o anumită tipologie şi delincvență, iar pe de altă parte între diferitele tipologii şi tratamentul penal aplicat[1]. Cu ocazia celui de-al VII-lea Congres Internațional de Criminologie (Belgrad, 1973), s-au ridicat numeroase semne de întrebare şi obiecții cu privire la valoarea metodei tipologice în criminologie şi s-a atras atenția asupra pericolului pe care îl reprezintă interpretarea extremistă a unor cercetări întreprinse pe această bază.

1.5. Metoda comparativă. Este utilizată în paralel sau asociată cu alte metode în toate fazele procesului de cercetare criminologică, de la descrierea şi explicarea fenomenului infracțional până la prognozarea acestuia, la toate nivelurile de interpretare - fenomen, faptă penală, făptuitor -, atât în cercetarea cantitativă cât şi în cea calitativă.

Nu întâmplător, A.Brimo afirmă că, prin vocație şi utilizare, metoda comparativă reprezintă metoda cu cel mai larg câmp de aplicare în ştiințele sociale[2].

Referindu-se la metoda comparativă, E.Durkheim arăta: "Nu avem decât un anumit mod de a demonstra că între două fapte există o relație logică, un raport de cauzalitate, acela de a compara cazurile în care ele sunt prezente sau absente simultan şi de a cerceta dacă variațiile pe care le prezintă în aceste combinații diferite de împrejurări dovedesc că unul depinde de celălalt"[3].

O comparație presupune cel puțin două elemente care urmează a fi comparate. Într-o primă etapă se vor evidenția asemănările şi deosebirile dintre acestea, urmând ca în etapa următoare ele să fie explicate.

Procedeele de comparare sunt:

a) **procedeul concordanței** are în vedere faptul că, atunci când producerea unui anumit fenomen este precedată în timp de acțiunea altor fenomene aparent fără legătură între ele, pentru a putea determina cauza este necesar ca prin analiza fenomenelor anterioare să determinăm elementul comun existent în cuprinsul lor, acesta constituind cauza;

b) **procedeul diferențelor** presupune că ori de câte ori un fenomen se produce în cazul în care sunt întrunite anumite condiții, dar el nu se mai produce când una din aceste condiții lipseşte, atunci această condiție constituie cauza fenomenului;

c) **procedeul variațiilor concomitente** - în măsura în care mai multe fenomene precedă un alt fenomen, acela dintre fenomenele precedente care variază în acelaşi fel cu fenomenul care succede constituie cauza.

Trebuie arătat că aceste procedee nu apar niciodată ca fiind izolate şi că inducția si deducția nu constituie decât momente ale cunoaşterii ştiințifice legate foarte strâns între ele. Utilizarea metodei comparative în criminologie ridică aceleaşi probleme ca şi în alte discipline sociale cu privire la obiectul comparației, criteriile care determină comparația şi determinarea dimensiunii comune.

Cu privire la limitele metodei comparative, specialiştii arată că aceasta suferă de o anumită lipsă de rigoare, criteriile de selectare a elementelor ce urmează a fi comparate nefiind întotdeauna precis determinate[4]. Pentru aceste motive se recomandă ca rezultatele obținute pe această cale să fie aprofundate şi verificate prin intermediul altor metode de cercetare.

---

1 R.M.Stănoiu, op.cit., p.86.

2 A.Brimo, op.cit., p.289.

3 Conf.A.Brimo, idem.

4 M.Grawitz, op.cit., p.378.

1.6. Metode de predicție. Cercetarea de tip previzional este o problemă foarte complexă, ea atingând în egală măsură dreptul penal, politica penală, penologia, dar şi criminologia.

Problemele legate de previziunea ştiințifică în domeniul criminologiei privesc:

- raportul dintre legitățile statistice şi prognosticul fenomenului infracțional;

- opțiunea cu privire la factorii de predicție de natură individuală;

- activitatea de planificare în domeniul prevenirii şi combaterii fenomenului infracțional.

În domeniul criminologiei, metodele de predicție au urmărit în principal două obiective:

a) formularea unor previziuni cu privire la evoluția fenomenului infracțional pe o perioadă de timp dată (de obicei 5 ani);

b) evaluarea probabilităților de delincvență. La acest obiectiv, cercetările s-au grupat pe două categorii. O primă grupă de cercetări are ca scop să evalueze probabilitatea de delincvență, să prevadă semnele unei delincvențe viitoare la o vârstă fragedă. Celelalte cercetări urmăresc să evalueze probabilitatea recidivei, să prevadă comportamentul viitor al persoanelor care au deja o conduită delincventă. O astfel de evaluare ar putea fi făcută fie înainte de pronunțarea hotărârii, fie înainte de liberarea condiționată.

Tehnicile de realizare vor diferi după cum este vorba de un grup de delincvenți sau de un caz particular, predicția asociindu-se aici şi cu alte metode de investigare criminologică, cum sunt studiul de caz, follow-up etc.

Indiferent dacă este vorba de o predicție asupra grupului sau asupra unui individ concret, metodele criminologice de predicție se bazează pe un principiu comun şi anume izolarea unui anumit număr de factori care fac probabilă apariția conduitei delincvente. Deşi promotorii acestei teorii subliniază că factorii selecționați nu sunt neapărat şi factori cauzali, nu se poate nega că alegerea lor depinde de opinia cercetătorului cu privire la etiologia actului infracțional.

Elaborarea unor metode de predicție proprii criminologiei se datorează şcolii germane reprezentată de Schiedt, Meywerk, Schwaab, Gereke şi Frey şi şcolii americane reprezentată de Burgess, Argow, Ohlin, Wilkins şi în special de soții Glueck.

Ne vom rezuma să prezentăm pe scurt schema de prognostic germană. Se disting două etape. În prima etapă se aleg 15 factori diferiți şi se calculează de câte ori aceşti factori au fost prezenți în cazurile de recidivă ale grupului studiat. În cea de-a doua etapă se calculează, în raport cu fiecare membru al grupului studiat, câți factori (din cei 15) se întâlnesc şi care este proporția de recidivişti.

Metodele de predicție au fost îmbogățite de şcoala americană care a întreprins cercetări ample în acest domeniu. Metodele de predicție americane, elaborate în mare măsură datorită eforturilor soților Glueck, sunt considerate metode proprii cercetărilor criminologice.

2. Tehnici de cercetare criminologică

2.1. Observarea. Ca **tehnică fundamentală** de percepere sistematică şi planificată a fenomenului infracțional, observarea ridică probleme legate de adaptarea sa la obiectivele concrete ale cercetării criminologice, de adecvarea acesteia la eşantioanele studiate şi limitele relației între observatori şi observați.

Observarea este recomandată în studierea unor colectivități sau grupuri mai restrânse, a unor activități determinate, întrucât actele comportamentale ale eşantionului ales sunt mai uşor de perceput, urmărit şi studiat.

Surprinderea, urmărirea şi examinarea manifestărilor comportamentale prin tehnica observării se poate realiza, în funcție de scopul urmărit, asupra unor subiecți sau grupuri de subiecți infractori aflați în stare de libertate sau de deținere.

Sunt cunoscute şi folosite mai multe **tipuri de observare** şi anume :

a) în funcție de relația observatorului cu realitatea, observarea poate fi **directă** (nemijlocită) sau **indirectă** (ex. observarea documentelor);

b) în funcție de etapa cercetării, observarea poate fi **globală,** de familiarizare prealabilă cu tot complexul de situații în care se manifestă persoanele vizate, sau **parțială,** axată pe o anumită tematică[1];

c) în raport cu obiectivele şi scopurile urmărite, observarea poate fi **sistematizată** (de tip cantitativ) şi **nesistematizată** (de tip calitativ), cu precizarea că, în cazul observării ştiințifice, termenul "nesistematizat" presupune o sistematizare cu un grad mai redus.

În principiu, în cazul cercetărilor cu scop de explorare a fenomenului, unde se urmăreşte o abordare globală, o identificare a problemelor ce urmează a fi studiate, observarea va fi aproape întotdeauna nesistematizată, în sensul că ea se va realiza în limitele unei scheme elastice, cu categorii largi, suple[2].

În cazul cercetărilor de diagnostic, în care ipotezele de cercetare sunt elaborate din start, observarea va avea un caracter sistematic. Ea se va limita la anumite aspecte considerate semnificative într-un context determinat şi în funcție de un obiectiv precis. Realizarea acestui tip de observare reclamă din partea cercetătorului o perfectă stăpânire a conceptelor (criminologice, juridice, psihologice etc.) cu care operează.

De altfel, utilizarea observării sistematizate este de dată mai recentă în criminologie, ea înscriindu-se în cadrul unor preocupări mai largi de organizare, de standardizare a proceselor studiate în vederea sporirii posibilităților de comparare, de identificare a unor constante şi chiar a anumitor legități ale fenomenului infracțional[3].

d) în raport cu poziția observatorului față de sistemul studiat, observarea poate fi **externă,** observatorul rămânând în afara sistemului respectiv, sau **internă,** care implică o participare a observatorului la viața grupului studiat, motiv pentru care mai poartă şi numele de **observație participativă.** Această participare poate fi **pasivă** sau **activă, parțială** sau **totală.**

Alegerea tipurilor de observare este determinată de o multitudine de factori, dintre care cei mai importanți sunt nivelul de cunoştințe atins în criminologie, natura şi scopul cercetării întreprinse, caracteristicile subiecților observați, condițiile concrete în care se desfăşoară cercetarea (buget, timp, loc, numărul observatorilor, calificarea lor etc.).

Tipuri de observatori. Observarea se realizează de către **cercetătorul individual** sau de către **echipă de cercetători**. De regulă, observarea nesistematizată de tip participativ se realizează de un singur observator sau de o echipă restrânsă de cercetare. Observarea cantitativă sistematizată presupune, dimpotrivă, colaborarea unui număr mare de specialişti.

Observatorul poate rămâne **anonim** ori poate fi **cunoscut** de membrii grupului observat în această calitate. Cercetătorul canadian A.Normandeau[4] subliniază faptul că observatorul anonim poate pătrunde mai profund în intimitatea grupului observat, dar va fi mai limitat în privința posibilităților de mişcare şi a întrebărilor pe care trebuie să le pună. Pe de altă parte, observatorul cunoscut se va putea mişca şi interoga fără restricții, dar între el şi membrii grupului va exista întotdeauna o subtilă demarcație.

Indiferent cărui tip va aparține observatorul, personalitatea acestuia va juca un rol foarte important în reuşita cercetării pe care o desfăşoară. **Caracteristica principală a acestei tehnici rezidă în faptul că principalul instrument de culegere şi evaluare a datelor este instrumentul uman, cercetătorul însuşi.** Acesta trebuie să dispună de talent in sesizarea evenimentelor, a conexiunilor între fenomene, să se integreze uşor în colectiv, să dispună de rigoare, precizie, luciditate şi obiectivitate. Nu în ultimul rând, observatorul trebuie să dispună de un bagaj teoretic corespunzător.

Relația observator - observat. Tehnicile de investigație socială care presupun stabilirea unei relații nemijlocite între investigator şi subiecții investigați ridică probleme cu privire la natura, la limitele şi implicațiile acesteia, la validitatea, fidelitatea şi relevanța rezultatelor. Cu atât mai mult în cazul delincvenților.

---

1 A.Tucicov-Bogdan, op.cit., p70.

2 M.Grawitz, op.cit., p.801.

3 R.M.Stănoiu, op.cit., p.62.

4 A.Normandeau, op.cit., p.271.

Prima şi una dintre cele mai dificile probleme este aceea a stabilirii contactului cu subiecții observați. Mediul infracțional este un sistem cu legi proprii în care un străin pătrunde cu greu.

Cel mai adesea, criminologul poate lua contact cu infractorii după ce aceştia sunt descoperiți de organele competente. Ulterior el poate realiza observarea în mediu închis (centre de detenție, penitenciare, şcoli speciale de reeducare a minorilor) sau în mediu deschis (în cadrul sancțiunilor cu condamnare la locul de muncă).

În primul caz, universul restrâns al mediului închis reduce inevitabil nevoile şi aspirațiile individului, modifică reacțiile acestuia, astfel încât apare necesar ca studiile în mediu închis să fie completate cu cele în mediu deschis.

Un alt aspect important este legat de acceptarea de către grupul studiat a prezenței observatorului. Depăşirea acestei dificultăți este condiționată de calitățile observatorului, de talentul său în lucrul cu oamenii, de modul în care va şti să aleagă cele mai adecvate procedee de investigare.

Specialiştii atrag atenția asupra limitelor relației observator - observați. Se recomandă ca, încă de la început, criminologul să stabilească o "limită de demarcație" precisă între el şi subiecții observați. Aceasta îi va permite să evite eventualele suspiciuni din partea acestora, precum şi încercările de a-l manipula.

2.2. Chestionarul. Chestionarul reprezintă una din tehnicile de cercetare la care criminologii apelează des întrucât ea poate fi utilizată în cele mai diferite scopuri, pe eşantioane mari, cu o structură eterogenă, dispersate teritorial.

Chestionarul este folosit, în mod deosebit, în acele cercetări ce urmăresc să stabilească o evaluare de ansamblu a fenomenului infracțional, în afara datelor statistice oficiale. Studiile de victimizare sau de autoportret se bazează pe tehnica chestionarului, pentru a se obține cifra neagră a criminalității. Chestionarul este aplicat şi în studiile privind reintegrarea post-condamnatorie, predicția comportamentului delincvent, reacția socială față de faptele antisociale etc.

Tipuri de chestionar

A. După natura informației cerute:

a) chestionarul **de date factuale** cuprinde întrebări ce se referă la date, fapte, evenimente, împrejurări, de natură obiectivă, prin care se urmăreşte fie identificarea persoanelor chemate să răspundă la întrebări, fie determinarea nivelului de cunoaştere a acestora.

b) chestionarul **de opinie** vizează investigarea unor factori de natură subiectivă, motiv pentru care este mult mai greu de realizat. În cazul chestionarelor de opinie formularea întrebărilor prezintă mare importanță, orice schimbare în succesiunea logică sau psihologică a acestora poate determina modificări importante în formularea răspunsurilor.

B. În raport cu momentul codificării informației, chestionarele pot fi precodificate, postcodificate şi mixte. Altfel spus, întrebările cuprinse în chestionar pot îmbrăca forma precodificată (închisă), postcodificată (deschisă) şi mixtă.

a) întrebările **precodificate** (închise) limitează opțiunea subiectului la una din variantele de răspuns fixate în chestionar (de regulă, da, nu, probabil, nu ştiu). Chestionarele cu întrebări închise sunt recomandate în acele cazuri în care se pot anticipa toate categoriile de răspuns. În general, întrebările factuale se pretează mai bine la acest procedeu.

b) întrebările **postcodificate** (deschise) lasă subiectului libertatea de a-şi formula răspunsul atât în privința conținutului, cât şi a formei de exprimare. Informațiile culese pe această cale vor fi mai bogate în conținut, mai variate în exprimare.

c) întrucât întrebările precodificate şi postcodificate implică atât avantaje cât si dezavantaje se procedează la îmbinarea lor, chestionarele devenind **mixte**. În acest sens, George Gallup propune "Planul în cinci dimensiuni de alcătuire a chestionarelor"[1], după cum urmează:

- întrebări puse în scopul de a afla dacă subiectul cunoaşte problema, dacă s-a gândit la ea;

[1] G.Gallup, *The quintadimensional plan of question design*, Public Opinion Quaterly, 1947, nr.11, p.385-393.

- întrebări deschise care au scopul de a afla părerea subiectului asupra problemei;
- întrebări închise care urmăresc obținerea unor răspunsuri la acele aspecte specifice ale problemei investigate;
- întrebări ce urmăresc să descifreze motivația opiniilor;
- întrebări care urmăresc stabilirea intensității opiniilor.

Alcătuirea chestionarului:

Alcătuirea chestionarului ridică probleme privind forma de prezentare, dimensiunile, formularea întrebărilor, ordinea de prezentare a acestora.

Forma de prezentare: chestionarul trebuie să aibă o formă atrăgătoare, eficientă şi comodă de mânuit. Indicațiile şi explicațiile trebuie să fie enunțate cât mai politicos şi mai simplu.

În privința dimensiunilor, chestionarul trebuie să fie echilibrat, să evite atât supradimensionarea cât şi subdimensionarea. Limitele sale trebuie fixate în raport cu tematica abordată, cu specificul eşantionului investigat, cu tipul de chestionar utilizat.

Succesul investigației prin chestionar depinde foarte mult de formularea întrebărilor, de modul în care întrebările vor reuşi să exprime cât mai exact obiectivele cercetării. Limbajul folosit trebuie să fie simplu, precis, corect gramatical. Se recomandă să se evite limbajul tehnic, de strictă specialitate, neologismele, arhaismele, jargonul, cuvintele sau expresiile imprecise, cu dublu sens, echivoce, vagi, ambigue.

Întrebările nu trebuie să fie sugestive, să influențeze subiectul în darea răspunsurilor. Expresii ca "nu credeți că", "nu este aşa că" se recomandă să fie evitate.

Între alternativele de răspuns, varianta corectă nu trebuie pusă nici prima, nici ultima.

O atenție aparte trebuie acordată acelor întrebări care privesc o temă foarte personală, legată de viața intimă a persoanei interogate, de evenimente sau împrejurări care o afectează direct etc. Se recomandă ca întrebarea esențială să fie disimulată printre alte întrebări colaterale.

În structura chestionarului, întrebările vor fi prezentate într-o anumită succesiune. La stabilirea ordinii de prezentare se va ține cont de faptul că întrebările nu constituie elemente izolate, ci se află într-un raport de condiționare reciprocă, în aşa fel încât orice schimbare a succesiunii uneia sau unora dintre acestea antrenează modificarea ansamblului. Astfel:

- întrebările introductive sau de contact pregătesc subiectul să ia contact cu problema investigată;
- întrebările de trecere pregătesc trecerea la problemele ce urmează a fi discutate în continuare;
- întrebările "filtru" operează o selecție printre subiecți, oprind trecerea unor categorii de subiecți la întrebările următoare;
- întrebările bifurcate, spre deosebire de întrebările filtru, separă răspunsurile pozitive de cele negative şi permit trecerea tuturor subiecților la întrebările următoare;
- întrebările de identificare servesc la separarea şi analizarea răspunsurilor în funcție de datele de ordin personal;
- întrebările de control au rolul de a verifica dacă subiectul a înțeles exact sensul întrebărilor, dacă se contrazice în răspunsurile date etc.

Întrucât anumite întrebări, prin efectul lor psihologic, pot influența şi răspunsul la alte întrebări, se recomandă dispersarea lor spre partea finală a chestionarului.

2.3. Interviul. Interviul constituie o altă tehnică fundamentală de explorare ştiințifică utilizată frecvent în criminologie. El s-a impus ca o tehnică mai flexibilă de investigare şi aprofundare a unor laturi sau trăsături legate nemijlocit de cunoaşterea faptelor şi de persoana infractorului (opinii, atitudini, motivații). El se deosebeşte de chestionar, care este o tehnică adecvată mai ales cercetărilor efectuate la scară mare, studierii globale a fenomenului.

Interviul este o tehnică de cooperare verbală între două persoane, anchetatorul şi anchetatul, ce permite anchetatorului să culeagă de la anchetat anumite date cu privire la o anumită temă.

Tipuri de interviu:

A. În funcție de gradul de formalism al interviului:

a. Interviul **formal** se caracterizează prin faptul că întrebările, numărul, ordinea şi formularea lor sunt prestabilite.

Relația de comunicare între intervievat şi operatorul de anchetă este destul de limitată, acesta din urmă neavând libertatea să schimbe formularea sau succesiunea întrebărilor.

b. Interviul neformal sau **flexibil** nu are la bază un chestionar cu întrebări prestabilite. El se caracterizează printr-o mai mare libertate acordată operatorului de anchetă în dirijarea cursului interviului. Această libertate este aproape totală în cazul interviului complet nedirecționat. Odată precizată tema generală, persoana intervievată este lăsată să vorbească în legătură cu tema respectivă. Operatorul nu intervine decât atunci când consideră că interlocutorul are nevoie să fie susținut pentru a continua relatarea sau atunci când doreşte să elucideze anumite puncte rămase neclare. Lui îi revine sarcina de a crea acel microclimat de încredere care să-l determine pe intervievat să răspundă, în cunoştință de cauză, la toate întrebările puse.

c. Interviul **conversație** sau **cazual** se desfăşoară ca o convorbire, un schimb de păreri între intervievat şi operator, cu privire la o temă cât mai concretă şi mai clar precizată pentru intervievat. Rolul operatorului este activ.

d. Interviul **ghidat** sau **concentric** se apropie de interviul formal, dar fără a avea rigiditatea acestuia. Problemele abordate sunt concentrate în jurul unei teme anume şi sunt sistematizate de către operator, într-o listă de control sau într-un ghid de interviu. Acest ghid cuprinde punctele esențiale în jurul cărora se organizează interviul. Este recomandabil ca la alcătuirea unui ghid de interviu să se adopte o abordare gradată a temei examinate.

În practică, în funcție de natura şi scopul cercetării, se folosesc procedee care combină elemente formale cu elemente mai puțin formale.

B. În raport cu modalitatea prin care sunt culese şi interpretate datele, unii autori[1] fac deosebire între interviul direct şi interviul indirect.

a. Interviul **direct** se bazează pe modalitatea directă de punere a întrebărilor şi de interpretare a rezultatelor, considerându-se că răspunsul reflectă exact ceea ce subiectul a înțeles şi a dorit să exprime.

b. Interviul **indirect** utilizează o cale ocolită de culegere a datelor. Întrebările puse urmăresc să obțină anumite informații de la cel intervievat pe o cale indirectă, ocolită.

C. Un tip aparte de interviu este considerat interviul **clinic**. Utilizat cu precădere în psihiatrie, el este folosit, în special, în criminologia clinică.

Examenul psihiatric al infractorului se bazează în special pe interviul clinic, atât în varianta formală (dirijată) cât şi nedirijată. Prin intermediul interviului clinic, specialistul analizează personalitatea infractorului, încercând a-i reconstitui trecutul pe baza mărturiilor sale.

D. În raport cu natura relației ce se stabileşte între operatorul de interviu şi persoana intervievată se face deosebire între interviul sensibil, neutru şi sever.

a. În cadrul interviului **sensibil**, comportamentul operatorului se manifestă printr-o atitudine de simpatie față de subiect (nu şi față de ideile acestuia), de înțelegere şi încurajare a acestuia.

b. Interviul **neutru** are la bază o relație indiferentă față de subiectul interviului, operatorul fiind complet neutru.

c. În cazul interviului **sever**, relația se aseamănă cu un interogatoriu, motiv pentru care se recomandă a fi evitat în cercetarea criminologică.

Realizarea interviului:

Aptitudinea de a determina un interlocutor necunoscut să-şi dezvăluie cunoştințele, părerile, sentimentele cu privire la problemele ce formează obiectul interviului presupune inteligență, onestitate, sensibilitate, caracter extrovertit. Prin instruire, cercetătorul dobândeşte calități noi, cum ar fi nivelul de cultură, tactul, interesul pentru cercetare.

---

[1] M.Grawitz, op.cit., p.612; A.Brimo, op.cit., p.213.

S-a scris mult pe această temă existând şi manuale destinate operatorilor de interviu. S-au analizat factorii de natură obiectivă şi subiectivă, internă sau externă, care influențează pozitiv sau negativ desfăşurarea interviului.

Dintre aceştia, pe primul plan se situează relația de comunicare între operator şi intervievat. Un prim moment în organizarea raportului de cooperare îl constituie solicitarea interviului (priza de contact). Reflexul de apărare al subiectului, neîncrederea, suspiciunea constituie regula, mai ales când interviul se desfăşoară în penitenciar. Operatorul trebuie să depună maxim de efort pentru a învinge reflexul de apărare al infractorului, exacerbat în special în perioada de urmărire şi judecată. În acest sens, trebuie evitate cu desăvârşire orice atitudine, gest, limbaj, susceptibile a fi interpretate ca un nou interogatoriu. Operatorul va trebui să-i explice interlocutorului său care este scopul interviului, să-i trezească încrederea, dorința de a vorbi, de a se explica.

Tot în faza de debut a interviului interlocutorului i se vor da asigurări cu privire la caracterul confidențial al răspunsurilor. Este dificil să se convingă un infractor că răspunsurile sale vor servi în exclusivitate scopurilor cercetării.

Odată depăşite dificultățile stabilirii primului contact şi obținut acordul interlocutorului de a răspunde la întrebări, sarcina operatorului este aceea de a utiliza cât mai bine factorii care pot incita interlocutorul să răspundă sincer.

Pe cât posibil, se va evita ca interlocutorul să aibă impresia că răspunsurile sale vor influența pozitiv sau negativ situația sa legală.

În privința înregistrării răspunsurilor, acestea se apreciază de la caz la caz, experiența şi pregătirea profesională a operatorului având rol hotărâtor.

Trebuie luate în considerare, de asemenea, posibilele erori de răspuns. Depistarea unor astfel de situații se poate realiza prin compararea rezultatelor cu datele provenite din alte surse, precum şi prin verificarea coerenței sau reintervievarea subiecților.

2.4. Tehnica documentară. Aceasta este o tehnică specială de recoltare şi manipulare a datelor cuprinse în documente. Operând prin intermediul lecturii documentelor şi nu prin contactul uman cu realitatea, ea a fost considerată ca fiind o observație indirectă.

Tipuri de documente:

a) **Statisticile oficiale**. Date importante referitoare la faptele penale şi făptuitorii acestora pot fi obținute din examinarea statisticilor oficiale, atât din domeniul penal, cât şi din domeniile social şi economic.

Rezultatele obținute cu ajutorul statisticilor penale sunt relative, deoarece ele se referă la criminalitatea aparentă (delicte descoperite) ori legală (delicte pedepsite), dar ignoră criminalitatea reală. Din acest motiv, interpretarea rezultatelor trebuie făcută cu prudență. În ciuda acestei rețineri, statisticile penale, realizate cu onestitate şi seriozitate, rămân un instrument indispensabil pentru cunoaşterea stării şi dinamicii criminalității, a forțelor implicate în prevenirea şi combaterea ei, la costurile sociale pe care le presupune.

b) **Dosarele privind cauzele penale**. Din cuprinsul lor se pot obține date interesante cu privire la împrejurările comiterii cauzei, la scopul şi mobilul infracțiunii, la trăsăturile de personalitate ale infractorilor.

c) Reacția socială evidențiată de **mass-media**.

Tipuri de analiză:

Tehnica documentară presupune o gamă variată de procedee de examinare ştiințifică a documentelor. Pe lângă procedeele clasice (analiza literară, istorică, lingvistică etc.) au apărut tehnici noi, în măsură să permită o mai bună împărțire a ansamblului criminalității în unități mai uşor de măsurat, numărat, clasat, ierarhizat. Între aceste tehnici noi se evidențiază analiza de conținut şi analiza statistică a criminalității.

a) **Analiza de conținut** presupune înlocuirea impresiilor subiective ale observatorului prin procedee standardizate care fac posibilă transformarea materialului brut într-un material susceptibil de a fi examinat ştiințific. Ea se realizează pe parcursul mai multor etape, care vizează:

alegerea categoriilor specifice; determinarea unităților de analiză; cuantificarea rezultatelor; verificarea analizei de conținut.

Categoriile frecvent utilizate sunt: vârsta, sexul, profesia, nivelul de instruire, naționalitatea, cetățenia etc., alte tipologii.

b) **Analiza statistică** la care ne-am referit anterior permite o apreciere globală cu privire la structura şi evoluția fenomenului şi la principalele caracteristici ale infractorilor. Deşi reprezintă un instrument de analiză extrem de util, statistica suferă de un defect major: ea nu înfățişează decât partea exterioară, cantitativă, a fenomenelor, nu şi spiritul lor, latura lor calitativă.

2.5. Tehnicile secundare. Cercetările criminologice care îşi propun să dezvăluie trăsăturile psihologice ale infractorului, intensitatea factorilor de inadaptare şi rolul lor în etiologia criminalității necesită tehnici de cercetare mai complexe. Aceste tehnici sunt denumite "secundare", deoarece ele se folosesc alături de una sau mai multe tehnici fundamentale[1].

Utilizarea lor permite o dezvăluire a universului profund al infractorului, fapt care permite formularea diagnosticului şi prognosticului social[2], precum şi elaborarea tratamentului de recuperare socială. Trăsăturile psihologice ale infractorului sunt reliefate, în special, prin examenul psiho-logic al acestuia[3], care se realizează, de regulă, cu ajutorul **testelor**.

Testul este o probă care implică rezolvarea unor sarcini identice pentru toți subiecții examinați, în scopul aprecierii succesului sau eşecului, ori notării numerice a reuşitei.

Testele **de eficiență** studiază aptitudinile operaționale ale persoanei. În această categorie se situează testele de inteligență. În studiul tulburărilor de comportament şi al implicării acestora în criminogeneză, criminologia utilizează testele psihologice şi pedagogice care permit stabilirea unei scări metrice a inteligenței.

Testele **de personalitate** au drept scop să dezvăluie acele trăsături ale individului care îl determină să reacționeze într-o anumită manieră, într-un caz dat. Testele de personalitate sunt utilizate în cercetările criminologice experimentale prin care se urmăreşte explorarea personalității infractorului, dezvăluirea - într-o primă etapă - a acelor factori care ar putea diferenția, pe plan psihologic, infractorul de noninfractor, pentru ca, într-o etapă ulterioară, să se poată concluziona asupra unei eventuale corelații între criminalitate şi anumite tipuri de personalitate[4].

---

1 A.Normandeau, op.cit., p.307.

2 J.Pinatel, op.cit., p.426.

3 R.M.Stănoiu, op.cit., p.161.

4 Idem, p.165.

PARTEA A II-A

TEORIILE CAUZALITĂȚII

CAPITOLUL III

MARILE CURENTE ÎN CRIMINOLOGIE

SECȚIUNEA I

ORIENTAREA BIOLOGICĂ

Evoluția criminologiilor specializate către criminologia generală s-a desfăşurat, cel mai adesea, sub semnul unor acerbe lupte de idei. Confruntările de opinii au avut un rol pozitiv, propulsând teoriile care s-au impus din punct de vedere ştiințific pentru momentul concret istoric în care au fost lansate, creând curente noi de gândire ştiințifică, dar generând uneori şi controverse din care criminologia a avut de câştigat.

Problema tratării marilor curente în criminologie este deosebit de sensibilă deoarece se întâmplă frecvent ca oamenii de ştiință care au o orientare comună în problemele esențiale ale domeniului cercetat să aibă opinii diferite în privința altor aspecte ale aceluiaşi domeniu.

S-a constatat că marea majoritate a doctrinelor criminologice s-au concentrat asupra cauzalității fenomenului infracțional, istoria criminologiei fiind una a modelelor etiologice[1]. Acest criteriu a fost considerat relevant, fiind utilizat de mulți istorici ai criminologiei în includerea teoriilor criminologice în diverse orientări care s-au conturat în decursul timpului.

În cadrul orientării biologice, sau antropologic - biologice cum mai este ea denumită, sunt reunite teorii care conferă factorilor biologici o importanță hotărâtoare în geneza crimei. Caracteristic pentru ansamblul acestei orientări este limitarea obiectului criminologiei la studiul infractorului, încercarea de a demonstra existența unor trăsături specifice de ordin bioantropologic care diferențiază infractorul de non-infractor, trăsături care determină comportamentul antisocial al individului[2].

6.1. Cesare Lombroso. Teoria atavismului evoluționist

Cesare Lombroso* este considerat drept creatorul criminologiei antropologice. Referitor la opera sa, el afirma că a fost pregătită de predecesorii săi. "Eu, sublinia autorul[3], n-am făcut decât să

---

1 R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Ed.Academiei, Bucureşti, 1989, p.47.

2 Idem, p.48.

3 C.Lombroso, *Discurs la deschiderea celui de-al VI-lea Congres de Antropologie Criminologică*, în "Archives d'anthropologie criminelle", 1906, p.665-671, citat de J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie*, p.173.

dau un corp mai organic concluziilor care pluteau în aer, încă nedescoperite". Atât J.Pinatel[1] cât şi H.Mannheim[2] subliniază că originea teoriei lui C.Lombroso se găseşte în teoriile evoluționiste ale lui Darwin, în lucrările de frenologie[3] ale medicului vienez Frederik Joseph Gall (1758-1828), în studiile de fizionomie ale lui J.K. Lavater (1741-1801), în conceptele lui Charles Morel[4] asupra rolului degenerescenței speciei umane etc.

După terminarea studiilor de medicină la Padova, Viena şi Pavia, Lombroso a efectuat unele cercetări în domeniul patologiei craniului şi psihiatriei. După ce a fost angajat ca medic militar, el a efectuat studii antropometrice asupra a 3000 de militari în scopul stabilirii unor diferențe fizice între locuitorii diferitelor regiuni din Italia. În anul 1874 a devenit lector la Catedra de medicină legală şi igienă publică a Universității din Torino, iar în anul 1876 a publicat cea mai cunoscută lucrare o sa, "**L'uomo delinquente**" (Omul delincvent).

În primele ediții ale acestei lucrări, Lombroso extinde concepția lui Gall cu privire la corelația dintre anomaliile craniului şi funcțiile creierului şi la alte trăsături ale individului. În urma efectuării unor examene antropometrice, medicale şi psihologice asupra a 5907 delincvenți, el a formulat **ipoteza atavismului evoluționist**, potrivit căreia, caracterele omului primitiv pot apare la anumite persoane sub forma unor "**stigmate anatomice**" (malformații ale scheletului şi cutiei craniene, asimetrie bilaterală, dezvoltarea masivă a maxilarelor, anumite anomalii ale urechilor, ochilor, nasului, mâinilor şi picioarelor). Ulterior Lombroso a lărgit această ipoteză incluzând degenerescența epileptică, precum şi alte anomalii de natură fiziologică, constituțională şi psihologică. Când la o persoană sunt întrunite mai multe anomalii, mai ales de natură atavică, acesta ar fi un **criminal înnăscut**, un individ cu puternice înclinații criminogene, care nu pot fi neutralizate prin influența pozitivă a mediului (termenul de "criminal înnăscut" nu a fost inventat de Lombroso, ci de discipolul său, Enrico Ferri[5]). Totuşi, anomaliile amintite (între care insensibilitatea morală, vanitatea, incorigibilitatea) nu presupun în mod necesar săvârşirea de infracțiuni, ci constituie doar o predispoziție în acest sens, printr-un efect de daltonism moral.

Inițial, Lombroso a estimat tipul de criminal înnăscut la 65-70% din totalul criminalilor. Ulterior, sub efectul criticilor ce i s-au adus, a limitat acest procent la 30-35%. Totodată, el a expus o tipologie mai complexă, adăugând, alături de criminalul înnăscut, tipurile pasional, epileptic, ocazional şi din obişnuință. Studiile de psihiatrie pe care le-a efectuat l-au dus la concluzia unor similitudini între criminalul înnăscut şi criminalul alienat, între ei apărând ca o categorie intermediară, nebunul moral.

Deşi spre sfârşitul carierei sale Lombroso acceptă şi alți factori în etiologia crimei, încercarea sa de a demonstra că există o deosebire de natură între criminal şi noncriminal, opinia cu privire la stigmatul şi inferioritatea biologică, rămân ideile fundamentale ale teoriei pe care a elaborat-o.

Teoriile lui Lombroso au determinat, la vremea respectivă, replici severe, în special din partea lui Lacassagne, Manouvrier, Topinard şi Gabriel Tarde, care au subliniat lipsa de fundament ştiințific a conceptelor utilizate, absurditatea unora din principalele teze, ca şi erorile de ordin metodologic.

La începutul secolului al XX-lea, cercetătorul englez Charles Goring[**], în lucrarea "The English Convict" (Condamnatul englez), a dat o puternică replică teoriei lombrosiene. El a efectuat un studiu pe un eşantion de 3000 de deținuți recidivişti, sintetizând 96 de trăsături, a căror distribuire în cadrul eşantionului folosit o compară cu aceea a unui grup de control selecționat, în cea mai mare parte studenți ai universităților Cambridge şi Oxford. Autorul evidențiază erorile comise de Lombroso, infirmând teoria criminalului înnăscut, dar fără a nega o anumită inferioritate de ordin intelectual a infractorului. Goring explică această inferioritate prin ereditate.

---

1 J.Pinatel, op.cit.,p.173-179.

2 H.Mannheim, *Comparative Criminology*, London, Routledge and Paul Kegan, p.212-225.

3 Studiul craniilor.

4 Ch.Morel, *Traité des dégènerescences de l'espece humaine*, Paris, 1857.

5 Conf. J.Pinatel, op.cit., p.176.

6.2. Teoriile "eredității"

Susținând o anumită relevanță a factorului ereditar în geneza criminalității, Goring a introdus o nouă ipoteză de cercetare în cadrul orientării biologice, care a înlocuit temporar ipoteza atavismului evoluționist.

Între cercetările destinate examinării rolului eredității în etiologia actului infracțional, amintim studiile de arbore genealogic, studiile efectuate asupra gemenilor şi cercetările de antropologie comparată.

Studiile de arbore genealogic efectuate în S.U.A. de către Richard Dugdale şi ulterior de Eastbrook, Davenport şi Henry Goddard au încercat să demonstreze că în familiile care au antecesori cu condamnări penale există un număr mai ridicat de infractori, datorită eredității. H.Mannheim a criticat foarte serios această teorie datorită erorilor de ordin metodologic care s-au comis pe parcursul cercetărilor.

Studiile pe gemeni monozigotici şi dizigotici efectuate de psihiatrul german Johannes Lange au încercat să demonstreze predispoziția ereditară în comiterea infracțiunilor, în cazul gemenilor monozigotici.

Cercetările de antropologie comparată efectuate de A.E. Hooton, în 1939, cu scopul de a demonstra că trăsăturile exterioare şi comportamentul individului sunt în strânsă legătură au eşuat, nereuşind să dovedească implicarea inferiorității biologice în etiologia infracționalității. Erorile de ordin teoretic au fost sever criticate la vremea respectivă.

6.3. Teoriile biotipurilor criminale

Curentul biotipurilor criminale reprezintă o variantă modernă a antropologiei criminale. El are la bază lucrările tipologice realizate de Ernst Kretschmer în Germania, N.Pende în Italia şi William Sheldon în S.U.A.

În lucrarea "Physique and Character" (Fizic şi caracter), Kretschmer[1] şi-a propus să analizeze relațiile complexe existente între diferitele tipuri biologice şi anormalitatea mentală şi a caracterului.

Pornind de la conformația fizică a individului, el a stabilit următoarele tipuri:

a. leptosom sau **astenic**, caracterizat prin trăsături longiline, umeri înguşti şi musculatură subdezvoltată; este tipul rece, rezervat, nesociabil;

b. **atletic**, cu musculatură puternică, robust, prezintă o bună stabilitate psihologică dar ocazional poate deveni exploziv;

c. **picnic**, scund şi rotund, cu tendințe spre îngrăşare; este prietenos şi sociabil.

Autorul apreciază că tipurile mixte au o mare frecvență. Între acestea, el a acordat atenție tipului **displastic**, particularizat prin anumite disfuncționalități glandulare.

Concluziile lui Kretschmer cu privire la relația dintre aceste tipuri şi criminalitate sunt următoarele:

- există o distribuție relativ egală a tipurilor identificate, în câmp infracțional;

- există o anumită corelație între tipul constituțional şi tipul de infracțiune, astenicul fiind asociat cu infracțiunile contra proprietății, atleticul cu infracțiunile contra persoanei, picnicul cu fraudele, escrocheriile, displasticul cu infracțiunile sexuale.

Mult mai influentă a fost teoria tipologică elaborată de tipologul american W.Sheldon[2]. Ea se bazează pe dezvoltarea diferită a embrionului uman, stabilind un raport între dezvoltarea corporală şi trăsăturile energodinamice ale personalității de tipul:

- **endomorf-viscerotonic** (cu o dezvoltare mai pronunțată a organelor interne);

- **mezomorf-stomatotonic** (cu o dezvoltare puternică a musculaturii);

- **ectomorf-cerebrotonic** (cu o mai mare dezvoltare a scoarței cerebrale şi a inteligenței).

---

1 E.Kretschmer, *Physique and Character*, New York, Ed.Harper, 1925.

2 W.Sheldon, *The Varieties of Human Physique*, New York, Ed.Harper, 1940; idem, *Varieties of Delinquent Youth*, New York, Ed.Harper, 1949.

Sheldon a stabilit pe cale experimentală că cele mai multe cazuri de delincvență apar în cazul tipului mezomorf.

Teoriile biotipologice au fost analizate şi criticate sever de Edwin Sutherland şi Donald Cressey[1], care le-au apreciat drept lipsite de suport ştiințific. Cu toate acestea, linia de cercetare tipologică nu a fost abandonată.

6.4. Olof Kinberg. Constituția biopsihologică şi inadaptarea socială

Cel mai important reprezentant al teoriei bioconstituționale a fost criminologul suedez Olof Kinberg, fondatorul **teoriei inadaptării sociale** expusă în lucrarea "Basic problems of Criminology", apărută la Copenhaga în 1935. Kinberg a considerat că pentru a descoperi cauzele fenomenului infracțional este necesar să se studieze personalitatea individului. În acest scop el a elaborat conceptul de **constituție biopsihologică prin care înțelege dispozițiile ereditare normale şi caracterele fenotipice**[2] **rezultate din acestea**. Pentru a desemna personalitatea în această viziune, autorul a propus termenul de **structură biologică actuală,** luând în considerare modalitățile în care părțile unui întreg sunt îmbinate pentru a realiza funcțiile acestuia.

Structura biopsihologică poate fi compusă din două grupe de trăsături:

a. **trăsături ereditare normale** care formează nucleul constituțional şi **reprezintă suma tendințelor reacționale ale individului**;
b. **trăsături ereditare patologice**.

Plecând de la aceste trăsături, teoria lui Kinberg se împarte în două variante:

A. **Varianta constituțională** care apreciază că factorii fundamentali ai constituției biopsihologice sunt:

- capacitatea (nivelul maxim de inteligență);
- validitatea (cantitatea de energie cerebrală de care dispune un individ);
- stabilitatea (facultatea proceselor cerebrale de a menține şi restabili echilibrul emoțional);
- soliditatea (relațiile între elementele constelațiilor nervoase la un anumit moment - integrare sau disociere).

În raport de structura acestor factori, Kinberg a ajuns la următoarea clasificare a indivizilor: supercapabili, supervalizi, superstabili, supersolizi şi, respectiv, subcapabili, subvalizi, substabili şi subsolizi.

În accepțiunea acestei variante, Kinberg utilizează şi conceptul explicativ numit de el **funcție morală, care cuprinde ideile şi emoțiile individului, capacitatea acestuia de a evalua normele morale**. Funcția morală este parte integrantă a personalității. În raport de funcția morală au fost deosebite patru categorii de subiecți:

- indivizi cu funcție morală limitată, cărora elementul emoțional le lipseşte sau este foarte slab;
- indivizi capabili să reacționeze normal la stimulii adecvați;
- indivizi a căror funcție morală a suferit modificări în urma unor leziuni patologice ale țesutului cerebral;
- indivizi bine adaptați la mediu, dar insensibili față de actele imorale.

Inadaptarea reprezintă, potrivit lui Kinberg, o incapacitate a individului de a reacționa armonios la stimulii mediului căruia îi aparține. Astfel rezultatul acțiunii anumitor trăsături biologice ale individului îl determină să acționeze la anumiți stimului exteriori prin acte sancționate de legea penală. În consecință, el consideră că depistarea trăsăturilor ce compun nucleul constituțional ar permite recunoaşterea predispozițiilor individului către comiterea unor acte antisociale.

---

1 E.H.Sutherland and D.Cressey, *Principles of Criminology***,** Philadelphia and New York, Editura J.B.Lippincott Co., seventh edition, 1966, p.130-131.

2 Fenotip - rezultatul vizibil şi constatabil din organism, răspuns al genomului față de incitațiile şi tensiunile mediului (cf.Dicționar de psihologie).

B. **Varianta patologică.** Pe lângă varianta constituțională a individului normal, Kinberg ia în considerare şi o variantă patologică, în care include bolile psihice, tulburările grave de inteligență, datorate fie dispozițiilor ereditare patologice, fie traumatismelor cerebrale, infecțiilor microbiene etc.

Marc Ancel, în "Prefața" la lucrarea lui Kinberg, sublinia că modelul etiologic propus de autor este mai complex decât concepțiile anterioare, datorită introducerii factorilor psihologici şi mezologici alături de factorii biologici, în cadrul unei teorii cu puternice afinități față de determinismul pozitivist.

În opera lui Kinberg, omul rămâne o individualitate distinctă. Interesantă este şi opinia[1] sa conform căreia ar fi o gravă eroare de a crede că indivizii care comit sporadic sau frecvent acte antisociale ar fi în mod necesar diferiți de cei care nu le comit, idee care îl delimitează de antropologia criminologică.

6.5. Teoria constituției delincvente

Această teorie a fost promovată de italianul Benigno di Tulio[2] care a utilizat un concept fundamental similar celui folosit de Kinberg, dar cu o semnificație mai largă. În opinia lui di Tulio **constituția cuprinde, pe de o parte, elementele ereditare şi congenitale, iar pe de altă parte, elemente dobândite în timpul vieții** în special în prima ei parte.

Constituția delincventă ar rezulta dintr-o pluralitate de elemente (ereditare, congenitale, înnăscute) ce determină tendințele criminogene, care însă nu duc în mod automat la săvârşirea de infracțiuni, ci numai favorizează ca un subiect să comită crima mai uşor decât altul.

Un concept important în teoria lui di Tulio este acela de **prag** care **reprezintă nivelul de la care excitațiile exterioare îl determină pe individ să comită actul infracțional**. Astfel, dacă toți indivizii pot prezenta reacții antisociale, declanşarea acestora nu este condiționată de o intensitate similară a stimulului. Pentru unii stimulul poate fi mai slab, pentru alții mai puternic. Crima, asemănător concepției lui Kinberg, ar reprezenta o manifestare de inadaptare socială.

Aproprierea lui di Tulio de determinismul pozitivist (pe care el îl critică) este evidentă, aceasta susținând teza existenței unei constituții delincvente care separă infractorul de noninfractor.

6.6. Varianta modernă

Deşi în criminologia contemporană nu mai ocupă locul pe care l-a deținut în perioada de început, examinarea raportului dintre factorii biologici şi criminalitate nu este totuşi o linie de cercetare abandonată.

Noile studii se bazează pe importantele progrese care s-au realizat în domeniul ştiințelor naturii, în genetică, biochimia sistemului nervos, neurofiziologie, endocrinologie.

Evaluarea rolului şi a limitelor factorilor biologici în geneza criminalității se face, în prezent, cu mult mai multă prudență decât în trecut, afirmându-se că nu există nici un tip particular de comportament criminal care să fie determinat numai de factorii biologici. În consecință nu se poate afirma existența unei relații monocauzale directe între factorii biologici şi criminalitate. Tot ce se poate afirma este că persoanele care suferă de anumite tulburări la nivelul factorilor biologici prezintă un risc mai ridicat de a se angaja în acte antisociale.

Se face distincție între factorii care au o legătură mai mare cu comportamentul antisocial şi cei care au doar o legătură indirectă.

Din prima categorie fac parte:

- tumorile, atrofiile sau alte procese inflamatorii ale sistemului nervos, care pot avea drept consecință tulburări de comportament;
- epilepsia sau diferitele sale forme;
- anomaliile de ordin endocrin.

Dintre factorii cu legătură indirectă sunt menționați:

---

1 O.Kinberg, *Quelques aspects criminologiques récentes***,** în Revue de science criminelle, nr.4, 1957, p.798.

2 B.di Tulio, *Manuel d'anthropologie criminelle***,** Paris, Ed.Payot, 1951; idem *Le problème de la constitution délinquantielle par rapport à à l'état dangereux***,** Conference du 2e Cours international de criminologie, Melun, 1954 p.73-94; idem, *Principles de criminologie clinique*, Paris, PUF, 1967;

- complicațiile prenatale;
- tulburările comportamentale minore pe fond microsechelar;
- anomaliile cromozomice, insuficient cercetate, care ar putea releva o posibilă componentă ereditară cu efecte asupra personalității infractorilor.

Astfel, una din controversele ştiințifice moderne a fost constituită de apariția studiilor asupra anomaliilor cromozomilor[1]. Aceste studii au relevat faptul că unii infractori posedă un cromozom **Y** suplimentar. Cariotipul omului normal este înregistrat cu formula **46,XY** la bărbați şi **46,XX** la femei. Studiile în cauză au pretins că indivizii posesori ai formulei **46,XYY** ar fi predestinați să comită fapte penale, motiv pentru care cromozomul **Y** suplimentar a fost denumit "**cromozomul crimei**".

Cercetările ulterioare[2] au demonstrat că procentul de posesori ai formulei 46,XYY este relativ egal, atât în rândul infractorilor, cât şi al noninfractorilor.

Din datele obținute până în prezent rezultă că anomaliile genetice se asociază întotdeauna cu factori defavorizanți de ordin social, neputându-se trage o concluzie certă asupra rolului primordial al uneia sau alteia dintre cele două categorii.

6.7. Evaluare critică

Esențială, în cadrul orientării biologice, rămâne tendința de considerare a componentei biologice drept element fundamental al personalității umane, de transformare a anomaliilor bioconstituționale în criterii de clasificare a indivizilor.

În plan metodologic s-a considerat, în mod eronat, că studiul explicativ este un studiu etiologic, datele obținute din studii bioconstituționale fiind apreciate ca suficiente prin ele însele pentru edificarea unor teorii cauzale.

Cu toate limitele sale teoretice şi metodologice, orientarea biologică are totuşi merite importante în evoluția criminologiei ca ştiință. Abordarea deterministă a problematicii, atenția acordată studiului personalității infractorului, introducerea unor metode de cercetare noi, precum şi a examenului multidisciplinar în criminologie, acumularea unui vast material experimental care a stimulat activitatea ştiințifică în acest domeniu constituie merite incontestabile, care nu pot fi eludate.

În plus, rigoarea şi simțul critic modern, coroborate cu evoluția de excepție a ştiințelor naturii, pot produce mutații pe viitor şi în acest domeniu de cercetare.

* * *

PERSONALITĂȚI ALE CRIMINOLOGIEI:

*** CESARE LOMBROSO** s-a născut la Verona, la 6.11.1835, într-o familie de evrei care avea cinci copii. Posibilitățile materiale ale familiei sale erau dintre cele mai modeste, astfel că viitorul criminolog a îndurat serioase privațiuni în timpul studiilor de medicină efectuate la Padova, Viena şi Pavia. Din punct de vedere filosofic, Lombroso a fost influențat de pozitiviştii francezi, de materialiştii germani şi evoluționiştii englezi. Avea orientări socialiste şi se afla în puternic dezacord cu opiniile nondeterministe ale filosofilor şi juriştilor italieni contemporani cu el.

După absolvirea facultății, Lombroso a fost angajat medic militar, iar în anul 1864 a devenit cadru didactic la catedra de psihiatrie a Universității din Pavia şi director al azilului de nebuni. După câteva studii minore, în anul 1864 a publicat "Genio i follia" (Geniu şi nebunie), care constituie un preludiu la lucrările sale de mai târziu "L'Uomo di genio" şi "Genio e degenerazione" (1897).

În anul 1876, Lombroso devine, prin concurs, profesor de medicină legală şi antropologie la Universitatea din Torino. Discursul său de recepție a fost constituit de o lucrare intitulată **L'Uomo delinquente** (Omul delincvent). De atunci, Lombroso aparține istoriei criminologiei.

În anul 1880, asistat de discipolii săi, Enrico Ferri şi Raffaele Garofalo, a fondat revista "Archivio di Psichiatria, scienze penali e antropologia criminale". A organizat, la Roma, în anul 1885, primul Congres de antropologie penală. A publicat numeroase lucrări şi articole, între care: **Antropometria di 400 delinquenti veneti** (1872), **Affeti e passioni dei delinquenti** (1874), **Il delitto politico e le revoluzioni** (1890), **Le crime, causes et remèdes** (1889), **La donna delinquente** (1893).

---

1 A.A.Sandberg, G.F.Koepf, T.S.Hauschka, *An XYY Human Male*, Ed.Lancet, 1961, p.488-489; Patricia Jakobs, W.H.Price, S.Richmond, R.A.W.Ratcliff, *Chromosome Surveys in Penal Institutions and Approuved Schools*, în Journal of Medical Genetics, nr.8, 1971, p.49-58; etc.

2 Saleem A.Shah and Loren H.Roth, *Biological and Psychophysiological Factors in Criminality*, în Handbook of Criminology, Chicago, Rand McNally Colledge Publishing Co., 1974, p.101-175.

Ideile sale au cunoscut o mare răspândire în lumea ştiinţifică, motiv pentru care, la Congresul de antropologie criminologică organizat la Torino, în anul 1906, i s-a acordat titlul de "Comandor al Legiunii de onoare" din partea guvernului francez.

Cesare Lombroso a murit la 18.10.1909.

**** CHARLES B. GORING** (1870-1919). Ofiţer, medic de penitenciar, creditat cu o tehnică de excepţie în domeniul statistic şi al măsurătorilor antropometrice, a fost angajat în anul 1902, de către Consiliul englez pentru penitenciare, să verifice teoria lui Lombroso. S-a bucurat de întregul sprijin al guvernului şi al colectivului de criminologi de la Universitatea londoneză. Efectuând măsurători antropometrice asupra a 3000 de deţinuţi englezi, comparaţi cu un grup de control format din studenţi de la Oxford şi Cambridge, precum şi de la alte instituţii, Goring a plecat de la ipoteza că dacă există dovezi asupra "criminalului înnăscut", conform teoriei lui Lombroso, acestea vor fi evidenţiate în cadrul cercetării ştiinţifice.

Concluziile sale, publicate în lucrarea **The English Convict** (Condamnatul englez), în anul 1913, contrazic teoria lui Lombroso, dar nu neagă o anumită inferioritate de ordin fizic şi intelectual a infractorilor, pe care o explică prin ereditate. În mod surprinzător, în disputa **ereditate - mediu social,** Goring a fost de partea lui Lombroso.

SECŢIUNEA A II-A

ORIENTAREA PSIHOLOGICĂ

7.1. Caracterizare

Orientarea psihologică grupează principalele teorii criminologice care au în comun conceptul de **personalitate criminală** ca bază teoretică a explicării cauzalităţii fenomenului infracţional. Atât prin modalităţile de abordare a acestui concept, cât şi prin caracterul mai mult sau mai puţin accentuat al determinismului psihologic în etiologia criminalităţii, aceste teorii sunt extrem de diverse, în unele situaţii apropiindu-se fie de orientarea biologică, fie de cea sociologică[1].

Abordarea teoretică a psihologiei infractorului a fost neglijată o lungă perioadă de timp datorită influenţei şcolii lombroziene. De asemenea, ea a fost adesea în concurenţă cu studiul patologiei criminale a infractorului bolnav psihic.

Studiul psihologic asupra infractorului "normal" a luat avânt în primele decenii ale secolului XX, o dată cu trecerea treptată în planul secund a şcolii antropologic-criminologice. Printre primii care au lansat cercetări ştiinţifice în acest domeniu a fost avocatul francez F.G.Pitaval care a publicat lucrarea "Causes célebres et intéressantes" (Cauze celebre şi interesante), una din ediţiile acesteia fiind prefaţată de scriitorul Friedrich Schiller, cunoscut pentru preocupările sale în planul psihologiei. Aceste cazuri aveau în comun senzaţionalul, făcând referire la criminali şi la crime mai mult sau mai puţin ieşite din comun.

O importanţă deosebită pentru studiul psihologiei criminale au avut operele maeştrilor clasici ai literaturii universale, între care amintim pe Shakespeare, Schiller, Dostoevsky, Balzac, Hugo, Dickens, Stendhal, Gorki, Thomas Mann şi mulţi alţii.

Orientarea psihologică a fost intens stimulată de apariţia lucrărilor lui Sigmund Freud şi ale succesorilor săi[2], lucrări cu un impact remarcabil în domeniul studiului psihologic al infractorului normal. Menţionăm că nu includem în sfera acestei analize teoriile şi concepţiile din domeniul patologiei criminale, patologicul fiind relativ uşor de remarcat în etiologia fenomenului infracţional.

---

1 R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Bucureşti, Ed.Academiei, 1989, p.60.

2 S.Freud, *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieţii cotidiene* (traducere), Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, 1980; A.Aichorn, *Wayward Youth*, New York, Ed.Wiking, 1925; F.Alexander and H.Staub, *The Criminal, the Judge and the Public*, New York, Ed.Macmillan, 1931; F.Alexander and S.Healy, *Roots of Crime. Psychoanalitic Studies*, New York, Ed.Patterson Smith, Montclair, 1935; Genil-Perrin, *Psychanalyse et Criminologie*, Paris, Ed.Alcan, 1934; Kate Friedlander, *The Psycho-analytical Approach to Juvenile Delinquency*, London, 1947; J.Pinatel, *Criminologie et psychanalyse*, Revue francaise de psychanalyse, 1953; etc.

7.2. Perspectiva psihanalitică

7.2.1. Teoria freudiană

Doctrina psihanalitică, având ca principal exponent pe austriacul **Sigmund Freud** (1856-1939), a dominat orientarea psihologică în criminologie în perioada interbelică. Prin studiile efectuate, el a încercat să demonstreze existența unei personalități antisociale ce ține de sfera psihologiei normale şi să explice mecanismul de formare a acesteia. Pe bună dreptate se consideră că psihanaliza a constituit punctul de trecere de la psihologia criminală la criminologia psihologică[1].

Unele din aspectele gândirii psihanalitice sunt de real interes pentru înțelegerea mecanismelor umane care îl conduc pe individ spre comiterea infracțiunilor, pe când altele sunt de mică relevanță ori acceptate cu serioase rezerve[2].

Teoria lui Freud a fost elaborată în două etape. Într-o primă etapă, una din cele mai cunoscute idei ale acestei teorii a fost cea referitoare la **inconştient**, "partea invizibilă a aisbergului, care formează cel mai larg şi, într-un anume fel, cel mai puternic sector al minții noastre"[3]. Acesta este distinct de **preconştient** care, deşi în mod normal este similar inconştientului, poate fi stimulat prin procesele gândirii şi deveni **conştient**. Inconştientul cuprinde toate impulsurile instinctive ale omului şi memoria sa refulată (reprimată, alungată) din sfera conştientului în inconştient, în mare parte provenind din experiențele traumatizante din timpul copilăriei timpurii. Aceasta înseamnă că atât gândurile omului, cât şi emoțiile şi acțiunile sale sunt guvernate de forțe ascunse în procesele memoriei sale şi care pot fi scoase la iveală printr-o tehnică specială numită psihanaliză. În viziunea lui Freud, **pulsiunile inconştiente reprezintă factorul determinant al vieții psihice**. Inconştientul, preconştientul şi conştientul sunt concepute de Freud ca nişte entități autonome între care impulsurile circulă pe verticală, ascendent şi descendent.

Ulterior, Freud şi-a îmbunătățit teoria, propunând o nouă structurare a psihicului uman. Cea de-a doua clasificare freudiană se referă la personalitate şi cuprinde Eul, Supereul şi Sinele.

Eul (Ego) reprezintă **conştiința de sine**, nucleul personalității, în alcătuirea căreia intră cunoştințele şi imaginea despre sine, precum şi atitudinile conştiente sau inconştiente despre cele mai importante interese şi valori.

Supereul (Super-Ego) este **conştiința morală** şi constituie expresia existenței individului în mediul social, purtătorul normelor etico-morale şi al regulilor de conviețuire socială. Supereul este achiziția recentă şi relativ fragilă a individului, dezvoltată în conformitate cu normele şi nivelul socio-cultural al comunității din care face parte.

Născut din inconştient, ca şi Eul, Supereul constituie un triumf al elementului conştient, element care devine cu atât mai evident cu cât omul este mai matur, mai sănătos şi mai elevat sub aspect social.

Sinele (Id), una din cele trei entități ale personalității, constituie un complex de instincte şi tendințe refulate, care are caracter apersonal şi nu este trăit în mod conştient. El constituie **polul pulsional al personalității, depozitar al tendințelor instinctive predominant sexuale şi agresive** (expresie a instinctelor vieții şi morții), **care pune organismul în tensiune**. Sinele este considerat ca o componentă biologică a personalității, reprezentant al influențelor ereditare, rezervorul energiei psihice, exponent al lumii interioare şi a lumii subiective. Totuşi şi condițiile socio-morale ajung să se integreze sinelui. După cum spune Freud, Sinele este o "realitate psihică adecvată" care nu are însă conştiința realității obiective.

Din această sumară trecere în revistă a rolului jucat de cele trei entități ale personalității rezultă că Eul este expus atacurilor din partea celor două puteri, ostile şi incompatibile: pulsiunile instinctive ale Sinelui şi cenzura exercitată de Supereu. În mod natural, Eul încearcă să echilibreze raportul dintre pulsiunile instinctive şi conştiința morală a individului, dând o formă acceptabilă dorințelor Sinelui, astfel încât să le facă mai acceptabile pentru Supereu, într-un proces numit **sublimare**. În cele mai multe cazuri sublimarea va reuşi, realizându-se o conciliere a celor două forțe oponente,

---

1 J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traite de droit penal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie*, Paris, Ed.Dalloz, 1963, p.188.

2 H.Mannheim, *Comparative Criminology*, London, Ed.Routledge and Kegan Paul, 1965, p.312.

3 Idem.

ceea ce conduce la o anumită stabilitate psihică a individului. Echilibrul se poate obține, temporar, şi prin deturnarea de la scopul inițial a impulsurilor transmise de Sine, în vederea eliberării energiilor latente (ex.: prin sport), în cadrul unui proces de **compensare**.

Când sublimarea şi compensarea nu reuşesc să producă echilibrul necesar, Supereul utilizează represiunea, determinând refularea în inconştient a instinctelor nedorite, unde vor rămâne până când vor găsi o ocazie să erupă în mod necontrolat, înlăturând barierele impuse de Eu şi Supereu. Aceste răbufniri ale Sinelui pot lua forme dintre cele mai diferite, de la cele benigne (ex.: ticurile verbale, de gestică ori comportamentale) până la manifestările periculoase, violente.

În concepția lui Freud, diferența dintre infractor şi noninfractor s-ar situa la nivelul Supereului. Pulsiunile organice antisociale , tendințele infracționale, ar fi prezente la toți indivizii, dar rămân ascunse în procesele profunde ("abisale") ale personalității acestora, fiind controlate şi stăpânite pe măsura dezvoltării şi trecerii la faza adultă de către Eu, care se desăvârşeşte în permanență, datorită experiențelor succesive acumulate precum şi prin structurarea Supereului.

Supereul este cel care dictează Eului, acesta din urmă supunându-se, sau nu, ordinului de a controla şi stăpâni pulsiunile sinelui[1]. **Eşuarea tentativelor de sublimare ori de compensare a conflictelor interioare ale individului pot conduce la o inadaptare a celui în cauză şi, în final, pot determina trecerea la actul infracțional.**

În clasificarea pe care psihanaliza o face infractorilor un loc important îl ocupă criminalul care a săvârşit infracțiunea datorită **complexului de vinovăție**.

Complexul de vinovăție ar favoriza comiterea crimei în momentul în care acest sentiment ar atinge un grad atât de înalt încât devine insuportabil, astfel încât pedeapsa este aşteptată ca o eliberare. În acest mod este explicat faptul că unii infractori îşi "semnează" crima, pentru a fi cât mai repede descoperiți[2].

7.2.2. Teorii psihanalitice post-Freudiene

Freud nu a fost un criminolog. Preocupările sale în legătură cu mecanismele psihologice care declanşează comportamentul infracțional au fost mai degrabă episodice.

În schimb, viziunea sa asupra acestor mecanisme a influențat în mare măsură cercetările criminologice ulterioare, rezultând un număr important de teorii al căror model etiologic este psihanalitic sau psihologic.

7.2.2.1. Una din cele mai importante teorii psihanalitice pentru analiza criminologică a comportamentului infracțional aparține lui **Alfred Adler** (1870-1937), care a devenit cunoscut în urma inventării conceptului de **"complex de inferioritate"**[3]**.**

Teoria lui Adler pleacă de la sentimentul de inferioritate al individului, care declanşează dorința acestuia de a-şi depăşi condiția proprie, în contextul unor relații de **compensare sau supracompensare**. Din acest motiv, teoria sa a fost comparată cu "filosofia puterii" a lui Friedrich Nietzsche, cu care, însă, nu are prea multe elemente comune. În timp ce Nietzsche este atras în principal de puternicul superman, Adler acordă mai mare atenție slăbiciunii umane. Când individul devine conştient de carențele sale, încearcă să le compenseze ajungând uneori la supracompensare. În acest fel, bâlbâitul Demostene orientându-şi toată energia în lupta împotriva acestui handicap, a devenit un mare orator, iar Beethoven, depăşindu-şi surzenia accentuată de care suferea, a creat opere nemuritoare. Legea compensației în natură este recunoscută de multă vreme şi este pusa în legătură cu conceptul de sublimare al lui Freud.

În cazul în care deficiența nu este depăşită, sentimentul de inferioritate poate degenera în complex de inferioritate. Acest concept a devenit unul din cele mai convenabile mecanisme de interpretare a comportamentului uman, mai ales că acest complex poate fi atribuit oricărei persoane. Inferioritatea este un concept relativ şi de aceea întotdeauna va exista un domeniu în care un om se va simți inferior altuia, fie că e vorba de vârstă, sex, fizic, inteligență, rasă, clasă socială sau nivel de pregătire.

---

1 R.M.Stănoiu, op.cit, p.61.

2 D.Abrahamsen, *Crime and the Human Mind*, New York, 1944, citat de R.M.Stănoiu, op.cit., p.62.

3 A.Adler, *What Life Should Mean to You*, London, 1932.

Complexul de inferioritate poate conduce la săvârşirea de infracţiuni, deoarece acesta este o cale extrem de facilă ca individul să atragă asupra sa atenţia opiniei publice, în felul acesta compensându-şi psihologic propria inferioritate. Astfel de situaţii sunt relativ frecvente în societatea industrială, determinate de sentimentele de frustrare şi înstrăinare. Sunt cunoscute studiile asupra unor infracţiuni la siguranţa circulaţiei rutiere săvârşite de persoane care, pentru a-şi compensa sentimentele de inferioritate, îşi iau ca aliat automobilul, caii-putere ai motorului devenind o prelungire a propriei forţe.

Pe lângă sentimentul de inferioritate şi slăbiciune, care sunt principalele caracteristici ale acestui tip de infractor, Adler adaugă lipsa de cooperare ca urmare a sentimentelor de frustrare apărute în condiţiile unei copilării nefericite.

Criticii teoriei lui Adler, după ce menţionează importanţa considerabilă a conceptelor şi mecanismelor utilizate de autor, apreciază că el este înclinat să simplifice în mod exagerat problematica psihologiei infractorului. În contrast cu psihanaliza lui Freud, care apare ca fiind sofisticată, Adler are tendinţa să renunţe prea uşor la bogăţia complexităţii vieţii psihologice pe care psihanaliza tocmai o câştigase. Se relevă faptul că Adler ia în considerare doar partea raţională a fenomenelor pe care le descrie şi nu poate vedea dincolo de determinismele raţionale ale comportamentului uman[1].

7.2.2.2. Criminologii americani **F.Alexander** şi **H.Staub** au utilizat entităţile psihice propuse de Freud pentru analiza diferitelor **tipologii** infracţionale[2]. Astfel, în cazul infractorilor din obişnuinţă nu ar exista un conflict între Eu şi Supereu, întrucât aceştia aparţin unui mediu antisocial iar conduita lor este conformă normelor care guvernează acest mediu. În cazul criminalilor ocazionali, Supereul acestora îşi suspendă funcţia morală pentru o perioadă de timp, Eul fiind incapabil să mai realizeze echilibrul.

7.2.2.3. Psihanalistul **August Aichorn**[3] a utilizat noţiunile referitoare la **nevroze** şi **psihoze** pentru a explica anumite comportamente antisociale. Acesta considera că, deşi mediul social (factorii exogeni) îl influenţează pe individ, acesta nu trece la săvârşirea faptei penale decât dacă este predispus în această direcţie. Aichorn a numit această predispoziţie - "delincvenţă latentă". Cercetările lui August Aichorn au fost continuate de Kate Friedlander[4].

7.2.2.4. O anumită influenţă asupra criminologiei au avut şi **tipologiile construite pe baze psihanalitice**. **Carl Gustav Jung** (1875-1960) joacă un rol important în acest domeniu, în principal datorită introducerii tipului psihologic şi conceptelor sale de **introvertit** şi **extrovertit**. Aplicarea acestor concepte în criminologie aparţine, în special, lui H.Eysenck[5] care, încercând să demonstreze existenţa unei personalităţi specifice a infractorului, consideră că principala cauză a criminalităţii trebuie văzută în eşecul unei anumite componente a personalităţii de a se comporta acceptabil din punct de vedere moral şi social.

7.3. Teoria psihomorală

Principalul reprezentant al teoriei psihomorale este criminologul belgian **Etienne de Greef**[6]. El consideră că structurile afective ale individului sunt determinate de două grupuri fundamentale de instincte: de apărare şi de simpatie. În cursul copilăriei aceste instincte se pot altera, determinând un sentiment de injustiţie, o stare de inhibiţie şi indiferenţă afectivă. În opinia autorului, personalitatea infractorului se structurează de-a lungul unui proces lent de degradare morală a individului, denumit **proces criminogen**, care îl conduce la comiterea actului infracţional.

În evoluţia acestui proces se disting trei etape. În prima etapă, numită de autor "**faza asentimentului temperat**", individul normal suferă o degradare progresivă a personalităţii ca

---

1 E.From, *The Fear of Freedom*, citat de H.Mannheim, op.cit., p.331.

2 F.Alexander and H.Staub, op.cit.

3 A.Aichorn, op.cit.

4 K.Friedlander, *Latent Delinquency and Ego Development*, în *Searchlights on Delinquency*, New York, International Universities Press, 1956, p.207.

5 H.J.Eysenck, *Crime and Personality*, London, Routledge and Kegan Paul, 1964.

6 E.de Greef, *Introduction à la criminologie*, Bruxelles, Ed.Van den Plank, 1946.

urmare a unor frustrări repetate. Convins de injustiția mediului social în care trăieşte, el nu mai găseşte nici o rațiune pentru a respecta codul moral al acestui mediu.

În cea de-a doua etapă, denumită a "**asentimentului formulat**", individul acceptă comiterea crimei, îşi caută justificări, caută un mediu mai tolerant.

În cea de-a treia etapă apare "**criza**", în decursul căreia este acceptată eliminarea victimei, aşteptându-se ocazia favorabilă pentru "trecerea la act". În această ultimă fază, individul trece printr-o "**stare psihică periculoasă**", care prefigurează "**trecerea la act**".

Procesul criminogen este axat de E. de Greef pe un Eu care consimte şi tolerează ideea crimei. Elementul de diferențiere între infractor şi noninfractor constă în faptul că infractorul trece mai uşor la comiterea actului, într-o situație favorabilă, deci o **diferență de grad**. Trăsătura psihică fundamentală care permite trecerea la act ar fi indiferența afectivă a individului.

7.4. Teoria personalității criminale

Această teorie aparține criminologului francez Jean Pinatel şi reprezintă una din cele mai complete teorii formulate în cadrul orientării psihologice.

Teoria lui Pinatel este axată pe conceptul de **personalitate criminală** în cadrul căruia sintetizează elementele esențiale ale teoriilor anterioare, mai ales **viziunea dinamică asupra entităților personalității şi abordarea diferențiată a mecanismelor şi proceselor criminogene ale trecerii la act** din varianta psihomorală.

Respingând teza existenței unei diferențe de **natură** umană între infractori şi noninfractori, Pinatel preia opinia lui Etienne de Greef, conform căreia există o diferență de **grad**[1] între personalitatea celor două categorii, precum şi între diferitele categorii de infractori (de la ocazional la recidivistul înrăit).

Autorul consideră că trăsăturile frecvent întâlnite la infractori (**egocentrismul, labilitatea psihică, agresivitatea şi indiferența afectivă**), luate izolat, nu sunt specifice doar acestei categorii de persoane şi numai **reunirea lor într-o constelație** conferă personalității un caracter infracțional.

Această constelație de trăsături ar reprezenta **nucleul central al personalității criminale**, care **apare ca o rezultantă şi nu ca un destin**[2].

Conform conceptului de personalitate criminală, infracțiunea este o faptă omenească, iar infractorii sunt oameni ca toți ceilalți; ceea ce îi deosebeşte este "trecerea la act" care constituie expresia "diferenței de grad". În consecință, între personalitatea infractorilor si cea a noninfractorilor ar exista doar o diferență cantitativă şi nu una calitativă.

Pentru Pinatel, teoria personalității criminale, construită pe bazele criminologiei generale, a constituit o ipoteză de lucru în domeniul criminologiei clinice[3], vizând tratamentul şi resocializarea infractorilor.

7.5. Evaluare critică

În doctrina de specialitate se apreciază[4] că eroarea principală a orientării psihologice constă în a considera infractorul ca posesor al unui tip aparte de personalitate, diferențiată fie ca natură, fie ca grad, de personalitatea noninfractorului. Pe plan etiologic, limita esențială constă în reducerea problematicii personalității umane la factorii de ordin psihologic, relațiile şi determinările sociale fiind considerate ca fapte exterioare omului.

Pe de altă parte, este relevată contribuția pe care orientarea psihologică a adus-o la dezvoltarea criminologiei ca ştiință[5]. Numeroasele studii şi cercetări în acest domeniu, bogatul material factual obținut au permis o explorare a universului psihic al infractorului, au dezvăluit

---

1 Gradul este nivelul de la care impulsurile endogene şi excitațiile exogene îl determină pe individ să comită fapta antisocială.

2 R.M.Stănoiu, op.cit., p.67.

3 J.Pinatel, op.cit., p.477-478.

4 R.M.Stănoiu, op.cit., p.68.

5 Idem.

aspecte inedite cu privire la motivația actului infracțional şi la dinamica producerii acestuia. Cauzele directe, nemijlocite ale infracțiunii au fost plasate la nivelul personalității individului făptuitor. Conceptul de personalitate criminală a servit ca fundament la formularea diagnosticului şi prognosticului criminologic, având relevanță atât în domeniul metodologiei cercetării, cât şi al resocializării infractorului.

Contribuția teoretică a acestei orientări s-a reflectat, mai ales datorită curentului clinic, în influența pe care criminologia a exercitat-o asupra modelelor de politică penală, a tratamentului şi resocializării infractorului.

SECȚIUNEA A III-A

PERSPECTIVA SOCIOLOGICĂ

8.1. Bazele istorice ale criminologiei sociologice

Atât reprezentanții orientării biologice, cât şi cei ai orientării psihologice au abordat cu prioritate etiologia **de ordin endogen** a criminalității. Teoriile elaborate în acest plan al cercetării ştiințifice au fost considerate nesatisfăcătoare de către adepții orientării sociologice, care au preferat analiza cauzelor **de ordin exogen**, acordând o deosebită importanță determinărilor de ordin social, absolutizând, uneori, procesul de socializare a omului.

Orientarea sociologică în criminologie a furnizat o consistentă literatură de specialitate, structurată într-o mare diversitate de curente, teorii şi opinii inspirate de sociologia şi psihologia socială. Primele explicații etiologice de tip sociologic au fost grupate sub denumirea generică de **şcoala franco-belgiană a mediului social**[1], din cuprinsul căreia se detaşează unele aspecte interesante care impun o prezentare detaliată.

8.1.1. Şcoala cartografică (geografică)

Promotorii acestei şcoli au fost belgianul Lambert A.J. Quetelet (1796-1874)[2] şi francezul Andre-Michel Guerry (1802-1866)[3], care au realizat o analiză statistică a criminalității încercând să descopere anumite legități ale dinamicii acesteia.

Quetelet a studiat statisticile franceze din anii 1826-1830 subliniind **constanța criminalității** în perioada respectivă. De asemenea, el a sesizat faptul că infracțiunile contra persoanei predomină în timpul sezonului cald, în regiunile din sudul Franței, în timp ce infracțiunile contra proprietății sunt comise mai ales în regiunile din nord, în timpul sezonului rece. Pe această bază, autorul a formulat **legea termică a criminalității**, relevată şi de Guerry[4].

Ulterior, G.Tarde a evidențiat faptul că deosebirile care apar între structura şi volumul criminalității regiunilor din nord față de cele din sud sunt rezultatul dezvoltării social-economice diferite a acestora şi nu consecința diferențelor de climă[5].

---

1 Raymond Gassin**,** *Criminologie*, Paris, Dalloz, Ed. a II-a, 1990, p.159.

2 L.A.J.Quetelet**,** *Sur l'homme et le développment de ses facultés ou Essai de physique sociale*, 1835 (Ed. a II-a, din anul 1869, s-a intitulat *Phisique sociale ou Essai sur le développment des facultés de l'homme* - conf. R.Gassin, op.cit. p.159); *Du systéme social et des lois qui le régissent***,** 1848; *Anthropometrie ou mesure des differentes facultes de l'homme*, 1870.

3 A.M.Guerry**,** *Essai sur la statistique morale de la France comparée a celle d'Angleterre*, 1883.

4 J.Pinatel**,** în P.Bouzat et J.Pinatel**,** *Traité de droit pénal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie*, Paris, Dalloz, 1963, p.63.

Quetelet a fost unul dintre primii specialişti în ştiinţe sociale care a utilizat metode statistice şi matematice pentru a analiza influenţa factorilor sociali şi individuali în etiologia crimei. Unele din rezultatele cercetărilor sale se impun a fi menţionate[1]:

- **vârsta** este considerată de autor că ar avea cea mai mare influenţă în comiterea crimei. Criminalitatea s-ar afla în relaţie direct proporţională cu "forţa fizică şi cu pasiunea indivizilor". De asemenea, vârsta influenţează tipul infracţiunii comise (fapte săvârşite cu violenţă contra persoanei, în tinereţe şi contra proprietăţii o dată cu înaintarea în vârstă);
- **sexul** influenţează disponibilitatea de a comite infracţiuni, bărbaţii venind mult mai frecvent în conflict cu legea, cât şi tipul de delict, femeile preferând infracţiunile contra proprietăţii;
- **anotimpul** determină, la rândul lui, un impact important asupra criminalităţii. Vara se comite un număr mai mare de infracţiuni contra persoanei, iar iarna predomină cele contra proprietăţii;
- **climatul** sudic stimulează săvârşirea infracţiunilor contra persoanei, iar cel nordic delictele contra proprietăţii;
- **eterogenitatea socială** determinată de imigrare, poate conduce la discriminare, inegalitate socială şi violenţă;
- **profesia** are un anumit impact asupra tipului de delict comis, în sensul că persoanele instruite se implică în fapte infracţionale care presupun un anumit rafinament şi pregătire intelectuală;
- **sărăcia** - omul nu săvârşeşte infracţiuni datorită stării de sărăcie, ci ca o consecinţă a trecerii rapide de la o stare de relativ confort, la una de mizerie;
- **alcoolismul** influenţează săvârşirea infracţiunilor cu violenţă, astfel încât, în perioada analizată de autor, din 1129 omucideri, 446 au fost comise sub influenţa alcoolului.

Quetelet a exprimat îndoieli asupra faptului că datele statistice ar corespunde realităţii. Cu toate acestea, el a considerat că există o rată constantă a cifrei negre a criminalităţii, ceea ce ar conduce la o anumită acurateţe a analizei globale.

8.1.2. Şcoala sociologică. Teoria lui Durkheim[*]

Emile Durkheim (1858-1917)[2] este unul din fondatorii sociologiei ca ştiinţă şi are mari merite în analiza criminologică a fenomenului infracţional. Teoria sa a influenţat profund gândirea criminologică modernă.

Prima trăsătură definitorie a teoriei lui Durkheim este punctul de vedere conform căruia **criminalitatea este un fenomen social normal**, care se manifestă inevitabil în toate societăţile. Inevitabilitatea crimei se datorează eterogenităţii condiţiei umane. Întrucât nu poate exista o societate în care indivizii să nu se abată mai mult sau mai puţin da la tipul colectiv este inevitabil ca dintre aceste abateri unele să prezinte caracter infracţional[3]. Din această poziţie teoretică rezultă că infracţionalitatea nu este determinată de cauze excepţionale ci, în primul rând, de **structura socio-culturală** căreia îi aparţine. Pe de altă parte, criminalitatea trebuie înţeleasă şi analizată nu prin ea însăşi, ci în strânsă legătură cu o cultură determinată în timp şi spaţiu[4].

Crima, afirmă Durkheim, constituie un factor de sănătate publică, făcând diferenţa între bine şi rău şi atrăgând atenţia asupra stării sociale precare a unei naţiuni[5].

---

[5] G.Tarde**,** *La criminalité comparée***,** Paris, Alcan, 1886, conf. Lygia Negrier-Dormont, *Criminologie***,** Paris, Litec, p.67.

[1] Conf. L.Siegel**,** *Criminology***,** Univ. of Nebraska, Omaha, West Publishing Co., 1983, p.166.

[2] Principalele opere ale lui Durkheim care au legătură cu criminologia sunt**:** *De la division du travail social*, Paris, 1893; *Les règles de la methode sociologique***,** Paris, 1895; *Le suicide*, Paris, 1897; *Deux lois de l'évolution pénale*, Paris, 1890.

[3] E.Durkheim**,** *Regulile metodei sociologice*, traducere, Bucureşti, Ed. ştiinţifică, 1974, p.116.

[4] J.Pinatel, op.cit., p.65**.;** R.Gassin, op.cit., p.163;

[5] L.Siegel, op.cit., p.167**.**

O altă contribuție valoroasă în planul analizei criminologice este reprezentată de elaborarea de către Durkheim a conceptului de **anomie** (de la grecescul **a nomos** - fără norme), care desemnează **o stare obiectivă a mediului social, caracterizată printr-o dereglare a normelor sociale, datorită unor schimbări bruşte** (războaie, revoluții, crize economice etc.). Întrucât nici o ființă umană nu poate fi fericită dacă nu există un echilibru între nevoile sale şi posibilitățile de a le satisface, iar dereglarea socială determină dezechilibrul, poate să apară fenomenul de suicid[1], dar şi comportamentul infracțional al oamenilor, la baza căruia ar sta determinismul social şi nu predispozițiile psihologice ale individului.

8.1.3. Şcoala mediului social

Şcoala mediului social, numită şi **şcoala lioneză,** a fost fondată de A.Lacassagne (1843-1924)[**] şi L.Manouvrier (1850-1922) şi a promovat teoria conform căreia mediul social are un rol determinant în geneza criminalității.

Teoria lui Lacassagne este rezumată în două fraze celebre: "Les societes n'ont que les criminels qu'elles meritent" (Societățile nu au decât criminalii pe care îi merită) şi "Le milieu social est le bouillon de culture de la criminalité, le microbe c'est le criminel, un element qui n'a d'importance que le jour ou il trouve le bouillon qui le fait fermenter" (Mediul social este mediul de cultură al criminalității, iar microbul este infractorul, un element care nu prezintă importanță decât în ziua în care găseşte mediul care îl face să se dezvolte). Aceste fraze au devenit leitmotivul criminologiei sociologice care susține, în fond, că **"fiecare societate conține tipurile de infracțiuni şi de infractori care corespund condițiilor economice, culturale, morale şi sociale proprii"**[2].

Teoria lui Lacassagne stă la baza a numeroase studii care s-au efectuat ulterior şi, parțial, constituie sursa "şcolii ecologice" de la Chicago.

8.1.4. Şcoala interpsihologică

Şcoala interpsihologică, reprezentată de Gabriel Tarde (1843-1904), asociat şi prieten al lui Lacassagne, face din sociologie o interpsihologie[3], **socialul fiind guvernat de relațiile psihologice dintre indivizi, bazate pe legea imitației**. Angajarea individului în săvârşirea faptelor infracționale nu s-ar datora unor pulsiuni organice, ci influențelor psihosociale pe care le preia prin imitație. **Imitația** ar constitui, deci, principala cauză a criminalității. Tarde a studiat relația dintre criminalitate şi profesia exercitată, evidențiind existența unor infractori de profesie care se caracterizează prin limbaj (argou), semne de recunoaştere (tatuaje), şi reguli de asociere (grupuri de răufăcători).

Tarde refuză să considere crima ca pe un fenomen normal al vieții sociale. Spre deosebire de Durkheim, el consideră infractorul ca fiind un parazit social.

Valoarea acestei orientări constă în replica pe care a dat-o concepțiilor bio-antropologice, deschizând noi perspective în fața cercetării ştiințifice a cauzelor criminalității, fructificate mai ales de sociologii şi criminologii nord-americani[4].

8.1.5. O altă grupare de orientare sociologică, reprezentată mai cu seamă de Franz von Liszt în Germania, A.Prins în Belgia şi van Hammel în Olanda s-a oprit asupra analizei statistico-matematice a criminalității, încercând să surprindă legăturile dintre variațiile acestora şi alte fenomene sociale, cum ar fi stratificarea socială, concurența, structura populației, repartizarea veniturilor. Această grupare a încercat o conciliere între şcoala antropologică italiană şi şcoala sociologică franceză, fără a impune, totuşi, o teorie criminologică notabilă[5].

8.2. Enrico Ferri. Teoria sociologică multifactorială

Jurist şi sociolog, profesor universitar şi avocat celebru, redactor şef al ziarului socialist "Avanti" şi fondator al revistei juridice "La scuola pozitiva", autor de cursuri şi lucrări ştiințifice renumite,

---

1 Conceptul a fost prezentat de Durkheim în anul 1897, în lucrarea *Le suicide***.**

2 H.Mannheim**,** *Comparative criminology*, London, Ed.Routledge and Kegan Paul, 1965, p.422.

3 J.Pinatel, op.cit., p.67.

4 R.M.Stănoiu, op.cit., p.72.

5 Conf.J.Leaute**,** *Criminologie et science pénitentiaire*, Paris, P.U.F., 1972, p.14, citat de R.M.Stănoiu, op. cit., p.72.

Enrico Ferri (1856-1929)*** a fost una din marile personalități ale criminologiei, considerat drept **fondatorul criminologiei sociologice**[1]**.**

Discipol al lui Lombroso, Ferri acceptă determinismul endogen al maestrului său, dar propriile sale cercetări s-au oprit mai ales asupra cauzelor exogene, socio-economice ale fenomenului infracțional. Totodată, autorul îşi pune întrebarea firească **de ce în condiții exogene similare numai anumiți indivizi comit infracțiuni**. Conform opiniilor sale, răspunsul la această interogație este acela că delictul este un fenomen complex, cu determinare multiplă, atât fizico-socială cât şi biologică, în modalități şi grade diferite în funcție de caracteristicile persoanei implicate, ale locului şi timpului comiterii faptei penale.

Cu ocazia celui de-al IV-lea Congres Internațional de Antropologie Criminală de la Geneva (1896), Ferri a prezentat următoarea clasificare a factorilor criminogeni :

a) **factori antropologici (endogeni)** reprezentați în trei grupe : cei care țin de constituția organică a infractorului, cei care corespund constituției sale psihice şi în ultimul rând caracteristicile personale (vârstă, sex etc.)[2];
b) **factori fizici sau cosmo-telurici** (climatul, natura solului, anotimpurile, condițiile atmosferice etc.), care constituie o primă varietate de factori exogeni;
c) **factorii mediului social**: densitatea populației, familia, educația, opinia publică, producția industrială, alcoolismul, organizarea economică şi politică etc.

Acordând prioritate factorilor sociali, Ferri reliefează faptul că aceştia se regăsesc mai ales în planul general al fenomenului infracțional. De altfel, autorul a reformulat "legea saturației mediului" aparținând lui Quetelet, elaborând "legea suprasaturației", conform căreia orice fenomen social anormal, cum ar fi războiul, revoluția, foametea etc., produce o creştere bruscă a criminalității. O dată cu epuizarea evenimentului în cauză, criminalitatea revine la limitele sale "normale".

În viziunea sa asupra sociologiei criminalității, Ferri reuneşte două elemente care vor constitui baza teoretică a curentului sociologic asupra criminogenezei: **elementul de sinteză** obținut prin culegerea datelor oferite de alte discipline cu preocupări criminologice şi **studiul analitic** al fenomenului infracțional considerat ca fiind determinat de viața socială[3].

8.3. Teorii sociologice moderne. Modelul consensual

Începutul secolului al XX-lea a fost marcat, pe continentul american, de o puternică dezvoltare a sociologiei şi, în cadrul ei, a sociologiei criminologice. Delincvența, mai ales cea juvenilă, a constituit o preocupare constantă a sociologilor americani, rezultând monografii de amploare, studii bine articulate ştiințific, bazate pe inovații metodologice şi studii experimentale de mare întindere.

Diversitatea acestor teorii face dificilă încercarea de clasificare a lor, de includere într-un curent teoretic anume. Unii autori[4] au clasificat teoriile sociologice moderne în trei orientări:

a) **teoriile structurii sociale,** care includ curentul culturalist şi curentul funcționalist;
b) **teoriile proceselor sociale**, care cuprind teoriile învățării, ale controlului social şi ale "etichetării" sociale;
c) teoriile conflictului social.

Alți autori[5] subliniază aspectul multifactorial al acestor teorii care, deşi sunt esențialmente sociologice, iau în considerare modul în care factorii sociali sunt percepuți şi asimilați psihologic de indivizi, în cadrul procesului de socializare.

Preferăm perspectiva propusă de criminologul canadian Denis Szabo[6], conform căreia teoriile sociologice moderne sunt subsumate fie modelului consensual, fie modelului conflictual.

---

1 J.Pinatel, op.cit., p.69.

2 R.Gassin, op.cit., p.165.

3 D.Szabo, *Le point de vue socio-cultural dans l'étiologie de la conduite delinquante*, în vol. *Travaux du XVI Cours International de Criminologie*, Paris, 1968, p.100, citat de R.M.Stănoiu, op.cit.,p.73.

4 L.Siegel, op.cit., p.164 şi urm.

5 R.Gassin, op.cit., p.168 şi urm.

6 D.Szabo, *Criminologie et politique criminelle*, Bruxelles - Montreal, Vrin -P.U.M., 1978, p.40 şi urm.

Modelul consensual inspirat îndeosebi de gândirea teoretică a lui Durkheim, Pareto şi Parsons a dominat criminologia sociologică de la începutul secolului XX până în jurul anului 1960. El se caracterizează prin analogia propusă între sistemul natural şi sistemul social.

Cele două sisteme sunt alcătuite din părți componente care se adaptează şi evoluează în consens deoarece altfel s-ar produce conflictul major, ruptura, disoluția sistemului. Anumite conflicte care apar sunt anihilate prin capacitatea interioară a ansamblului de a ajusta, de a se autoregla. Se prezumă că **adaptarea la condițiile evolutive constituie regula de funcționare a societății. Ruptura, dacă survine, reprezintă un eşec al procesului de adaptare.**

Teoriile modelului consensual **îl consideră pe infractor un neadaptat** şi propun, drept remediu, diverse modele de resocializare a acestuia. Cercetările întreprinse şi-au propus să evidențieze, prin examinarea multiplelor legături care se stabilesc între mediul social şi diferitele grupuri sociale, acei factori care modifică tendințele normale de adaptare a individului la mediu.

Esența acestor teorii constă în **recunoaşterea existenței unor norme care ocrotesc valorile sociale dominante**, a căror încălcare îl plasează pe individ în categoria infractorilor[1].

Comparând elementele esențiale ale teoriilor sociologice considerăm că pot fi incluse in modelul consensual patru curente relativ distincte : orientarea ecologică, curentul culturalist, curentul funcționalist şi teoriile controlului social.

8.3.1. Şcoala ecologică de la Chicago

De o mare audiență în anii '20-'30 s-au bucurat teoriile inspirate de **orientarea ecologică a şcolii din Chicago**, conform căreia, orice element, indiferent de natura sa (animal-vegetal, biologic-psihologic etc.) din momentul în care intră în relații cu alte elemente este susceptibil de a fi implicat într-o relație cauzală. În aceeaşi manieră, relația dintre om şi societate este examinată prin intermediul particularităților ecologice. Metodele teoretice ale şcolii ecologice de la Chicago au fost popularizate de Henry McKay, Clifford R.Shaw şi Frederick Thrasher.

Încercând să explice cauzele criminalității în marile concentrații urbane în care proporția imigranților era ridicată, C.R.Shaw şi H.D. McKay au făcut o analogie între grupurile de imigranți şi speciile de plante care încearcă să supraviețuiască pe un pământ ostil; în aceeaşi manieră, imigranții încearcă să supraviețuiască apelând la forme de adaptare impuse de viața concretă[2].

Autorii au evidențiat existența unor corelații între delincvență şi perturbările sociale în **zonele de deteriorare morală** (caracterizate prin sărăcie, şomaj, condiții de muncă nefavorabile, învățământ dezorganizat etc.). Delincvența apare astfel ca un fenomen de respingere, specific cartierelor sărace, reprezentanții şcolii din Chicago formulând **conceptul de zonă criminogenă specifică** (delinquency area)[3].

Introducând o nouă variabilă - ecologia urbană - în studiul criminalității, reprezentanții şcolii ecologice au deschis calea unei întregi generații de criminologi care s-au concentrat asupra determinării comportamentului delincvent de către factorii sociali. Aceste teorii au determinat reacții pozitive în sfera politicii penale, concretizate în realizarea unor programe speciale de prevenire a criminalității, programe care s-au extins până după cel de-al doilea război mondial.

8.3.2. Curentul culturalist

Un alt grup de teorii din sfera modelului consensual sunt cele care aparțin **curentului culturalist**, care raportează personalitatea individului la cultura în care se dezvoltă şi pe care o asimilează. În elaborarea ipotezei de cercetare, promotorii acestor teorii pornesc de la recu-noaşterea existenței sistemului social care are menirea de a integra într-un echilibru dinamic toate clasele, categoriile şi grupurile care compun societatea. Din acest sistem se detaşează acea secvență care vine în conflict cu consensul cultural global.

---

1 R.M.Stănoiu, op.cit., p.74.

2 C.R.Shaw**,** *Delinquency Areas*, Chicago, U.P., 1929; C.R.Shaw, H.D.McKay, *Juvenile Delinquency and Urban Areas***,** Chicago, U.P.,1942.

3 L.Siegel, op.cit., p.170-174; R.M.Stănoiu, op.cit., p.74.

Tema centrală a orientării culturaliste în criminologie este **raportul dintre cultură şi criminalitate**. Aceasta din urmă este privită ca o "adaptare inversă" a indivizilor, care asimilează norme şi valori opuse celor general acceptate de majoritatea membrilor societății.

8.3.2.1. Teoria "asociațiilor diferențiate". Învățarea socială a comportamentului delincvent

Elaborată de Edwin Sutherland, teoria "asociațiilor diferențiate"[1] este una din teoriile reprezentative ale curentului culturalist. Considerat a fi fondatorul criminologiei sociologice nord-americane, Sutherland elaborează o teorie complexă, propunând o abordare multifactorială a criminalității, privită ca un fenomen socio-cultural[2].

Conform teoriei sale, **comportamentul delincvent se învață** printr-un proces obişnuit de comunicare cu alte persoane, în cadrul unor grupuri. El se dobândeşte **prin asocierea cu indivizi care apreciază favorabil acest comportament şi prin izolarea (diferențierea) de persoanele care îl apreciază defavorabil.** Astfel, "asociația diferențiată a unei persoane cu diferişi indivizi" ar sta la baza actului infracțional.

Preluarea teoriei "imitației" de la Gabriel Tarde este evidentă. Este adevărat că omul are o tentație extraordinară de a imita, mai ales la o vârstă tânără şi cu preponderență comportamentele negative, care îl pun în conflict cu grupul din care face parte (din spirit de frondă, pe baza unui complex de inferioritate ori din alte motive). Sutherland arată că, dacă asocierea cu modelele criminale este mai timpurie, "învățarea" se produce mai repede, mai ales dacă "modelul" are un "prestigiu" deosebit. "Asociațiile diferențiate" apar pe fondul unor conflicte socio-culturale care stau la baza proceselor dezorganizării sociale.

Continuând linia de gândire a lui Durkheim, Sutherland a integrat studiul comportamentului infracțional în studiul sociologic al oricărui tip de comportament. Prin asocierea pe care a făcut-o între cultura criminală şi cultura societății globale, el a reuşit să identifice forme de criminalitate care scăpau de sub incidența legii penale (white collar crime - criminalitatea "gulerelor albe").

Teoria lui Sutherland a fost criticată[3] pentru că nu clarifică două probleme fundamentale:

- care este, totuşi, originea criminalității, întrucât aceasta trebuie să fi existat înainte să fi fost învățată pe calea "asociațiilor diferențiate";
- din ce cauză numai anumiți indivizi învață comportamentul infracțional.

8.3.2.2. Teoria "conflictului de cultură"

Elaborată de criminologul nord-american Thorsten Sellin în faimoasa sa lucrare "Culture Conflict and Crime"[4] (Conflictul de cultură şi criminalitatea), această concepție conține fundamentul teoretic al curentului culturalist.

Principala premisă a autorului sus-amintit este aceea că normele juridice penale sunt expresia normelor culturii dominante în societate. Însă, într-o societate eterogenă, diversificată, există mari diferențe culturale, cum ar fi acelea între localnici şi imigranți, bogați şi săraci, între grupuri şi subgrupuri sociale. Conflictele culturale apar fie prin introducerea unor valori, norme şi obiceiuri străine într-un sistem închis, fie prin schimbările de ordin social inevitabile în interiorul sistemului. Comportamentul delincvent apare pe fondul conflictului real sau imaginar între normele şi valorile pe care le-a însuşit o persoană şi normele şi valorile dominante în societate. Ca exemplu, Sellin citează cazul unui tată sicilian din New Jersey. Acesta a ucis un tânăr de 16 ani care îi sedusese fiica şi s-a arătat extrem de surprins la arestarea sa, deoarece el "apărase onoarea familiei sale într-o manieră tradițională"[5].

---

1 Utilizăm sintagma "asociații diferențiate" în locul celei consacrate - "asociații diferențiale" - apreciind că este în concordanță cu sensul conceptului folosit de Sutherland. De altfel, în limba română, termenul "diferențial(ă)" are un sens mai ales matematic ori tehnic.

2 E.Sutherland**,** *Principles of Criminology*, Philadelphia, 1924. În realizarea cursului am dispus de Ediția a VII-a a lucrării lui Sutherland, Ed.J.B.Lippincott, Philadelphia, 1966.

3 H.Mannheim, op.cit., p.559.

4 Th.Sellin, *Culture Conflict and Crime*, New York, Social Science Research Council, bulletin no.41, 1938.

5 Idem, op.cit., p.68.

Autorul consideră că există o relație direct proporțională între numărul de contradicții culturale şi rata delincvenței.

Teoria lui Sellin a dat naştere la interpretări tendențioase, chiar rasiste, cu privire la criminalitatea imigranților şi a populației de culoare din S.U.A.[1].

Un continuator al lui Thorsten Sellin a fost sociologul american Walter Miller[2] care a studiat criminalitatea păturilor sociale defavorizate, dar prin conceptele utilizate el se apropie mai mult de curentul funcționalist.

8.3.2.3. Teoria "subculturilor delincvente"

O altă variantă a curentului culturalist este reprezentată de teoria lui Albert Cohen referitoare la "subculturile delincvente"[3]. Ideea centrală a acestei teorii este aceea că infracționalitatea tinerilor din clasele defavorizate constituie, de fapt, un protest împotriva normelor culturale dominante în S.U.A.. Întrucât condițiile sociale nu le permit să obțină un succes social legitim, aceşti tineri resimt o puternică stare de frustrare. Delincvența, afirmă autorul, nu este un rezultat inerent inferiorității sociale. Ea este mai degrabă o funcție a barierelor sociale şi economice impuse grupurilor sociale sărace.

Acceptând ruptura definitivă cu valorile tradiționale existente în societate şi alegând calea delincvenței, grupul defavorizat îşi reconstituie un sistem propriu de modele şi norme care poartă denumirea de "subcultură delincventă". Aceasta se caracterizează prin non-utilitate (infracțiunile sunt comise nu pentru scopuri materiale, ci pentru faimă), malițiozitate (faptele vizează necazul celorlalți) şi negativism.

Încercând să clarifice problema apariției "subculturilor delincvente" în anumite sectoare ale vieții sociale, Cohen a neglijat factorii individuali implicaşi în geneza crimei, ca şi alte aspecte ale procesului de socializare a tinerilor. El nu a putut lămuri mecanismele prin care unii tineri aleg calea "conformistă", alții "subcultura delincventă", iar alții "delincvența solitară"[4]. De asemenea, el a restrâns nejustificat sfera infracțiunilor comise de bandele de adolescenți la cele non-utilitare, irațională, sfidătoare[5]. Alte studii au dovedit că, dimpotrivă, unele "subculturi delincvente" se caracterizează prin comiterea de infracțiuni profitabile.

Problema subculturilor delincvente a fost analizată şi de alți cercetători. Astfel, Marvin Wolfgang şi Frank Ferracuti[6], care au introdus ipoteza subculturilor delincvente în analiza infracțiunilor săvârşite cu violență, au relevat că există o relație directă între rata omorurilor şi modul în care grupul percepe violența. Cu cât un individ este mai integrat într-o "subcultură violentă", cu atât creşte riscul ca el să comită infracțiuni grave, cu violență.

8.3.3. Curentul "funcționalist"

Sociologia "funcționalistă", denumită astfel întrucât plasează indivizii şi grupurile în structuri, roluri şi relații sociale, analizând funcțiile şi disfuncțiile existente într-o societate dată, a inspirat unele teorii criminologice de mare interes teoretic.

Ca idee comună, aceste teorii consideră criminalitatea ca un rezultat al stării de frustrare a indivizilor şi grupurilor defavorizate social şi economic, incapabile să atingă, prin mijloace licite, scopurile (obiectivele) valorizate de societate. Autorii consideră că aceşti oameni împărtăşesc aceleaşi dorințe şi idealuri de realizare socială ca şi componenții claselor favorizate, dar ei nu le pot atinge pe căi licite. De aici ar rezulta o tensiune socială, o stare de frustrare individuală şi colectivă care conduce la săvârşirea faptelor penale.

---

1 R.M.Stănoiu, op.cit., p.79.

2 W.Miller**,** *Lower-Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency***,** în Journal of Social Issues, no.14/1958, p.5-19.

3 A.K.Cohen**,** *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Glencoe, Free Press, 1955.

4 R.M.Stănoiu, op.cit., p.80.

5 H.Mannheim, op.cit., p.512.

6 M.E.Wolfgang, F.Ferracuti**,** *The Subculture of Violence: Towards an Integrated Theory in Criminology*, London, Ed. Tavistock, 1967.

De altfel, aceste teorii mai sunt cunoscute şi sub numele de **"teorii ale tensiunii sociale"** (strain theories)[1].

8.3.3.1. Robert K. Merton. Teoria anomiei sociale

Cea mai cunoscută dintre "teoriile tensiunilor sociale" aparţine lui R.K.Merton şi este intitulată **teoria anomiei sociale** .

Merton a adaptat conceptul de anomie al lui Durkheim la condiţiile societăţii americane, conferindu-i sensuri noi. Conceptul lui Durkheim, aşa cum am arătat, se referea la o anumită lipsă a normativităţii sociale determinată de conflicte majore (războaie, revoluţii, crize economice) ori de catastrofe naturale. În aceste condiţii, structura socială devine anomică, tinde spre dezintegrare, pentru a se restructura pe baze noi. În acest sens, anomia este o proprietate a structurii sociale şi nu a individului.

Conform teoriei lui Merton, anomia este transferată individului sub forma frustrării sociale. **Ordinea socială este stabilă atunci când există un echilibru între scopurile ce urmează a fi atinse şi mijloacele disponibile pentru a le atinge. Când echilibrul se rupe, îşi face apariţia dezorganizarea socială.** Deci, anomia se naşte ca rezultat al tensiunii dintre scopuri şi mijloace.

Criminalitatea reprezintă reacţia individului faţă de neconcordanţa dintre scopurile vehiculate şi valorizate la nivelul societăţii şi mijloacele permise pentru a le realiza. Pentru a putea atinge aceste scopuri, individul recurge adesea la mijloace ilicite. Merton arată că, în societatea nord-americană se ignoră, în majoritatea cazurilor, dacă anumite obiective pot fi atinse pe căi legitime. Cu atât mai mult, tinerii aparţinând grupurilor defavorizate sunt supuşi drumului spre delincvenţă[2].

Insistând asupra faptului că infracţionalitatea este determinată de condiţiile sociale şi nu de trăsăturile psihice ori biologice ale individului, Merton, alături de Shaw, McKay, Sellin şi Miller, a influenţat considerabil strategiile americane de prevenire a criminalităţii în a doua jumătate a secolului XX.

Deşi este credibilă, teoria lui Merton nu reuşeşte să explice de ce, totuşi, numai unii dintre indivizii aflaşi în stare anomică se angajează în săvârşirea de fapte antisociale în timp ce alţii se conformează normelor în vigoare.

8.3.3.2. Teoria "oportunităţii diferenţiate". Eşecul social

Această teorie aparţine criminologilor americani Richard Cloward şi Lloyd Ohlin care, în lucrarea "Delinquency and Opportunity"[3] (Delincvenţă şi oportunitate), au analizat domeniul "subculturilor delincvente". Autorii susţin că în societate există numeroase subculturi delincvente independente. "O subcultură delincventă este aceea în care anumite forme ale activităţii infracţionale sunt cerinţe esenţiale pentru performanţă şi câştigarea rolului dominant în cadrul grupului"[4]. Nu toate actele ilicite sunt comise de tineri care fac parte din aceste subculturi, dar cele mai multe sunt, afirmă cercetătorii.

Ideea centrală a acestei teorii este inclusă în conceptul de **oportunitate** (ocazie) **diferenţiată.** Cloward şi Ohlin sunt de acord cu Merton că indivizii care au eşuat să obţină succesul în societatea convenţională vor căuta (inova) noi căi pentru a-l atinge. Aceia dintre ei care se văd lipsiţi de şansa reuşitei prin mijloace legitime vor adera la subcultura delincventă. Participarea în aceste grupuri orientate antisocial le oferă prilejul (oportunitatea) să obţină succesul personal şi satisfacţie ca urmare a aprobării şi gratitudinii acordate de ceilalţi membri ai grupului subcultural.

Odată intraţi în grupul delincvent li se oferă, de asemenea, şi prilejul (oportunitatea diferenţiată) de a obţine şi succesul economic pe care şi l-au dorit, prin implicarea în activităţile antisociale ale crimei organizate. Astfel, în funcţie de mijloacele utilizate, oportunităţile de a obţine succesul economic şi social pot fi diferenţiate (licite şi ilicite). Cloward şi Ohlin nu se limitează însă la aceste oportunităţi tradiţionale. Ei analizează procesele de diferenţiere inclusiv în cadrul grupurilor

---

1 L.Siegel, op.cit., p.177 şi urm.

2 L.Siegel, op.cit., p.178-179; R.Gassin, op.cit., p.182-184; R.M.Stănoiu, op.cit., p.82.

3 R.A.Cloward, L.E.Ohlin, *Delinquency and Opportunity***,** New York, 1960.

4 Idem, p.7.

subculturale, în care indivizii se stratifică în funcție de calitățile personale (forță, inteligență, abilitate) astfel încât oportunitățile ilicite se modifică în funcție de "statutul" fiecărui individ.

Structurile care optează pentru "reuşita" prin mijloace ilegitime sunt diferențiate de autor în trei "modele" de subculturi delincvente : modelul **criminal**, modelul **violent** şi modelul **izolat**.

Numită şi **"teoria eşecului social"**, lucrarea celor doi criminologi americani este considerată drept una dintre cele mai complexe teorii criminologice de inspirație sociologică. Limitele sale constau, totuşi, în analiza oarecum superficială pe care autorii o fac cauzelor generale ale criminalității şi modului de interacțiune între subculturile delincvente şi societatea globală[1].

8.3.4. Teoriile controlului (autocontrolului) social

Teoriile cuprinse în această grupare mută centrul de interes al cercetării criminologice din domeniul cauzalității fenomenului infracțional în zona respectării normelor sociale. Considerând că toți oamenii sunt potențiali infractori, autorii nu se mai întreabă "care sunt cauzele criminalității", ci dimpotrivă, "care sunt motivele pentru care oamenii respectă normele sociale". Răspunsul clasic - "teama de pedeapsă" - este considerat totalmente nesatisfăcător. Motivele identificate de teoreticieni sunt diverse. Oricum, teama de pedeapsă este una din rațiunile îndepărtate pentru care oamenii responsabili, oneşti, nu comit infracțiuni. Din această grupare prezentăm teoria apartenenței sociale şi teoria autostăpânirii (autocontrolului, rezistenței la frustrare).

8.3.4.1. Teoria apartenenței sociale (legăturii sociale)

Această teorie aparține criminologului american Travis Hirschi[2], autorul lucrării "Causes of Delinquency", apărută în anul 1969.

Hirschi consideră că toți oamenii sunt pretabili să încalce legea penală, dar cei mai mulți dintre ei se tem că un comportament ilicit ar putea conduce la o afectare ireparabilă a relațiilor cu grupul şi instituțiile sociale de care aparțin (prieteni, părinți, vecini, colegi, şcoală, loc de muncă etc.). Există deci o **legătură socială** (social bound), un sentiment al apartenenței la o anumită comunitate umană, care îl împiedică pe individ să comită fapte reprobabile. Conform opiniei autorului, legătura socială include următoarele aspecte :

a) **Ataşamentul.** Acceptarea normelor sociale şi dezvoltarea conştiinței sociale individuale depinde de ataşamentul şi grija față de alte ființe umane. Ataşamentul față de părinți este cel mai important. În lipsa lui este foarte puțin probabil ca un individ să-şi dezvolte sentimentul de respect față de vreo altă autoritate[3].

b) **Respectul** şi **acceptarea scopurilor** (obiectivelor) convenționale ale societății globale.

c) **Implicarea.** Ca urmare a participării hotărâte la activitățile sociale pozitive rămâne prea puțin timp pentru comiterea faptelor antisociale.

d) **Credința** în validitatea regulilor morale şi sociale.

Teoria lui Hirschi a rezistat la numeroase cercetări experimentale (empirice). Cel mai important studiu în această direcție a fost întreprins de Michael Hindelang[4] în anul 1973. Cercetările sale, efectuate în şcolile din New York, au identificat o singură abatere de la teoria lui Hirschi în materia ataşamentului față de părinți, care ar determina o tendință spre infracționalitate şi nu spre respectarea legii penale.

8.3.4.2.Teoria rezistenței la frustrare (autostăpânirii)

Este o teorie care încearcă o îmbinare a explicației psihologice a delincvenței cu cea sociologică. Ea a fost elaborată de W.C.Reckless[5] şi analizează "structura interioară" a individului care

---

1 R.M.Stănoiu, op.cit., p.84.

2 T.Hirschi, *Causes of Delinquency*, Univ. of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1969.

3 Idem, p.231**.**

4 M.Hindelang**,** *Causes of Delinquency: A Partial Replication and Extention*, în Social Problems, nr.21, 1973, p.471-487.

5 W.Reckless**,** *Containment Theory*, New York, Ed.John Wiley, 1970, p.402.

acționează ca un mecanism psihologic de blocare a comportamentului delincvent. În opinia autorului există o structură socială externă şi o structură psihică interioară care acționează ca un mecanism de protecție în calea frustrării şi a agresivității tânărului.

Structura exterioară este reprezentată de grupul de socializare (familia, prietenii, colegii) care oferă posibilitatea dobândirii unui status, asigurarea mijloacelor legitime de realizare a scopurilor etc. Structura interioară dobândeşte o semnificație deosebită, reprezentând o sumă de elemente care asigură tânărului un control adecvat al comportamentului :

- imaginea favorabilă despre sine;
- practici morale şi comportamente etice puternic interiorizate;
- grad înalt de toleranță la frustrare etc.

Spre deosebire de teoriile de orientare strict psihologică, Reckless nu acceptă ideea unei corelații directe între frustrare şi delincvență.

Cu toate acestea, capacitatea redusă de toleranță la frustrare reprezintă un factor criminogen important în delincvența juvenilă.

Deşi teoriile controlului social constituie preocupări actuale în criminologie (obiectiv al unei teme ulterioare), ele au fost tratate, totuşi, în cadrul modelului consensual deoarece completează eficient acest model teoretic, adăugându-i partea care lipsea, şi anume răspunsul la întrebarea "de ce majoritatea indivizilor nu comit fapte antisociale, deşi ar putea să o facă ?"

Pe de altă parte, ca şi celelalte teorii ale criminologiei sociologice, ele restrâng cauzalitatea fenomenului infracțional absolutizând procesul de socializare a omului, exagerând importanța factorilor sociali, în dauna celor individuali.

PERSONALITĂȚI ALE CRIMINOLOGIEI:

*** EMILE DURKHEIM** (1858-1917) s-a născut la Epinal, Franța şi a fost profesor universitar mai întâi la Universitatea din Bordeaux şi apoi la Sorbona. Animat de sentimente profund patriotice, el a văzut în sociologie un instrument teoretic utilizabil în reconstrucția Franței după războiul din 1870. Sociolog şi filosof, Durkheim s-a preocupat de criminologie în subsidiar.

**** A.LACASSAGNE** s-a născut la Cahors, Franța, la 17 aug. 1843, a făcut studii de medicină militară la Strasbourg şi în 1880 a devenit profesor de medicină legală la Lyon, unde a predat timp de 33 de ani. A grupat în jurul său un mare număr de discipoli, fondând o adevărată şcoală criminologică. A publicat numeroase studii criminologice şi de medicină legală. În anul 1886 a fondat revista "Archives d'anthropologie criminelle". S-a retras în anul 1913 când avea, deja, un renume mondial. A murit la 18 septembrie 1924, în urma unui accident de automobil.

***** ENRICO FERRI** (1856-1929) a fost, pe drept cuvânt, numit de Thorsten Sellin "una din cele mai influente şi mai pline de culoare figuri din istoria criminologiei...lider necontestat al aşa-numitei şcoli pozitiviste a ştiințelor penale, avocat plin de succes, membru al Parlamentului italian, editor al ziarului socialist "Avanti", orator desăvârşit, profesor universitar, autor apreciat de cursuri universitare, fondatorul unui mare jurnal juridic, polemist activ în apărarea ideilor sale".

Născut în provincia Mantua, din părinți săraci, el a studiat dreptul la Universitatea din Bologna. La sfârşitul studiilor a prezentat teza în care formula una din ideile sale de bază, aceea că dreptul penal nu trebuie să se bazeze pe liberul arbitru şi pe responsabilitatea morală a individului, pe care le considera simple ficțiuni. Atras de lucrarea lui Lombroso "L'uomo delinquente", în anul 1879 s-a deplasat la Torino pentru a studia cu maestrul său. Ulterior, şi-a completat studiile în Franța. A demonstrat că şcoala italiană de criminologie nu era legată exclusiv de antropologie, fiind adeptul teoriei cauzalității multifactoriale a criminalității. A activat mulți ani ca profesor la Universitățile din Bologna, Roma şi Pisa.

SECȚIUNEA A IV-A

PERSPECTIVA SOCIOLOGICĂ (II)

TENDINȚE ACTUALE ÎN CRIMINOLOGIE

9.1. Modelul conflictual. Caracterizare

Începând cu a doua jumătate a secolului XX, criminologia tradițională modelată pe sistemul consensului natural a început să cedeze teren în favoarea unor curente de opinii şi orientări teoretice noi. Modificările apărute au fost consecința unor stări de tensiune socială care se manifestau puternic în lumea occidentală. Ostilitatea față de războiul din Vietnam, mişcarea păturilor defavorizate sau segregate social pentru drepturi civile în S.U.A., acțiunile studențeşti din Franța şi Germania au marcat o criză a valorilor cu efecte în toate planurile, inclusiv în domeniul ştiințelor sociale.

Apărut ca o reacție față de modelul consensual, **modelul conflictual** se caracterizează prin relevarea intereselor opuse care provoacă conflicte între clase şi grupuri sociale. Aceste conflicte nu sunt resorbite însă prin adaptare, prin ajustări şi reechilibrări, ca în cazul modelului consensual. Obiectul de studiu al teoriilor modelului conflictual îl constituie clasele sociale definite ca atare în baza relațiilor în care acestea se află în raport cu mijloacele de producție. Conform acestui model, întregul fenomen social este explicat în termenii "conflictelor între clase" cu interese opuse, în termeni de interacțiune, de dominație între organisme de ordin național, religios, etnic, profesional etc.[1].

Modelul consensual presupune că omul înfruntă aventura vieții dotat cu un patrimoniu bio-genetic şi socio-cultural de o mare complexitate. Plasat în condiții istorice determinate, într-o structură socio-economică dată, omul **se diferențiază** de semenii săi grație procesului de instruire. Această diferențiere, fondată pe un bagaj genetic şi sociologic specific, îi va asigura un statut în societate, care va fi superior sau inferior statutului celui care vine cu un patrimoniu diferit. Această inegalitate este un dat fundamental al condiției umane; el trebuie corijat într-o anumită măsură şi guvernat prin sentimentul de justiție socială.

În **modelul conflictual**, se postulează **egalitatea ontologică** a oamenilor. În consecință, tot ceea ce concură la inegalitățile care se observă în societate trebuie eliminat. Această modificare nu operează prin ajustări "naturale". Ea se realizează prin confruntări, prin conflicte şi revoluții. Astfel, teoria conflictuală constituie atât un principiu explicativ, cât şi unul justificativ[2].

Din punct de vedere metodologic, spre deosebire de reprezentanții modelului consensual care preferă **abordarea cantitativă** a fenomenului infracțional situându-se, în analiza lor, pe o poziție neutră, reprezentanții modelului conflictual acordă o atenție sporită **analizei calitative**, preferând, totodată, o implicare politică, alături de "victime", considerând de datoria lor să denunțe inechitățile sociale care trebuie înlăturate pe cale revoluționară. Ei nu ezită să califice drept contrarevoluționară orice pretenție de neutralitate în demersul ştiințific. În această viziune polarizată politic, orice gest revoluționar este expresia alienării fundamentale a omului oprimat. Nu este posibilă nici o neutralitate între forțele binelui (minoritatea oprimată) şi forțele răului (controlul social, represiunea socială şi judiciară)[3]. Alături de polarizarea politică excesivă, aceste teorii, considerate **criminologii ideologice**, s-au mai caracterizat prin **catastrofism** (în caz că pretențiile nu vor fi satisfăcute, se vor petrece evenimente grave), **exagerarea faptelor** (grupurile de militanți sunt supraevaluate,

---

1 D.Szabo, *Criminologie et politique criminelle*, Paris - VRIN, Montreal - P.U.M., 1978, p.27.

2 Idem, p.27.

3 J.Skolnick, citat de D.Szabo, op.cit., p.80.

reprezentanții controlului social sunt anatemizați) şi **distorsiunea sistematică** a pozițiilor adversarului[1].

Noile criminologii, implicate ideologic şi având adesea un limbaj contestatar agresiv, au trezit reacții mai ales în rândul criminologilor cu orientare clasică din Europa. Astfel, J.Pinatel afirma: "în mod cert, au existat întotdeauna opoziții importante între criminologi şi reprezentanții şcolilor penale clasice. Dar, întotdeauna, aceste opoziții au fost exprimate cu curtoazie, serenitate şi obiectivitate. Ele nu au împiedicat o cooperare utilă între criminologi şi penalişti. În privința anticriminologiilor, tabloul s-a schimbat, climatul (ştiințific n.n.) s-a înnegurat şi a degenerat"[2].

Totodată, J.Pinatel recunoaşte unele merite ale noilor criminologii, mai ales relevarea raporturilor existente între infractori şi victime, adesea neglijate de criminologia clasică.

9.2. Bazele istorice ale teoriilor modelului conflictual

9.2.1. Marxismul

Fundamentarea teoretică a modelului conflictual poate fi plasată, în bună măsură, în filosofia socială, economică şi politică a germanilor Karl Marx (1818-1883) şi Friedrich Engels (1820-1895). Conform teoriei pe care au elaborat-o, societatea capitalistă este împărțită în clase sociale a căror existență este marcată de contradicții. Atunci când contradicțiile devin antagoniste, radicalizarea pozițiilor claselor este atât de puternică încât schimbarea socială pe cale conflictuală, revoluționară este inevitabilă.

Marx şi Engels au abordat problema criminalității în lucrarea "Condiția clasei muncitoare în Anglia anului 1844"[3], în care infracțiunea este considerată drept o funcție a demoralizării sociale, un colaps al sentimentelor umane care reflectă declinul social. Analizând rolul statului capitalist în geneza societății criminogene, gândirea marxistă a constituit baza teoretică a modelului conflictual în criminologie "chiar şi atunci când criminologii acestei orientări au negat influența marxismului"[4].

9.2.2. Şcoala economică

Teoria marxistă a fost preluată, mai mult sau mai puțin inspirat, în criminologie, factorii economici (exploatarea, mizeria, şomajul, corupția) fiind nominalizați ca principale surse ale criminalității de numeroşi autori occidentali, între care menționăm: Turati, Battaglia şi Loria în Italia, Berg în Germania, Dupuy şi Legoyt în Franța, Ducpetiaux în Belgia[5]. Cel mai important reprezentant al şcolii economice a fost olandezul Willelm Bonger, care afirmă următoarele[6]:

- cauzele crimei sunt sociale şi nu biologice. Cu mici excepții, crima este rezultatul unui comportament social normal;
- reacția la actul infracțional este pedeapsa aplicată de cei care dețin puterea politică;
- nici un act nu este imoral ori criminal prin natura lui. Criminalitatea însumează acțiunile care reflectă moralitatea socială curentă. Întrucât structura socială se schimbă mereu, ideile despre ce este moral sau imoral se schimbă în consecință. Încercarea de a controla prin forță încălcarea legii este o dovadă a slăbiciunii sociale;
- infracțiunile sunt acte antisociale care afectează clasa dominantă;
- în orice societate bazată pe dominația unei clase sociale, dreptul penal va apăra interesele acesteia. Chiar şi atunci când legea penală pare să apere interesele tuturor claselor, cel mai sever vor fi pedepsite faptele antisociale care afectează clasa conducătoare;

---

1 D.Szabo, op.cit., p.78-79.

2 J.Pinatel, *Criminologie et société represive***,** în Revue de science criminelle et de droit penal comparé, nr.4/1982, p.772-775.

3 F.Engels, *The Condition of the Working Class in England in 1844*, London, Ed.Allen and Unwin, 1950 (reed.).

4 L.Siegel, *Criminology*, Univ.of Nebraska, Omaha, West Publishing Company, 1983, p.235.

5 R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie***,** Bucureşti,Ed.Academiei,1989, p.72.

6 Conf.Austin Turk, *Introductory notes to W.Bonger*, *Criminality and Economic Conditions*, Bloomington, Indiana Univ.Press, 1969.

- societatea nu este împărțită în bogați şi săraci pe baza capacității intelectuale a indivizilor, ci în funcție de raporturile lor în cadrul relațiilor de producție;
- sistemul capitalist, caracterizat printr-o competiție extremă, este menținut mai degrabă prin forță decât prin consens. Ordinea socială, ale cărei costuri sunt suportate de întreaga societate, protejează interesele clasei conducătoare;
- ca o consecință a sistemului capitalist, omul devine mai egoist şi mai capabil să comită infracțiuni;
- deşi sistemul capitalist îndeamnă fără discriminare pe oameni să comită infracțiuni, numai cei din păturile sărace vor fi sancționați ca atare, sistemul neincriminând activitățile antisociale ale celor bogați;
- reprezentanții clasei dominante vor săvârşi infracțiuni dacă: a) vor avea prilejul să obțină avantaje nelegitime; b) lipsa lor de bun simț îi va împinge să încalce normele în vigoare. În drumul lor către succesul social bogații săvârşesc cele mai reprobabile acte;
- crima este rezultatul sărăciei. Această relație poate fi directă, în cazul în care o persoană fură pentru a supraviețui, şi indirectă, atunci când sărăcia ucide cele mai nobile sentimente ale oamenilor. Criminalitatea nu este influențată de nivelul bunăstării, ci de modul de distribuție a bogăției;
- sistemul economic acutizează problemele individuale ale oamenilor (de exemplu, problemele psihologice) determinând creşterea disponibilității în favoarea comiterii faptelor antisociale;
- dacă bogăția socială ar fi redistribuită în conformitate cu nevoile fiecăruia, criminalitatea reziduală ar dispare şi se vor comite numai infracțiuni determinate patologic.

9.3. Curentul interacționist

Curentul interacționist în criminologie a fost inspirat de şcoala sociologică a **interacționismului simbolic**, creată de George Herman Mead, Charles Horton Cooley şi W.I.Thomas[1], care susține că :

- oamenii acționează în conformitate cu propria lor interpretare a realității;
- ei învață înțelesul (sensul) valorilor şi non-valorilor din felul în care ceilalți oameni reacționează la ele atât pozitiv, cât şi negativ;
- ei reevaluează şi interpretează propriul lor comportament în conformitate cu sensurile şi simbolurile pe care le-au dobândit de la alții.

Teoriile reunite în cadrul acestei orientări sunt cunoscute sub numele "teoria etichetării" (labelling theory), "teoria sigmatizării" (theorie de la sigmatisation), "teoria reacției sociale" (social reaction approach) şi "teoria interacționistă" (interactionist theory)[2].

9.3.1. Cadrul de referință

Ansamblul concepțiilor grupate în curentul interacționist formează o teorie bazată pe un fundament psiho-social bine precizat :

- **noțiunea de "rol"**, conform căreia comportamentul individului în viața socială nu este dominat de hazard, ci corespunde unui rol social coerent;
- **conceptul de interacțiune** care, în raporturile individuale şi de grup, presupune ideea unui proces dinamic în care actul unui participant la reacția socială constituie un răspuns la un stimul declanşat de altcineva, iar la rândul său, acest act va constitui un nou stimul pentru următorul ş.a.m.d. (acțiune, reacțiune, proacțiune);
- **conceptul de personalitate**, utilizat de G.H.Mead[3], conform căruia personalitatea individului se formează lent, în timp, ca efect al interacțiunilor între oameni.

---

1 Conf.H.Blumer, *Symbolic Interactionism*, Englewood Cliffs, New York, Ed. Prentice-Hall, 1969.

2 H.S.Becker, *Outsiders - Studies in the Sociology of Deviance*, New York, Ed.Mc'Millan, 1963; E. Goffman, *Stigma*, Ed.Prentice-Hall, 1963; N.Walker, *Punishment, Danger and Stigma*, 1980; etc.

3 G.H.Mead, *Mind, Self and Society*, Paris, P.U.F.,1963.

9.3.2. Perspectiva interacționistă asupra criminalității

În viziunea interacționistă, devianța constituie o categorie semantică prin intermediul căreia anumiți indivizi sunt etichetați ca atare. Pentru criminologii interacționişti, întrebarea fundamentală "de ce individul este delincvent?" este înlocuită cu întrebarea "de ce o persoană este considerată (definită ca) delincvent?". Astfel, cel mai de seamă reprezentant al acestei orientări, H.Becker, susține[1] că grupul social deținător al puterii politice şi economice, prin elaborarea şi aplicarea unor legi care favorizează interesele acelui grup, creează devianță şi, implicit, delincvență. În felul acesta devianța nu este o calitate intrinsecă a actului pe care individul îl comite ci, mai degrabă, o consecință a aplicării unei "etichete".

Nu încălcarea normei (sociale, legale) caracterizează, prin urmare, actul de devianță, ci procesul complex în cursul căruia individul este etichetat ca deviant, H.Becker afirmând că "**deviant este acela căruia i s-a aplicat cu succes această etichetă; comportamentul deviant este comportamentul oamenilor care au fost astfel etichetați**".

Deviantul şi delincventul ar fi, în această viziune, persoana căreia i s-a aplicat cu succes o astfel de etichetă, devenind un "outsider", un stigmatizat, un proscris lipsit de şanse ulterioare, silit să se izoleze, să se marginalizeze.

Pentru interacționişti, infracțiunea nu are nici un înțeles până în momentul în care determină o reacție socială împotriva făptuitorului. În această fază, interacționiştii aruncă blamul asupra instituțiilor controlului social care, prin activitatea lor, ar determina "cariere penale". Modul în care sunt aplicate etichetele şi natura acestora par să aibă consecințe importante pentru viitorul făptuitorului. De exemplu, gradul în care o persoană este considerată drept infractor afectează modul în care aceasta este tratată în familie, la şcoală, la locul de muncă ori în alte instituții sociale. Astfel de probleme au tinerii infractori în familie şi la şcoală, iar adulții la locul de muncă.

Ca efect al procesului de "etichetare", persoanele stigmatizate vor fi izolate de societatea convențională şi se vor constitui în grupuri de socializare negativă, adâncindu-se în "cariere infracționale".

Interacționiştii nu sunt preocupați să explice de ce indivizii se angajează în săvârşirea unor fapte care determină etichetarea lor ca infractori. Totuşi, W.Gove[2] prezintă o serie de motive pentru care oamenii se pot angaja în comportamente ilicite:

- ei pot să aparțină unor subculturi sau grupuri minoritare ale căror norme şi valori sunt diferite de cele ale clasei dominante;
- ei pot fi implicați în conflicte interpersonale;
- aspirațiile lor şi credința că nu le vor putea îndeplini niciodată pe căi licite pot determina încălcarea legii;
- ori, pur şi simplu, ei nu cunosc legea şi o încalcă neintenționat.

Astfel, W.Gove plasează cauzele comportamentului infracțional în zona structurii sociale inconsistente ori anomice, a variabilelor hedoniste ori a ignoranței.

Criminologii interacționişti consideră că deosebirile între infractori şi noninfractori sunt infime. Singura deosebire notabilă constă în faptul că unii indivizi sunt etichetați ca infractori şi alții nu, datorită unei imunități în raport cu regulile de drept, dar mai ales cu mecanismele de aplicare a acestora. Ei susțin[3] că imaginea stereotipului delincvent pe care o difuzează criminologia porneşte de la trăsăturile individului aflat în penitenciar, ceea ce este fals din punct de vedere ştiințific.

De asemenea, interacționiştii sunt preocupați de consecințele "etichetării", mai ales de două dintre acestea: crearea stigmatului şi efectul asupra propriei imagini determinat de stigmat. Ei consideră că "etichetarea" produce un stigmat psihic. Condamnarea publică a actului deviant îl separă pe individ de societate, punându-l în mod ireversibil în afara lumii standard, în cadrul unei "ceremonii a degradării sociale". Dincolo de acest rezultat imediat, etichetarea tinde să redefinească întreaga personalitate a individului care, astfel, reacționează la etichetă şi ceea ce semnifică ea şi nu la ceea ce reprezintă , în realitate, propria personalitate. Într-un proces de "citire" retrospectivă,

---

1 H.Becker, op.cit., p.23, 42 şi urm.

2 W.Gove, *The Labeling of Deviance: Evaluating a perspective*, New York, Ed.John Wiley, 1975, p.5.

3 D.Chapman, *Sociology and the Stereotype of Criminal*, London, Ed.Tavistock, 1969, p.7 şi urm.

trecutul persoanei etichetate este revăzut şi reevaluat astfel încât el să se potrivească, să corespundă noului status. Acceptarea etichetei negative îl poate determina pe individ să devină membru al unei subculturi populate de persoane etichetate în mod similar. Ei vor fi outsider-ii, cei fără şanse. Analizele continuă asupra statusurilor indivizilor în interiorul acestor subculturi, la scara de valori şi la comportamentele acceptate.

9.4. Criminologia "reacției sociale"

Curentele gândirii criminologiei sociologice îşi împletesc adeseori şi îşi dezvoltă teoriile în aşa fel încât cu greu pot fi catalogate şi fixate precis în timp. Aşa este cazul şi în privința teoriilor **reacției sociale**, teorii aparținând modelului criminologic conflictual care, la fel ca şi teoriile etichetării, îşi propun să deplaseze centrul de greutate al cercetării din sfera personalității criminale şi a mecanismelor "trecerii la act" către elucidarea proceselor sociale care produc devianța şi delincvența[1].

Într-o anumită măsură asemănătoare cu teoriile etichetării, criminologia "reacției sociale" dezvoltă viziunea interacționistă asupra ansamblului proceselor care alcătuiesc reacția socială față de criminalitate.

William Chambliss, Richard Quinney şi Austin Turk, reprezentanți de marcă ai acestei orientări, consideră că Becker, Lemert şi ceilalți autori ai teoriilor "etichetării" nu au mers suficient de departe cu analiza lor privind reacția socială. Mai exact, ei nu au analizat **modul în care criminalitatea este creată direct şi nemijlocit de reacția socială.**

Esențialmente conflictuală, criminologia "reacției sociale" vizează clarificarea problemelor privind analiza socio-politică a normei penale, procesul de legiferare şi aplicare a legii penale, impactul acesteia asupra traiectoriei sociale a individului.

Alături de interacționişti, precursorii criminologiei reacției sociale au fost Ralf Dahrendorf şi George Vold.

Susținând existența obiectivă a proceselor schimbării sociale şi, în acest context, a conflictelor între clase şi grupuri sociale, Ralf Dahrendorf[2] consideră că fiecare sistem social se bazează pe exercitarea, de către clasa conducătoare, a coerciției asupra restului complexului social.

Întrucât Dahrendorf nu s-a ocupat de relația dintre procesul conflictual al coerciției şi criminalitate, ideile sale au fost continuate de George Vold[3] care consideră criminalitatea ca un rezultat al conflictului social. Legea penală este creată de clasa politică dominantă pentru a-şi apăra interesele şi pentru a limita posibilitățile de acțiune ale claselor şi grupurilor dominate. Aşa după cum notează Vold, "întregul proces politic de adoptare, de încălcare şi de aplicare a legii penale constituie expresia directă a conflictului fundamental dintre grupuri de interese în cucerirea şi menținerea puterii politice în stat"[4].

Plecând de la aceste poziții teoretice, reprezentanții "reacției sociale" au încercat să clarifice procesele interacționiste ale creării şi aplicării legii penale, modul în care aceste procese produc criminalitatea, modul în care sistemul justiției penale acționează pentru apărarea intereselor celor bogați şi puternici.

Profund angajată politic este poziția teoretică a sociologilor William Chambliss şi Robert Seidman[5] care susțin:

a) **în ce priveşte conținutul şi funcțiile dreptului penal:**

- anumite acțiuni sunt calificate drept infracțiuni, în interesul clasei sau grupului conducător;

---

1 R.M.Stănoiu, op.cit., p.88.

2 R.Dahrendorf, *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford Univ. Press, 1958.

3 G.Vold, *Theoretical Criminology*, New York, Oxford, Univ.Press, 1959

4 Idem, p.209.

5 W.Chambliss and R.Seidman, *Law, Order and Power***,** Reading, Massachussets, Ed. Addison-Wesley, 1971, p.503 şi urm.

- o dată cu industrializarea, clivajul dintre clase se măreşte; dreptul penal va avea ca funcție, în aceste condiții, supunerea proletariatului, prin violență, în interesul clasei conducătoare;

b) **în privința consecințelor criminalității pentru societate :**

- infracționismul reduce şomajul, creând, totodată, locuri de muncă în organele de control social;
- crima deturnează atenția proletariatului de la exploatarea a cărei victimă este, la problemele propriei clase, deci puterea este interesată în realizarea unor diversiuni urmate de "etichetări" legale;

c) **etiologia conduitei infracționale :**

- conduita umană, fie ea delincventă sau nu, este rațională şi conformă poziției pe care individul o ocupă în structura de clasă a societății;
- criminalitatea variază de la o societate la alta în funcție de structura economică şi politică a societății.

Lucrările altor doi autori, Richard Quinney[1] şi Austin Turk[2], analizează procesele în care distribuția diferită a puterii şi aplicarea acesteia prin mijloacele dreptului penal determină criminalitatea.

9.5. Criminologia "radicală" sau "critică"

În general, criminologii interacționişti au negat rădăcinile de inspirație marxistă ale teoriilor pe care le-au elaborat[3]. Totuşi, începând cu anul 1973 s-a constituit un nou curent în cadrul modelului criminologic conflictual, curent cunoscut sub numele de "criminologia radicală", "critică" sau "noua criminologie". Bazele acestui curent au fost trasate de englezii Ian Taylor, Paul Walton şi Jack Young care, în anul 1973, au publicat lucrarea "The New Criminology"[4].

Conform teoriei acestora, actul deviant ar fi rezultatul unei stări conflictuale între individ şi structurile sociale şi economice, iar infracțiunea ar reprezenta actul politic prin care delincventul îşi exprimă refuzul față de organizarea socială existentă.

În analiza actului infracțional, ei disting cinci etape cu valoare explicativă[5]:

a) **originile îndepărtate ale actului deviant**. Pentru a le explica, autorii consideră necesar să se analizeze inechitățile sociale în distribuirea puterii, a bogăției, a privilegiilor de clasă;

b) **originile imediate ale actului**. Pentru a înțelege de ce, în condiții identice, unii dintre indivizi comit infracțiuni iar alții nu, este necesar ca analiza politică a crimei să fie completată cu "psihologia socială a crimei";

c) **actul însuşi**. Infracțiunea, ca faptă antisocială prevăzută de legea penală, aduce atingere unor interese ce privesc valori de natură şi importanță diferită. Criminologia este chemată să explice "alegerea pe care infractorii o fac în acest sens". Acest palier explicativ implică, după opinia autorilor englezi, elaborarea unei teorii sociale complete asupra devianței, care să aprofundeze studiul dinamicii sociale a devianței, care să elucideze dinamica socială a actului infracțional;

d) **originile imediate ale reacției sociale.** Comiterea unei infracțiuni dă naştere la reacții sociale dintre cele mai diverse: de puternică dezaprobare, de dezaprobare moderată, de toleranță, de acceptare sau de indiferență. Elaborarea unei "psihologii a reacției sociale" ar fi în măsură să explice motivul pentru care oamenii au atitudini atât de diferite față de actele antisociale;

e) **originile îndepărtate ale reacției sociale.** Ele trebuie căutate în structurile politico-sociale specifice fiecărei societăți. De aici, necesitatea elaborării unei "analize politice a reacției sociale"

---

1 R.Quinney, *The Social Reality of Crime*, Boston, Massachussets, Ed.Little & Brown, 1970.

2 A.Turk, *Criminality and Legal Order*, Chicago, Ed.Rand McNally, 1969.

3 L.Siegel, op.cit., p.243.

4 I.Taylor, P.Walton, J.Young, *The New Criminology: For a social theory of deviance*, London, Ed.Routledge and Kegan Paul, 1973; Idem, *Critical Criminology*, 1975.

5 Conf.R.M.Stănoiu, op.cit., p.89.

care să studieze modul în care întregul sistem penal, departe de a fi neutru, reprezintă un veritabil instrument de dominare asupra claselor şi grupurilor defavorizate.

Ideile criminologilor englezi au găsit teren fertil în S.U.A., unde s-a constituit un puternic nucleu de cercetări cu orientare radicală, concentrat la Institutul de criminologie al Universității Berkeley, California. Cei mai importanți reprezentanți americani ai acestui curent au fost Anthony Plat, Paul Takagi, Herman şi Julia Schwendinger. Către această orientare au migrat şi cunoscuții criminologi interacționişti Richard Quinney, William Chambliss şi Barry Krisberg.

Reacția autorităților ca urmare a teoriilor produse de teoreticienii în cauză a fost aceea de a desființa, în anul 1971, Institutul de criminologie de la Berkeley. Acest fapt nu a împiedicat apariția altor teorii în cadrul modelului conflictual.

Analizele elaborate de Gresham Sykes[1] cu privire la dreptul penal şi sistemul justiției penale relevă următoarele:

- dreptul penal şi sistemul justiției penale îi ajută pe cei bogați şi puternici să-şi impună propriile standarde şi interese; le protejează bogăția şi siguranța personală; asigură coerciția împotriva acelora care ar dori să modifice statu-quo-ul;
- cei săraci comit fapte antisociale întrucât: legea penală nu corespunde normelor morale ale claselor exploatate; idealurile vehiculate şi valorizate de cei bogați sunt de neatins pentru cei săraci, fapt care determină o puternică stare de frustrare; imposibilitatea participării la întocmirea normelor ordinii sociale declanşează o stare de puternică ostilitate.

Idei similare au expus Herman şi Julia Schwendinger[2] şi Stephen Spitzer[3].

Scopul declarat al acestor lucrări nu este acela de a dovedi statistic faptul că sistemul capitalist determină fenomenul infracțional ci, mai degrabă, de a arăta că el creează un mediu social economic şi politic în care criminalitatea este stimulată şi inevitabilă.

9.6. Evaluarea critică a modelului conflictual

Validitatea teoriilor grupate în curentul interacționist nu este unanim acceptată de criminologi. Eşecul teoretic a fost determinat de incapacitatea interacționiştilor de a distinge între devianță şi nondevianță, să specifice condițiile care trebuie să existe înainte ca un act sau un individ să fie etichetat ca un deviant. Criticii acestui curent afirmă că teoria "etichetării" este prea îngustă şi nu reuşeşte să explice nici diferențele în rata criminalității, nici de ce oamenii comit actul deviant inițial (înainte de a fi "etichetați") şi nici alte probleme fundamentale ale criminologiei[4].

Atacând ipoteza interacționistă conform căreia nici un act nu este infracțional în mod intrinsec, sociologul american Ch.Wellford[5] afirmă că anumite infracțiuni cum ar fi omuciderea sau violul sunt universal înțelese şi sancționate ca fapte penale.

O analiză pertinentă a teoriilor modelului conflictual a fost realizată de criminologul român R.M.Stănoiu[6]. Principalele idei ale acestei analize sunt următoarele:

- negând actului infracțional orice suport obiectiv, considerând că fenomenul de delincvență nu există ca atare, ci numai ca produs al reacției sociale, exponenții acestei concepții oferă semnificații de relație cauzală unei relații incontestabile, dar nu de această natură. Mai mult decât atât, spre a putea ajunge la această concluzie, a fost necesar să se afirme că, temporal, reacția socială precedă fenomenul de delincvență. Viziunea formalistă a adepților acestei teorii tinde astfel la o simplificare ce nu poate fi depăşită decât acceptând încorsetarea realității în limite de neacceptat. Fără discuție, nu se poate nega că delincvența este şi un produs al reacției sociale, dar formularea consensului

---

1 G.Sykes, *The Rise of Critical Criminology*, în Journal of Criminal Law and Criminology, nr.65/1974, p.211.

2 Herman and Julia Schwendinger, *Delinquency and Social Reform: A Radical Perspective*, în Juvenile Justice, Ed.Lamar Empey, Charlottesville, Univ. of Virginia Press,1979, p.246-290.

3 S.Spitzer, *Toward a Marxian Theory of Deviance***,** în Social Problems, nr.22, 1975, p.638-651.

4 Ed.Schur, *Our Criminal Society*, New York, Ed.Prentice-Hall, 1969, p.14.

5 Ch.Wellford, *Labeling Theory and Criminology: An assessment*, Social Problems, nr.22/1975, p.335.

6 R.M.Stănoiu, op.cit., p.94-95.

social de condamnare are drept impuls inițial actul infracțional, înțeles ca o încălcare a unor prescripții legale imperative şi nu ca un produs ineluctabil al reacției sociale;

- edictate de clasa sau grupul social dominant, aceste prescripții obligatorii, ce se constituie în norme juridice, stabilesc un anumit cadru de comportament membrilor societății, de natură să asigure integrarea lor în contextul relațiilor sociale existente. Desigur, în principal, mobilul care determină opțiunea pentru anume norme juridice îl constituie interesul sau interesele, la momentul respectiv, al clasei dominante, doritoare să promoveze anumite valori sociale, mai puțin sau deloc dispuse să promoveze altele. Nu mai puțin, însă, există valori sociale perene, anumite constante a căror protecție trebuie să se regăsească şi realmente se regăsesc, în contextul oricăror norme juridice, indiferent de tipul de societate care le-a adoptat. Astfel, avem în vedere viața, integritatea corporală, libertatea, demnitatea omului. Desigur, modul cum au fost înțelese, interpretate şi mai ales aplicate normele care ocroteau aceste valori în decursul timpului a diferit, determinant fiind, până la urmă, tot interesul grupului social dominant;

- ceea ce se pierde din vedere este că adeseori infractorii se recrutează chiar din rândurile membrilor clasei sau grupului dominant, aşa încât ideea adepților teoriei reacției sociale conform cărora infracțiunea este o etichetă aplicată arbitrar de clasa sau grupul dominant unor fapte săvârşite de cei din afara sa nu se verifică, evidențiind aceeaşi tendință de simplificare pe plan teoretic a unor realități mult mai complexe;

- o ultimă remarcă priveşte faptul că, atât în procesul de legiferare, ca şi în procesul de aplicare a legii, rolul hotărâtor îl are clasa sau grupul social dominant. Influența acestora nu este unică şi nelimitată. În cadrul proceselor amintite, totuşi, se reflectă şi influența altor grupuri sau pături sociale a căror greutate şi valoare sunt cu atât mai mari cu cât societatea este mai democratică[1].

Prin comparație, criminologul american L.Siegel[2] consideră că teoriile modelului conflictual, prin relevarea problemelor grave ale claselor defavorizate, sunt încărcate de o mare doză de umanism.

Este foarte probabil, însă, că încetarea războiului rece şi "căderea" unei părți importante a sistemului socialist va conduce la dispariția interesului pentru criminologia de inspirație marxistă, cel puțin pentru o perioadă de timp. De altfel, cu ocazia celui de-al XI-lea Congres al Societății Internaționale de Criminologie (Budapesta, 22-27 august 1993) n-au mai fost exprimate opinii în favoarea "radicalismului" criminologic, fiind relevată preocuparea pentru faptul, deja vizibil, că schimbarea social-politică din țările Europei centrale şi de est va provoca o creştere explozivă a criminalității în aceste țări.

9.7. Tendințe actuale în criminologie

Analiza excepționalei diversități a preocupărilor în criminologia contemporană ridică probleme aproape insurmontabile în privința enumerării şi prezentării lor exhaustive. Unele idei majore pot fi însă reținute şi tratate succint. Cele mai des întâlnite analize criminologice vizează următoarele :

- impactul criminalității transnaționale (crima organizată şi terorismul);
- criminalitatea şi procesele schimbării sociale;
- integrarea culturală internațională şi criminalitatea;
- victima în complexul lege penală - infracțiune - pedeapsă (sancțiune).

---

1 Milan Milutinovici, *Tendințe de bază în criminologia contemporană*, Raport general la Al VII-lea Congres Internațional de criminologie, vol.I, Belgrad, 1973, p.13, citat de R.M.Stănoiu, p.95.

2 L.Siegel, op.cit., p.254.

9.7.1. Schimbarea socială şi criminalitatea

Problematica raportului dintre schimbarea socială şi criminalitate este o temă analizată cu prioritate atât în literatura de specialitate[1] cât şi cu prilejul unor reuniuni internaționale[2].

Obiectivul general al studiilor referitoare la schimbarea socială, criminalitate şi controlul acesteia a fost acela de a descrie şi analiza relațiile reciproce dintre aceste ansambluri, acordând un interes sporit impactului pe care transformările la nivelul structurilor sociale îl are asupra tipologiilor infracționale şi frecvenței acestora, precum şi asupra formelor şi intensității controlului social.

Prin "schimbare socială" autorii[3] înțeleg, în general, procesele de transformări politice, economice, sociale şi culturale care afectează societatea atât în sens pozitiv (progres, inovație, ameliorarea condițiilor de trai etc.) cât şi în sens negativ (regresiune, recesiune, criză, criminalitate, conflicte etc.).

Pentru criminologi, schimbarea (dezvoltarea) socială şi criminalitatea sunt intercondiționate atât de profund încât este absolut necesar ca aceste fenomene să fie analizate de o manieră deterministă, interacționistă sau, cel puțin, înalt asociativă. Întrucât relația "schimbare socială - criminalitate - control social" nu are un sens unic, fiind determinată de numeroase inter-reacții, se preferă utilizarea metodei de analiză interacționistă, bazată pe următoarele axiome[4]:

- nu se poate explica un fenomen sau un ansamblu de fenomene decât prin raportarea lor la un sistem localizat precis în spațiu şi timp;
- fenomenele sociale sunt rezultanta acțiunilor individuale ale agenților (indivizi, grupuri, instituții) sistemului luat în considerare;
- fenomenele globale identificate (apărute) nu sunt rezultatul direct al voinței agenților ci efectul (rezultanta) deciziilor lor. Acest fapt antrenează efecte imprevizibile şi uneori paradoxale, contrare obiectivelor vizate de agenți, efecte "perverse".

Abordarea interacționistă permite înțelegerea relațiilor dialectice cu dublu sens (feed-back sau looping) între componentele schimbării sociale şi criminalitate.

O schemă convingătoare de analiză a raporturilor dintre componentele schimbării sociale şi conținutul lor criminogen oferă N.Queloz. Potrivit acestuia, pentru cercetare, marea problemă o constituie materializarea acestor variabile şi găsirea celor mai realiste modalități de a le cuantifica.

Variabilele utilizate cel mai frecvent în acest tip de cercetare sunt :

- dezvoltarea socio-economică, măsurată printr-o serie de indicatori economici, demografici, socio-culturali etc.;
- modernizarea - privită ca industrializare + urbanizare;
- criza economică şi şomajul;
- sistemul politic şi sistemul justiției penale;

Din punct de vedere metodologic, cercetările din acest domeniu au fost mai ales de tip cantitativ: culegerea unei multitudini de date statistice, analize cu serii temporale, analize factoriale, de corelație, de regresiune etc.

Studiile elaborate au furnizat numeroase dovezi care ilustrează amplu interacția dintre schimbarea socială şi criminalitate, cu toate că, uneori, aceste rezultate sunt contradictorii cu privire

---

1 H.Mendras et M.Forse, *Le changement social. Tendances et paradigmes*, Paris, Ed. A.Colin, 1983; R.Boudon, *La place du désordre. Critique des teories du changement social*, Paris, P.U.F., 1984; M.Killias, *Power, Concentration, Legitimation Crisis and Penal Severity: A Comparative Perspective*, în Annales Internationales de Criminologie, 1986, Vol. XXIV, p.181-211; Y.Barel, *La Société, le sens, l'indécidable*, în Actions et recherches sociales, 1987, nr.4, p.31-40; N.Queloz, *Changements sociaux, criminalité et controle du crime*, UNICRI, nr.36, Roma, 1990, p.23-41; U.Zvekic*, Essays on crime and development. Introductory notes*, UNICRI, nr.36, Roma, 1990, p.9-21; etc.

2 Startul a fost dat de cel de-al 4-lea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei şi tratamentul delincvenților, Kyoto, 1970, consacrat temei "Criminalitate şi dezvoltare".

3 E.g. N.Queloz, op.cit., p.24. Autorul este profesor de criminologie la Universitatea Fribourg, Elveția.

4 U.Zvekic, op.cit., p.9.

la natura, tipul şi direcţia conexiunilor cauzale[1]. S-a desprins, astfel, concluzia că procese similare ale schimbării sociale produc efecte diferite asupra evoluţiei criminalităţii în plan teritorial (geografic).

Cele mai multe studii au concluzionat că dinamica accelerată a criminalităţii este marcată de schimbarea socială neechilibrată, în condiţiile "rezistenţei" psihologice a indivizilor la progres.

Dezvoltarea socială dezechilibrată conduce la stări anomice, la blocarea oportunităţilor şi la marginalizarea indivizilor neadaptaţi (cu mobilitate psihică redusă, incapabili "să ţină pasul"). Deşi povara criminalităţii îi afectează pe toţi cetăţenii, ea este distribuită diferenţiat, mai ales de-a lungul principalei linii de stratificare socială. Ea afectează grupurile sociale de o manieră care face ca victimele dezvoltării să devină favorabile crimei şi, implicit, să sufere impactul cu justiţia penală. Datele rapoartelor ONU indică faptul că, la nivel naţional, costurile crimei cad, în principal, în sarcina păturilor defavorizate, iar pe plan internaţional ele revin celor mai puţin dezvoltate ţări.

9.7.2. Integrarea culturală şi criminalitatea

Această temă de analiză criminologică are la bază **teoria integrării culturale diferenţiate**, elaborată de D.Szabo[2]. Inspirată de lucrările lui Sorokin şi Parsons[3], teoria criminologului canadian este esenţialmente macrocriminologică şi se înscrie la interferenţa teoriei anomiei sociale (Merton) cu teoriile conflictelor de cultură (Sellin).

Conform teoriei integrării sociale diferenţiate, fiecare societate este caracterizată de o combinare specifică a trei elemente :

a) **structura socială,** care include distribuţia populaţiei după vârstă, sex, profesie, apartenenţă socială, mobilitate;

b) **cultura**, respectiv ansamblul de obiceiuri, valori şi norme care orientează conduita oamenilor;

c) **personalitatea de bază,** respectiv profilul psihologic al persoanei, realizat în procesul de socializare.

Combinarea acestor trei elemente nu se realizează la întâmplare, ci în jurul **valorilor culturale** care se constituie ca o axă fundamentală, conferind subsistemelor sociale semnificaţii utilitare şi morale. Pornind de la aceste repere, autorul distinge **grade de integrare socială** diferite de la o ţară la alta :

- societăţi totalmente integrate cultural (afirmaţie deja depăşită, deoarece se referă la URSS şi Europa de Est);
- societăţi parţial integrate (majoritatea ţărilor occidentale);
- societăţi neintegrate cultural (valabil pentru ţările occidentale în perioade de criză : S.U.A. în timpul războiului din Vietnam, Franţa în timpul evenimentelor din 1968).

Conform teoriei lui D.Szabo, tipul de integrare culturală determină structura şi dinamica procesului infracţional. Astfel, în ţările integrate totalmente criminalitatea este (era) scăzută, în ţările parţial integrate este puternică iar în ţările neintegrate cultural este explozivă.

Autorul explică această situaţie prin faptul că nivelul integrării culturale este o consecinţă a egalizării sociale ceea ce determină, într-o măsură importantă, reducerea procentului de inadaptaţi.

Discuţiile actuale în jurul acestei teme relevă faptul că dezintegrarea socio-culturală în ţările Europei Centrale şi de Est conduce la o escaladare masivă a criminalităţii.

9.7.3. Orientarea victimologică

Criminologia victimologică a fost, iniţial, o ramură desprinsă din criminologia reacţiei sociale[4]. În această perspectivă, victima constituie un element esenţial al situaţiilor precriminale, fiind pus în

---

1 U.Zvekic, op.cit.. p.10.

2 D.Szabo, *Agresion, violence et systeme socio-culturele: essai de typologie*, în Revue de science criminelle, 1976, p.377-398; *Société, culture et criminalité: essai sur les limites de l'interprétation etiologique et praxeologique*, în *Criminologie*, Montreal, P.U.M., 1981, Vol.I, p.7-29; *Science et crime*, cap.I, *Société, culture et criminalité***,** 1986.

3 Conf. R.Gassin, op.cit., p.186.

4 Idem, p.227.

evidență faptul că alegerea unei victime nu este întotdeauna un joc al hazardului, relațiile preexistente între criminal şi victimă având un rol important în procesul "trecerii la act"[1].

După depăşirea perioadei 1975-1980, s-a produs o deplasare a interesului ştiințific către studierea victimei pentru ea însăşi, independent de infractor şi de procesul criminogen al trecerii la act[2]. Pentru reprezentanții **criminologiei victimologice**, victimizarea prin acte infracționale este considerată drept un "risc social" care trebuie compensat mai ales prin măsuri de politică penală. Se postulează afirmarea drepturilor generale ale victimei, atât în cadrul procesului penal, cât şi dreptul la despăgubire materială din partea statului. De asemenea, se propune înlocuirea modelului represiv tradițional de politică penală, cu un model tranzacțional de rezolvare a prejudiciilor suferite de către victimele criminalității.

---

1 B.Mendelsohn, *La victimologie*, în Revue internationale de criminologie et de police technique, 1956, p.95-110; Ezzat A.Fattah, *La victime est-elle coupable ?,* P.U.M., 1971.

2 M.Baril, *La criminologie et la justice pénale a l'heure de la victime*, în Revue de science criminelle et de police technique, 1981, p.353-366; E.A.Fattah, *La victimologie entre les critiques epistemologiques et les attaques ideologiques*, în Deviance et société, 1981, p.71-92; *From crime policy to victim policy. Reorienting the justice system*, Montreal, P.U.M., 1986; D.Cressey*, Les conceptions opposees de la victimologie et leur implication dans la recherche*, în Deviance et societe, 1987, p.295-310; Există numeroase lucrări recente, elaborate de institutele de cercetări criminologice din întreaga lume.

CAPITOLUL IV
CAUZALITATEA ÎN CRIMINOLOGIE
- ANALIZĂ SISTEMICĂ -

SECȚIUNEA I

CAUZELE FENOMENULUI SOCIAL AL CRIMINALITĂȚII
(MACROCRIMINOLOGIA)

10.1. Considerații introductive

Scopul imediat al cercetării ştiințifice în criminologie este reprezentat de **identificarea, analizarea şi explicarea cauzelor criminalității,** pentru a crea, astfel, premisele necesare atingerii **scopului general** al acestei discipline, acela de a contribui la **fundamentarea unei politici penale eficiente, în măsură să determine prevenirea şi combaterea fenomenului infracțional.**

Studiul consacrat cauzelor criminalității presupune, în mod ideal, utilizarea tuturor datelor obținute, în acest domeniu, de ştiințele cu care criminologia se interferează. Deşi acest obiectiv este practic imposibil de realizat, nu există nici o îndoială că această ştiință valorifică o bună parte din rezultatele cercetărilor la care facem referire. Sinteza acestor demersuri ştiințifice proiectează o imagine extrem de complexă a cauzalității fenomenului infracțional, în care vectorii biologici, psihologici, sociali şi juridici se combină diferențiat, în funcție de nivelul analizei[1]. Din acest motiv este preferabil ca analiza etiologică să se desfăşoare separat atât în planul criminalității ca fenomen social, cât şi în planul infracțiunii ca act individual.

În privința ordinii de prioritate, aşa cum remarcă R.Gassin[2], ar fi logic ca analiza să pornească de la particular la general, deoarece fiecare **faptă antisocială** reprezintă o componentă a **sistemului** din care face parte, respectiv din fenomenul infracțional. Gassin consideră însă că din punct de vedere pedagogic este preferabil să se analizeze mai întâi condiționările etiologice ale fenomenului, analiza sistemică fiind mai facilă, iar concluziile mai convingătoare.

10.2. Viziunea sistemică în criminologie. Concepte operaționale utilizate

Viziunea sistemică asupra fenomenului infracțional presupune utilizarea conceptelor[3] de sistem, structură şi funcții, precum şi a noțiunilor de cauză şi condiție care stau la baza relațiilor dinamice sub- şi intersistemice.

---

1 Încă din anul 1881, E.Ferri a sesizat condiționarea diferită a infracțiunii concrete, prin comparație cu fenomenul infracțional (v.supra 8.2.).

2 R.Gassin, *Criminologie*, Paris, Ed.Dalloz, 1990, p.238.

3 Noțiunile la care facem referire reprezintă concepte filosofice general acceptate, ale căror definiții ar fi putut lipsi din tema noastră, considerând că sunt cunoscute de către studenți. Preferăm, totuşi, adoptarea unei linii accentuate de rigurozitate didactică, model utilizat şi de alți autori în materie. A se vedea în acest sens R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Bucureşti, Ed.Academiei, 1989, p.105-112.

Sistemul reprezintă un ansamblu superior organizat de elemente (subsisteme) integrate structural şi dinamic, ansamblu care are ca sarcină realizarea unor anumite valori (efecte) în condiţiile unui mediu variabil şi, deci, posibil perturbant[1].

Sistemele se caracterizează prin structură şi funcţii proprii. Ele sunt **structurate** diacronic şi sincronic. Dimensiunea **diacronică** reflectă geneza şi evoluţia acestora în timp, iar dimensiunea **sincronică** reprezintă starea în care se găsesc sistemele la un moment dat, prin raportare la anumite sisteme de referinţă. **Funcţiile** sistemelor reprezintă un complex de proprietăţi caracteristice, exprimând relaţii de acţiune inter- şi intrasistemice.

Starea şi dinamica sistemelor sunt consecinţe ale unui nesfârşit lanţ cauzal.

Cauza este fenomenul care precedă şi determină sau generează un alt fenomen, numit **efect**[2]. Ea acţionează în circumstanţe care favorizează sau frânează producerea efectului. Aceste circumstanţe sunt numite **condiţii** şi reprezintă împrejurările care, deşi lipsite de eficienţă cauzală propriu-zisă, influenţează prin prezenţa lor cauza, favorizând-o, potenţând-o sau frânând-o până la stadiul producerii efectului[3].

În contextul sistemelor sociale, starea şi dinamica unui fenomen sunt marcate atât de necesitate cât şi de întâmplare. În condiţiile concrete de viaţă, în împletirea dintre necesitate şi întâmplare ponderea poate aparţine fie necesităţii, fie întâmplării.

Necesitatea constituie o modalitate de existenţă sau de manifestare a unor stări, proprietăţi, raporturi sau tendinţe ale sistemelor decurgând din natura internă a acestora, ceea ce, în condiţii constante, le determină o orientare inevitabilă într-un anumit sens.

Întâmplarea constituie şi ea o modalitate de existenţă sau de manifestare a unor stări, proprietăţi, raporturi sau tendinţe ale sistemelor, decurgând însă din factorii exteriori sau periferici, ceea ce le imprimă variabilitate şi inconsistenţă.

Necesitatea, derivând din esenţă, permite configurarea modului în care trebuie să se producă un anumit fenomen, în timp ce întâmplarea exprimă modul specific în care acesta se produce.

În procesul cercetării ştiinţifice se va proceda la eliminarea acelor fenomene care au legături prea îndepărtate şi nesigure cu efectul pentru a fi putut exercita o influenţă semnificativă asupra producerii sale. Acestea sunt **condiţiile întâmplătoare**.

În urma acestor eliminări vor rămâne sub analiză numai acele fenomene în lipsa cărora efectul nu s-ar fi putut produce. Vor fi reţinute o serie de fenomene cu eficienţă contributivă diferită, din rândul cărora, alături de cauză, fac parte **condiţiile necesare şi suficiente**, precum şi **condiţiile necesare**. În cazul **condiţiei necesare**, efectul nu se va produce în mod obligatoriu, întâmplarea având un rol important. **Condiţia necesară şi suficientă,** în schimb, creează posibilitatea concretă de producere a efectului, rolul întâmplării fiind redus.

În acest ansamblu conceptual, omul este privit atât ca o componentă a sistemului social de care este legat printr-o multitudine de relaţii, cât şi ca sistem individual cu dimensiuni atât biologice cât şi sociale.

Studiul individului uman relevă faptul că acţiunile sale sunt rezultatul impactului dintre infrastructura sa biopsihologică şi condiţionările specifice mediului din care face parte. Faptele antisociale nu fac excepţie de la această regulă.

Totuşi, analiza sistemică a criminalităţii presupune desprinderea de cazul individual şi identificarea proceselor şi conjuncturilor care, prin impactul lor social şi prin repetabilitatea statistică pe perioade mari de timp, se constituie în cauze şi condiţii atât necesare, cât şi suficiente producerii actului infracţional.

La acest nivel al analizei este necesar să menţionăm că distincţia dintre cauze şi condiţii se reduce sensibil, ele aflându-se în raporturi de ambivalenţă şi de probabilitate. Din acest motiv le vom numi **factori sociali ai criminalităţii** sau **factori criminogeni**.

---

1 Dicţionar filozofic, Bucureşti, Ed.Politică, 1978, p.638; Mic dicţionar filozofic, Bucureşti, Ed.Albatros, 1969, p.341; Paul Popescu-Neveanu, *Dicţionar de psihologie*, Bucureşti, ED.Albatros, 1978, p.661.

2 F.Hegel, *Ştiinţa logicii*, Bucureşti, Ed.Academiei, 1966, p.360.

3 R.M.Stănoiu, op.cit., p.107.

10.3. Probleme în clasificarea factorilor criminogeni

Dificultatea clasificării factorilor criminogeni rezultă atât din variabilitatea acestora cât şi din faptul că fenomenul infracțional este un rezultat al acțiunii lor conjugate. Cuantificarea precisă a rolului fiecăruia reprezintă aproape o imposibilitate ştiințifică. Din acest motiv, abordarea individuală a factorilor criminogeni - în general, evitată în literatura de specialitate - trebuie înțeleasă în sensul pedagogic al acesteia, scopul fiind acela de a releva corelațiile existente între o variabilă sau o grupă de variabile şi criminalitate. Chiar şi în această viziune, dificultățile de clasificare şi interpretare rămân.

J. Pinatel clasifica **factorii criminogeni** în factori **geografici**, **economici**, **culturali** şi **politici**[1]. În materia factorilor geografici, autorul face referire la cercetările statisticienilor Guerry şi Quetelet[2] care au formulat "legea termică a criminalității", la concluziile lui E. de Greeff[3] care confirmă "legea termică" şi mai ales la studiile americane[4] care susțin următoarele:

- temperatura afectează echilibrul emoțional;
- presiunea atmosferică şi criminalitatea echivalentă variază invers proporțional: când presiunea scade, creşte criminalitatea violentă;
- umiditatea şi criminalitatea violentă variază, de asemenea, invers proporțional.

La factorii fizici sau "cosmo-telurici" făcuse referire E.Ferri[5], luând în considerare climatul, natura solului etc.

R. Gassin[6] constată că marea majoritate a criminologilor şi-au manifestat scepticismul cu privire la faptul că mediul geografic ar constitui un factor criminogen relevant la nivelul fenomenului infracțional. La rândul nostru, apreciem că factorii de mediu se pot constitui în circumstanțe care, de la caz la caz, favorizează săvârşirea infracțiunilor şi nu în cauze ale acestui fenomen.

H.Mannheim tratează în cel de-al doilea volum al "Criminologiei comparate"[7] cauzele de ordin social ale criminalității. Autorul nu este preocupat, în primul rând, de o clasificare strictă a acestor cauze, făcând însă o interesantă corelație între tipurile de factori criminogeni şi tipologiile infracționale.

Doi ani mai târziu, D.Szabo procedează oarecum asemănător lui H.Mannheim, analizând complexa problematică a cauzalității[8]. Deşi evaluează rolul factorilor socio-culturali, economici etc., autorul nu operează o distincție clară între cauzele criminalității ca fenomen social şi cauzele actului infracțional concret. În acelaşi timp, clasificarea sa este susceptibilă a fi îmbunătățită.

În mod asemănător procedează şi alți autori[9].

R.Gassin[10] operează distincția necesară în planul particularului şi al fenomenului, dar şi clasificarea sa este insuficient de riguroasă. Considerăm că abordarea teoretică a problemei este cu atât mai dificilă cu cât anumiți factori criminogeni pot fi incluşi, cu acelaşi rezultat, în categorii diverse, iar alți factori pot fi analizați atât în calitate de cauze generale ale criminalității, cât şi ca factori ai crimei ca act individual. Astfel, discriminarea poate fi tratată atât ca o cauză socio-culturală

---

1 J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie*, Paris, Dalloz, 1963, p.89-121.

2 v.supra 8.1.1.

3 E.de Greeff, *Introduction à la criminologie*, p.67-82.

4 J.Cohen, *The Geography of Crime*, în *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1941, p.29-37;

5 v.supra 8.2.

6 R.Gassin, op.cit., p.341.

7 H.Mannheim, *Comparative Criminology*, Routledge and Kegan Paul, 1965, p.419-709.

8 D.Szabo, *Criminologie*, Montreal, P.U.M., 1967, p.89-320.

9 E.Viano, A.Cohn, *Social Problems and Criminal Justice*, Chicago, Ed.Nelson Hall, 1975, p.3-131; E.H.Johnson, *Crime, Correction and Society*, Southern Illinois Univ. at Carbondale, 1974; M.Killias, *Precis de criminologie*, Berna, Ed.Staempfli and Cie S.A., 1991, etc.

10 R.Gassin, op.cit., p.340-401 şi 405-497;

cât şi ca o cauză de ordin politic iar componentele mediului psiho-social (familia, şcoala, profesia) pot fi analizate atât în planul particularului cât şi la nivelul fenomenului infracțional.

Din considerentele exprimate mai sus preferăm o analiză mai succintă a factorilor care determină criminalitatea ca fenomen social, clasificându-i în factori economici, demografici, culturali şi politici.

10.4. Factori economici

Una din teoriile economice general acceptate este aceea conform căreia baza economică determină suprastructura socială, politică, culturală, instituțională. În consecință este de aşteptat ca situația economică a unui stat, ori a unei zone mai restrânse, să determine anumite comportamente umane, inclusiv comportamentul infracțional. Fără a se nega un raport de cauzalitate între starea economică şi criminalitate, studiile efectuate au evidențiat că fenomenul infracțional este atât de complex încât el poate fi generat în aceeaşi măsură, dar în tipuri diferite, atât de prosperitate, cât şi de sărăcie.

Ne vom limita să analizăm unii din factorii economici considerați a avea un co ▪ ținut criminogen pronunțat:

10.4.1. Industrializarea. Prin ea însăşi, industrializarea este un factor de progres economic şi social, oferind locuri de muncă, posibilități superioare de instruire şi specializare, bunuri de larg consum de calitate tot mai bună şi implicit, creşterea nivelului de trai al oamenilor.

Statistic, s-a constatat însă un fenomen surprinzător: progresul social-economic a fost însoțit de creşterea criminalității. Pentru a se lega acest fenomen de industrializare s-a admis că aceasta produce unele efecte secundare cum ar fi:

- creşterea masivă a mobilității orizontale a unei întregi populații rurale, care se deplasează spre zonele industrializate, în speranța unui trai mai bun şi, mai ales, a unei îmbogățiri rapide. Înlocuirea mediului social specific localităților rurale în care individul era cunoscut şi apreciat la valoarea sa, iar sistemul relațional era foarte strâns, cu un mediu impersonal, cel urban, în care individul a devenit un necunoscut oarecare, este de natură să producă efecte negative asupra acestei categorii de oameni, provocând grave mutații în structura lor de personalitate, mai ales atunci când "transplantul" s-a soldat cu un eşec[1];

- industrializarea, prin "maşinismul" său, mai ales prin munca "pe bandă", produce o specializare cu efecte de înstrăinare, omul nemaiavând posibilitatea să-şi manifeste spiritul creator;

- în general, industriile afectează grav echilibrul ecologic din zona în care sunt implantate, cu efecte care accentuează starea de stress a muncitorilor şi a populației de pe platformele industriale;

- ritmul industrializării constituie şi el un factor criminogen ca urmare a imposibilității asigurării unor condiții social-edilitare minime pentru populația atrasă în acest sector.

10.4.2. Şomajul. Explică un anumit procent de acțiuni infracționale. Influența sa se exercită nu numai prin scăderea bruscă şi excesivă a nivelului de trai, ci şi prin instabilitatea emoțională pe care o ocazionează. Şomajul atacă în mod serios echilibrul interior al individului, punându-l în imposibilitatea de a-şi mai putea realiza, prin mijloace legale, aspirațiile sale.

El atinge grav structura familială la baza sa[2]. Autoritatea tatălui se diminuează considerabil, rolul său de susținător al familiei fiind alterat. Inversarea rolurilor familiale produce stări de confuzie, de dezechilibru interior, anxietate, alcoolism, dorința de revanşă împotriva societății. Anumite studii evocă o creştere puternică a procentului de tâlhării, furturi, înşelăciuni etc. în perioadele de recesiune economică.

10.4.3. Nivelul de trai. Până în momentul în care criminologul american Edwin Sutherland a evocat criminalitatea "gulerelor albe", doar sărăcia a fost privită ca factor criminogen.

Trebuie evidențiat faptul că sărăcia nu are doar o dimensiune economică obiectivă, ci şi o dimensiune spirituală. Dimensiunea obiectivă se raportează la un nivel de trai mediu într-o societate ori epocă precizată. Dimensiunea subiectivă se referă la percepția individuală, la evaluarea personală pe care individul o face statutului său economic, situației financiare într-un mediu social şi

[1] D.Szabo, op.cit., p.181.

[2] Idem, p.200.

în epoca în care trăieşte. În funcție de nevoi, aspirații şi obligații unii îşi vor considera nivelul de trai satisfăcător, alții de-a dreptul mizer. Acelaşi salariu poate fi considerat foarte bun de unele persoane, în timp ce altele îl pot considera jenant sau insuficient pentru un trai onest.

Deci, pe lângă sărăcie, la limitele sale alarmante, care îi poate determina inexorabil pe unii indivizi la comiterea de infracțiuni, se adaugă şi dorința de îmbogățire sau de un trai mai bun, care, la rândul ei, împinge spre delincvență un mare număr de persoane.

Alături de şomaj sunt implicați în scăderea nivelului de trai şi alți factori, precum: angajarea pe timp limitat şi angajarea sezonieră, şomajul parțial şi, mai ales, inflația care bulversează echilibrul economic familial spulberând rapid economiile făcute în timp, cu multă greutate[1].

10.4.4. Crizele economice. Scăderea nivelului de trai al păturilor sociale defavorizate se accentuează în timpul crizelor economice care afectează producția, nivelul salariilor şi rata şomajului. În lipsa unei protecții sociale corespunzătoare, persoanele afectate pot fi considerate la limita riscului comiterii faptelor antisociale[2].

Studiile efectuate[3] au constatat o corelație evidentă între crizele economice şi criminalitate până la marea criză din anul 1929. Evoluțiile ulterioare ale țărilor occidentale au condus la o anumită diminuare a rolului acestui factor criminogen.

Prin comparație, țările din Europa Centrală şi de Est care parcurg actualmente tranziția către economia de piață se află într-o stare de severă recesiune economică, având drept principale caracteristici reducerea capacității de producție şi a productivității, pierderea pieților externe de desfacere a mărfurilor, blocaj financiar, şomaj şi inflație galopantă. Creşterea explozivă a criminalității în aceste țări poate fi explicată, în mare măsură, prin impactul acestor factori criminogeni.

10.5. Factori demografici

Preocupările pentru studierea relațiilor existente între factorii demografici şi criminalitate sunt de dată relativ recentă. S-a constatat statistic faptul că exploziile în rata natalității, structura demografică a sexelor, mobilitatea geografică şi socială a populației reprezintă factori criminogeni importanți[4].

10.5.1. Rata natalității. S-a dovedit, de-a lungul timpului, că în viața indivizilor, perioada cea mai activă din punct de vedere infracțional se situează între 18 şi 30 ani, cu un maxim de intensitate în jurul vârstei de 25 ani. Din acest motiv, exploziile demografice sunt urmate de creşteri semnificative ale delincvenței juvenile (în Europa occidentală între anii 1960 - 1980, în S.U.A. şi Canada între anii 1965 -1975, în România - ca efect al interzicerii avortului - între anii 1975-1985).

Desigur că relația între rata natalității şi criminalitate este de natură indirectă, la amplificarea delincvenței juvenile contribuind o multitudine de alți factori între care menționăm compoziția familială, incapacitatea instructiv-educativă a şcolii, rolul negativ al mass-media etc.

10.5.2. Mobilitatea socială şi urbanizarea[5]. Prin mobilitate socială se înțelege mişcarea populației umane în plan geografic (mobilitate orizontală), profesional ori social (mobilitate verticală).

Mobilitatea geografică este determinată cel mai adesea de urbanizare şi are consecințe criminogene certe. Urbanizarea s-a realizat în mai multe etape dar ea a cunoscut un avânt de excepție în secolul nostru, datorită industrializării. Amploarea mobilității pe orizontală a populațiilor a provocat schimbări calitative în relațiile interumane, în structurarea şi restructurarea grupurilor şi în dezvoltarea personalității individului.

---

1 J.Pinatel, op.cit., p.97.

2 UNSDRI, *Economic Crisis and Crime*, nr.9/1974 şi nr.15/1976; Th.Sellin, *Memorandum on Crime in the Depression*, New York, 1937; M.Killias şi ceilalți autori citați în această secțiune.

3 Conf.R.Gassin, op., p.356.

4 T.N.Ferdinand, *Demografic Shifts and Criminality: an Inquiry,* în *British Journal of criminology*, 1970, p.169-175

5 D.Szabo, *Crimes et villes*, Montreal, P.U.M., 1960; J.Pinatel, *La société criminogène*, Paris, Dalloz, 1976; J.Leauté, *Criminalité urbaine et criminalité*, în Revue de police nationale, 1977, nr.105, p.13-18; R.Screvens, *La criminalité dans les grandes centres*, în Revue de sciences criminelle, 1981, p.43-56; M.Killias et Riva, *Crime et insecurité: un phenomen urbain*, în Revue internationale de criminologie et de police technique, 1984, p.165-180, etc.

Mobilitatea puternică a avut un dublu efect: acela de a dezorganiza instituțiile sociale existente şi de a crea altele noi în toate domeniile de activitate. Familia a suferit în primul rând: rata divorțurilor, despărțirile şi abandonul de familie, diminuarea autorității părinteşti, angajarea în muncă a ambilor soți, şcolarizarea prelungită a copiilor şi căsătoria lor prematură au schimbat profund instituția familială. Creşterea rapidă a mediului urban nu a permis amenajarea cartierelor, a habitatului, la nivel satisfăcător.

Mediul tehnic urban are un ritm diferit care se manifestă în forme multiple: structurile se modifică permanent, traversate de curente ale mobilității verticale şi orizontale accelerate.

Eterogenitatea socială are drept consecință eterogenitatea culturală. Normele fiecărui grup îşi pierd din vigoare, devin ambigue, făcându-se simțită prezența unui pluralism cultural, a unei suprapuneri de norme şi valori care ghidează conduitele umane. Unele din ele pot fi exact negația altora, ori negația normelor în vigoare la nivelul societății. Este o ocazie favorabilă pentru manifestarea conflictului de cultură.

Rapiditatea transformărilor social-culturale în mediul urban a supus personalitatea umană la perturbații şi a plasat-o frecvent în situații conflictuale. În consecință, au început să apară inadaptații, alienații, înstrăinații, infractorii. Scăderea controlului social atât informal cât şi formal a avut ca efect creşterea delincvenței.

Mobilitatea verticală poate avea efecte la fel de negative atunci când ea este forțată de necesitatea schimbării locului de muncă în urma disponibilizărilor de personal ca rezultat al recesiunii economice, falimentelor etc.

10.6. Factori socio-culturali

În sens larg, cultura reprezintă totalitatea valorilor materiale şi spirituale create de societatea omenească de-a lungul istoriei. În criminologie interesează în mod deosebit acei factori culturali care au un rol predominant în socializarea pozitivă sau negativă a indivizilor şi care, finalmente, îi conduc la săvârşirea faptelor antisociale.

10.6.1. Familia. Celula de bază a societății, cum a mai fost numită, familia are valențe multiple. În primul rând, are rolul de socializare imprimând copilului un anumit standard valoric, precum şi atitudini de aderare ori de lipsă de cooperare față de anumite valori sociale.

Familia asigură copilului o siguranță indispensabilă atingerii maturității intelectuale, sociale şi culturale, precum şi o identitate proprie în baza căreia va fi acceptat ca partener social. Orice perturbare în interiorul structurii familiale are efecte importante asupra copilului, atât la nivelul adaptării sale la societate, cât şi asupra structurii sale de personalitate.

Structura familială este afectată de numărul membrilor, de capacitatea educativă a părinților şi de mobilitatea socială şi geografică a familiei. Rolul de socializare deținut de familie se reduce tot mai mult, mai ales în privința adolescenților, datorită şcolarizării prelungite, precum şi altor factori cum sunt: presa, televiziunea, filmele şi microgrupurile la care aderă.

Una din cele mai importante cercetări criminologice referitoare la influența perturbărilor familiale asupra delincvenței juvenile a fost realizată în America de soții Glueck, care, în lucrarea "Unraveling Juvenile Delinquency"[1] (Delincvența juvenilă nerelevată) au constatat următoarele: un număr important de copii delincvenți şi-au schimbat reşedința în timpul copilăriei, sunt prost întreținuți din punct de vedere material şi igienic, au părinți despărțiți ori necăsătoriți, sunt privați de beneficiul culturii. Personalitatea copiilor delincvenți este mai amorfă şi lipsită de ambiție în fața exigențelor vieții, normele lor de comportament sunt mai puțin numeroase şi lipsite de conținut. Cel mai adesea ei sunt stresați datorită coeziunii reduse a familiilor lor, a stării de încordare dintre părinți, a atmosferei familiale nefavorabile, a lipsei de supraveghere şi chiar de interes din partea părinților. În revanşă, la copiii delincvenți se remarcă o atitudine de ostilitate şi indiferență față de familia din care fac parte, precum şi față de societate.

Influența familiilor divorțate ori despărțite constituie un factor criminogen major pentru copiii delincvenți.

---

[1] Citată de D.Szabo, op.cit., p.260-263.

De asemenea, familiile infractoare îşi implică copiii în activităţi infracţionale ori îi influenţează pe calea imitaţiei, împrumutându-le percepte morale contrare eticii societăţii. În acest caz, delincvenţa rezultă ca un conflict între cultura proprie familiei infractoare şi cea a societăţii.

10.6.2. Nivelul de instruire şcolară. O problemă îndelung dezbătută a fost aceea de a şti dacă infracţionalitatea este influenţată calitativ şi cantitativ de nivelul de instruire şcolară.

Pe plan cantitativ, nu rezultă consecinţe vizibile în planul infracţionalităţii. Pe plan calitativ, nivelul de instruire şcolară se reflectă prin alegerea unor forme infracţionale mai puţin primitive[1].

Rolul şcolii este însă mai important pentru educarea şi socializarea copiilor, pentru depistarea celor inadaptaţi şi punerea în aplicare a unor programe de prevenţie generală.

10.6.3. Religia. Deşi au fost controverse numeroase în privinţa religiei ca factor criminogen, nu s-a ajuns la puncte de vedere unanim acceptate, întrucât acest factor nu a putut fi izolat de alte variabile, cum ar fi grupul etnic. S-a admis că anumite secte religioase practică infracţionismul pentru obţinerea unor avantaje materiale, precum şi faptul că în perioadele de crize economice şi politice profunde pot avea loc şi fenomene infracţionale cu substrat religios (distrugeri de lăcaşe de cult, profanări etc.). Religia, în ansamblul său, joacă însă un rol puternic de influenţă şi prevenţie în combaterea criminalităţii.

10.6.4. Starea civilă. Nu s-au identificat raporturi statistice relevante în privinţa stării civile a infractorilor. Cu toate acestea, s-au tras unele concluzii conform cărora atât femeile cât şi bărbaţii necăsătoriţi sunt mai predispuşi să comită delicte sexuale, în timp ce în cazul soţilor au fost relevate o serie de infracţiuni săvârşite cu violenţă, datorate neînţelegerilor dintre soţi.

10.6.5. Impactul activităţilor din timpul liber. Timpul liber este petrecut din ce în ce mai puţin în cadrul familiei. De asemenea, au fost identificate noi şi potenţial periculoase forme de petrecere a timpului liber, cum ar fi asocierea în grupuri sau "bande" care se angajează deliberat în comiterea de infracţiuni. Cercetătorii afirmă că aceste fapte trebuie văzute ca o formă de interacţiune între tineri, altfel spus, ca o formă de a petrece timpul liber împreună.

În cele mai multe dintre cazuri, aceste activităţi rămân la un stadiu limitat, neimplicat infracţional. Totuşi, aspectul criminogen trebuie reţinut, deoarece se constată, pentru anumite situaţii, aderenţa la spiritul violenţei, cu efecte grave în plan social.

Rolul creşterii delincvenţei ca urmare a impactului activităţilor din timpul liber este inseparabil legat de problemele sociale ale integrării. În acest sens, neintegrarea economică şi socială a tinerilor absolvenţi conduce la stări de frustrare şi dezechilibru care generează infracţionalitatea.

10.6.6. Impactul mijloacelor de informare în masă. Studiile efectuate au relevat influenţa deseori negativă exercitată de mijloacele de informare în masă. Criminologii occidentali au menţionat pe primele locuri violenţa în mass-media şi în special video-violenţa. Cercetările s-au concentrat asupra acestui aspect, rezultând următoarele:

- violenţa pe micul sau marele ecran furnizează modele de comportament negativ. Este demn de remarcat că aceste filme sunt comerciale, făcute pentru a se obţine cât mai mulţi bani din vânzarea lor şi, în consecinţă, abordează fără nici o reţinere acele teme cu efecte în planul instinctului, al inconştientului uman. Influenţa este mai puternică asupra spectatorului tânăr;
- determină creşterea nivelului agresiv în rândul celor ce urmăresc asemenea filme sau emisiuni;
- desensibilizează auditoriul cu privire la gravele prejudicii pe care le produce violenţa. Programele "violente" determină o "dezinhibare" a privitorului şi îl scot din real, determinându-l să săvârşească, pe calea imitaţiei, fapte violente, spontane şi neplanificate.

Totodată, se relevă faptul că receptarea mesajelor mass-media se realizează şi interpretează în funcţie de propriile nevoi, atitudini şi imagini despre lume, astfel încât video-violenţa va produce efecte doar asupra acelora care au înclinaţii, predispoziţie spre violenţă, fără a se exclude rolul

[1] Conf.D.Szabo, op.cit., p.201.

mijloacelor de informare în masă în desensibilizarea generală şi formarea unor atitudini nedorite şi neconforme cu interesele societății[2].

În acelaşi plan şi cu implicații asemănătoare, mai ales asupra tinerilor, se află pornografia.

10.6.7. Discriminarea. Discriminarea este considerată ca un factor criminogen important fiind asociată cu prejudecata. O asemenea asociere este făcută deoarece sentimentele discriminatorii constituie obstacole culturale care au o importanță aparte în comportamentul infracțional.

Discriminarea este refuzul de a trata un grup social în conformitate cu aspirațiile sale. Ea se poate exercita la diferite niveluri: al claselor sociale, al sexelor, al apartenenței religioase, al grupurilor etnice, al instruirii, al participării la activități sociale, al emigrării etc. Aceste preferințe diverse nasc prejudecăți, atitudini negative cu privire la ansamblul grupurilor minoritare.

Discriminările pot avea loc şi în lipsa prejudecăților. Astfel, un om care nu admite prejudecățile se va conforma, totuşi, cutumelor discriminatorii. Intensitatea discriminărilor depinde de criterii economice, sociale şi politice. Prejudecățile nasc sentimente de frustrare care, de regulă, declanşează porniri agresive, precum şi dorințe puternice de revanşă din partea celor care se consideră discriminați. Acesta este un caz tipic de "conflict de cultură".

Uneori rolurile se inversează. Astfel, grupurile care se consideră discriminate, în acțiunile lor revendicative emit pretenții atât de mari încât depăşesc drepturile şi libertățile majoritarilor.

10.6.8. Specificul național. Constituie o sinteză a nivelului de cultură şi civilizație ale unui popor, având vechi rădăcini în istoria acestuia.

Prin el însuşi, nu este un factor criminogen. El include însă un anumit temperament național care trebuie luat în calcul, în analiza fenomenului infracțional, deoarece, în anumite condiții economice, sociale şi politice, tipul de reacție populară poate fi prevăzut în coordonatele sale de ansamblu.

10.6.9. Influențele criminogene internaționale. O țară cu granițele deschise este expusă nu doar efectelor favorabile ale culturii şi civilizației mondiale ci şi, în măsură egală, dacă nu cumva chiar mai înaltă, penetrării infracționalității organizate pe plan internațional.

Crima organizată are nevoie de piețe de desfacere noi, de rețele noi, de filiere necontrolate. În plus, ea are o viteză de desfăşurare şi o capacitate de adaptare extraordinare, dispunând şi de mijloacele băneşti adecvate scopurilor propuse.

10.6.10. Toxicomania. Include consumul de droguri şi alcoolismul. Întrucât, până în prezent, în România nu există o stare infracțională aparte determinată de consumul de droguri, ne vom referi la alcoolism.

Alcoolismul este un factor criminogen important, producând tulburări mentale cu efecte în planul comportamentului infracțional. Starea alcoolică, ca factor criminogen, este influențată în mod direct de temperamentul psihotic sau nevrotic. Pot fi descrise două stări fundamentale de alcoolism :

a) **alcoolismul acut** poate fi evidențiat atât într-o formă uşoară, cât şi într-o formă gravă:

- beția uşoară este însoțită de o diminuare a atenției şi o lungire a timpului de reacție, cauzând un număr considerabil de infracțiuni neintenționate, comise din imprudență şi neglijență. Astfel, cele mai multe cazuri de accidente de circulație, dar şi unele accidente de muncă se datorează alcoolului.

- beția gravă provoacă o stare tipică de confuzie mentală, exagerează nevoile sexuale şi conduce la o stare de delir şi agresivitate căreia i se atribuie o parte importantă a infracțiunilor săvârşite cu violență.

b) **alcoolismul cronic** modifică mentalitatea fundamentală a individului şi dezvoltă agresivitatea şi impulsivitatea. Este însoțit de o pierdere a sensurilor eticii şi moralei. Determină furtul, abuzul de încredere, abandonul de familie etc. Provoacă gelozia şi săvârşirea unor infracțiuni cu violență având această bază.

10.6.11. Profesia. Toate statisticile relevă o rată extrem de diversă a delincvenței profesionale. Într-un grad diferit, majoritatea profesiilor oferă condiții pentru săvârşirea de infracțiuni. În acest

[2] O contribuție importantă la abordarea teoretică a acestor probleme a avut-o Simpozionul organizat în luna noiembrie 1993 de Societatea Română de Criminologie şi Criminalistică, cu tema "Mass-media şi criminalitatea".

context nu ne propunem examinarea incidenței criminologice a fiecărei profesii, limitându-ne la criminalitatea "gulerelor albe".

Expresia a fost utilizată pentru prima dată de Sutherland în lucrarea " Criminalitatea gulerelor albe", apărută în anul 1949. Criminologul american defineşte criminalitatea "gulerelor albe" ca fiind o infracționalitate săvârşită de persoane socialmente respectabile, care ocupă un statut social elevat. Aceasta este criminalitatea oamenilor de afaceri, a cadrelor superioare din administrație, a personalităților politice, sindicale etc. Din punct de vedere juridico-penal, criminalitatea "gulerelor albe" nu diferă de cea săvârşită de alte categorii infracționale; în schimb, are unele caracteristici speciale:

- beneficiază de o indulgență generalizată, determinată atât de poziția socială a infractorilor din această categorie, cât şi de modalitățile rafinate prin care ei realizează faptele antisociale;
- în aceste condiții, reputația persoanelor implicate nu este alterată;
- factorii criminogeni obişnuiți (lipsa de instruire, nivel de trai, familie etc.) nu joacă un rol specific în etiologia infracțiunilor comise de aceste persoane, determinantă fiind structura lor de personalitate.

De regulă, criminalitatea "gulerelor albe" se realizează prin ignorarea şi prin interpretarea falsă a legii, făcându-se o confuzie voită între limitele licitului şi ale ilicitului, uneori profitându-se de ambiguitatea unor legi adoptate, parcă în mod voit, în interesul acestei categorii favorizate.

10.7. Factorii politici

Influența factorilor politici în criminogeneză apare ca deosebit de puternică în două situații specifice: războiul şi revoluția.

10.7.1. Războiul. Datorită reglementărilor speciale în domeniul penalului (legii marțiale), **războiul convențional** este mai puțin criminogen. În schimb, **războiul civil**, care constituie cea mai înaltă expresie a unei crize politice pe teritoriul unui stat, produce efecte puternic criminogene. Indiferent de natura conflictului (politică, etnică sau religioasă), în timpul războiului civil se creează centri antagonici de putere, indivizii se polarizează, sistemul legislativ este ignorat complet, se instaurează haosul şi anarhia socială şi economică, se escaladează violența, se urmăreşte anihilarea prin toate mijloacele a oponenților. În acest context, infractorii de profesie au un câmp de acțiune ideal. De asemenea, starea de haos şi anarhie încurajează la comiterea de infracțiuni şi persoane care nu au fost cunoscute anterior cu comportamente antisociale. Îşi face apariția terorismul ca formă a luptei pentru putere, urmărind înlăturarea adversarilor mai importanți şi anihilarea neutrilor. Luptele armate depăşesc ororile războiului clasic, combatanții fiind puternic motivați psihologic.

10.7.2. Revoluția este o stare de criză politică de mare amploare, finalizată pe cale conflictuală, prin care se urmăreşte înlăturarea de la putere a unui grup conducător, cucerirea puterii politice şi schimbarea orânduirii sociale. Constituind o formă a luptei pentru câştigarea puterii politice, revoluția nu-şi alege mijloacele pentru atingerea scopurilor sale. Momentul de criză se repercutează grav asupra sistemului legislativ care nu mai este respectat, precum şi asupra organelor de control social, care, fie că sunt eliminate, fie că nu-şi mai pot îndeplini atribuțiile.

Atât în timpul desfăşurării efective a evenimentelor revoluționare, cât şi în perioada de tranziție care urmează, pentru motivele arătate, criminalitatea cunoaşte o adevărată explozie. Revenirea la limitele normale de stabilitate este dificilă, presupunând modificări structurale de ordin politic, economic, social şi, nu în ultimul rând, readaptarea structurilor de personalitate a indivizilor.

SECȚIUNEA A II-A

CAUZELE CRIMEI CA ACT INDIVIDUAL (MICROCRIMINOLOGIA)

11.1. Considerații introductive

Criminalitatea nu este numai un fenomen social cu profunde rădăcini în istoria şi evoluția umanității; ea este în primul rând un fenomen individual ce cuprinde faptele indivizilor care, cu vinovăție, săvârşesc acțiuni ori inacțiuni care prezintă pericol social, fapte interzise de legea penală.

Studiul crimei ca act individual ridică o serie de probleme între care cea mai importantă vizează cauzele care determină săvârşirea faptelor antisociale. Clarificarea etiologiei actului infracțional presupune relevarea rolului personalității infractorului, a situației concrete de viață în care se săvârşeşte fapta antisocială şi a mecanismelor psihologice care permit procesul complex al trecerii la comiterea actului interzis de legea penală. Această problematică este rezultatul concepției conform căreia fapta antisocială, la fel ca şi fapta licită, este rezultatul unui proces de interacțiune dinamică, dialectică între personalitatea individului şi situația concretă de viață[1]. În consecință, etiologia crimei ca act individual poate fi situată fie în planul personalității infractorului, fie în domeniul relevanței situației concrete de viață, fie în planul conjugării dinamice dintre cele două elemente enunțate anterior.

În criminologie, teoriile care abordează etiologia infracțiunii acordă valori diferite rolului acestor factori. Astfel, teoriile grupate în **orientarea bio-psihologică** pun accentul pe importanța personalității infractorului, situația precriminală nefiind decât "o circumstanță care declanşează sau precipită săvârşirea actului, punând în valoare trăsături individuale negative care s-ar fi exprimat oricum, mai devreme sau mai târziu"[2]. Pe de altă parte, **teoriile sociologice** acordă o importanță deosebită situațiilor precriminale, considerând că între personalitatea infractorilor şi aceea a noninfractorilor nu există deosebiri decât în măsura în care factorii de mediu au determinat apariția personalităților discordante, deviante, antisociale.

11.2. Personalitatea infractorului

11.2.1. Conceptul de personalitate a infractorului

Studiind rolul factorilor individuali în geneza infracțiunii, criminologia operează cu conceptul de personalitate a infractorului ca variantă a personalității umane înțeleasă în accepțiunea largă de unitate bio-psiho-socială[3]. Personalitatea infractorului este un concept criminologic complex care înglobează noțiunea psiho-socială de personalitate şi noțiunea juridico-penală de infractor.

11.2.1.1.Personalitatea este un concept operațional de ordin descriptiv care înfățişează rezultatul unui proces de adaptare a ființei umane la lume, cu scop de conservare şi dezvoltare. Ea este consecința procesului interacționist prin care infrastructura biologică a fost grefată cu principalii vectori sociali, un rezultat al interacțiunii dialectice dintre ansamblul caracteristicilor organizării interne a individului (**factorii endogeni**) şi ansamblul factorilor mediului social (**factorii exogeni**).

Dispozițiile individuale native, care constituie premisa formării personalității, sunt influențate decisiv de condițiile sociale, economice, culturale şi politice în care se dezvoltă ființa umană.

Fără îndoială, structura psihologică a individului nu poate fi înțeleasă fără **infrastructura biologică** pe care ea se clădeşte şi în afara suprastructurii sociale în care ea se integrează.

Adaptarea la lume şi societate a ființei umane, cu scop de conservare şi dezvoltare în condiții de eficiență maximă, depinde într-o măsură importantă de componenta biologică a individului şi este

---

1 J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie***,** Tome III, *Criminologie*, Paris, Dalloz, 1963, p. ; R.Gassin, *Criminologie,* Paris, Dalloz, 1990, p.408; R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Bucureşti, Ed.Academiei, 1989, p.143.

2 R.Gassin, op.cit., p.410.

3 P.Popescu-Neveanu, *Dicționar de psihologie*, Bucureşti, Ed.Albatros, 1978, p.532.

operată de sistemul nervos central. Activitatea sistemului cerebro-spinal, de care depinde viața psihică, se întregeşte cu aceea a sistemului neuro-vegetativ care reglează procesele interne de metabolism. De aici rezultă legătura dintre biotip şi componentele personalității, respectiv aptitudinile, temperamentul şi caracterul[1].

Aptitudinile reprezintă sisteme operaționale stabilizate, superior dezvoltate şi de mare eficiență[2]. Aptitudinile de bază sunt moştenite, iar cele superioare sunt dobândite în procesul învățării şi perfecționării individuale.

Temperamentul exprimă gradele de activare a energiei bio-psihice, determinate atât de secrețiile endocrine, de cele ale tiroidei şi ale paratiroidei, precum şi de sistemul de activare reticulară din diencefal. Componenta temperamentală poate fi integrată ca element explicativ în etiologia crimei, dar numai pe baza datelor furnizate de ştiința contemporană care arată că nu există tipuri pure de temperament şi că aceste tipuri conțin atât trăsături pozitive cât şi negative[3]. Modul de manifestare concretă a temperamentului depinde de măsura în care el este reglat şi stăpânit de caracter[4].

Caracterul reprezintă un ansamblu de însuşiri care se manifestă constant şi durabil în faptele de conduită ale individului[5].

Comportamentul (conduita) exprimă raportul dintre activitatea sistemului nervos central care reglează procesele de relație cu societatea şi sistemul neurovegetativ care conduce procesele interne de metabolism[6]. El este rezultatul interacțiunii componentelor personalității, înscris într-o matrice cu un înalt grad de stabilitate.

Aceste elemente au fost utilizate, în forme mai complexe şi mai diversificate, de adepții orientării biologice în criminologie, care au considerat datul biologic drept componentă esențială a personalității umane, transformând anomaliile bio-constituționale şi bio-psihologice în criterii de clasificare a indivizilor în buni şi răi, în superiori şi inferiori, în infractori şi non-infractori[7]. În variantele moderne ale acestei orientări, interacțiunea dintre componenta biologică şi comportamentul infracțional ia în considerare progresele semnificative care au avut loc în genetică, biochimia sistemului nervos, neurofiziologie, endocrinologie etc. Evaluarea rolului factorilor biologici în criminogeneză se face cu prudență, afirmându-se că nu există nici un tip particular de comportament infracțional care să fie determinat numai de factorii biologici[8].

În realitate, personalitatea umană nu este doar consecința eredității, interacțiunile dintre individ şi mediu răsfrângându-se asupra componentelor personalității. În cadrul procesului de socializare, de maturizare biologică şi socială, omul îşi modelează personalitatea prin învățarea şi interiorizarea complexului sociocultural pe care îl promovează societatea. Procesul de socializare, în ansamblul său, modelează un tip de personalitate definit prin unicitate şi originalitate şi care exprimă, într-un mod constant, durabil şi predictibil, un amplu repertoriu de atitudini, opinii şi acțiuni compatibile cu modelul cultural şi normativ al societății respective. El nu se identifică, însă, cu un simplu proces de adaptare individuală şi conformistă la mediu, reprezentând produsul unor interacțiuni biunivoce complexe între individ şi mediul său social, care generează transformări şi schimbări în ambele sensuri. De aceea, personalitatea este un concept care presupune ideea de evoluție a ființei umane în raport cu modificările intervenite în mediul social, în sfera relațiilor sociale.

Perspectiva explicativă a conduitei antisociale implică, în mod obligatoriu, examinarea condițiilor social-istorice în care se desfăşoară procesul de socializare a individului pentru a se identifica factorii care determină sau favorizează orientarea antisocială a personalității.

---

1 N.Mărgineanu, *Condiția umană***,** Bucureşti, Ed.ştiințifică, 1973, p.14.

2 P.Popescu-Neveanu, op.cit., p.60.

3 Conf.R.M.Stănoiu, op.cit., p.116.

4 P.Popescu-Neveanu, op.cit., p.707.

5 Al.Roşca, *Psihologie generală***,** Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, 1975, p.504.

6 N.Mărgineanu, op.cit., p.14.

7 R.M.Stănoiu, op.cit., p.59.

8 S.A.Shah and L.H.Roth, *Biological and Psychological Factors in Criminality*, Handbook of Criminology, Chicago, Rand McNally College Publishing Company, 1974, p.101-103.

Deşi relaţiile sociale influenţează decisiv formarea personalităţii individuale, la rândul lor, ele sunt determinate de activitatea oamenilor ca factori sociali creatori. În consecinţă, personalitatea umană este produsul epocii în care trăieşte omul şi pe care o reflectă la nivelul conştiinţei, acţionând, totodată, constructiv sau distructiv, asupra sa. Procesele integrării sociale sunt procese interacţioniste care determină sintezele majore ale condiţiei umane.

Astfel, dacă **adaptarea pasivă** la mediu, cu scop de conservare, este operată de **reflexe şi instincte** care sunt precumpănitor ereditare, **adaptarea activă,** cu scop de conservare şi dezvoltare, este operată de **voinţa organizată a caracterului**, luminată de **învăţare şi inteligenţă şi** controlată de **emoţii şi sentimente**[1].

Maturizarea este un proces de dezvoltare şi împlinire venit dinspre interior spre exterior. Învăţarea este procesul complementar al maturizării, o adaptare activă la condiţiile noi ale mediului ce nu pot fi rezolvate prin simpla repetare a instinctelor ereditare. Aceste procese sunt marcate de tendinţe şi valenţe. **Tendinţele** sunt incitaţii provenite din interiorul fiinţei umane, dar ele nu sunt numai ereditare, ci şi dobândite prin învăţare. În cazul tendinţelor biologice precumpăneşte ereditatea, iar în cazul tendinţelor sociale, esenţială este învăţarea. **Valenţele** sunt excitaţii determinate de mediul social. Ele se conjugă cu tendinţele, rezultând **comportamentul** specific fiecărei fiinţe umane.

Din punct de vedere criminologic, cea mai importantă componentă a personalităţii umane rămâne caracterul, a cărui descifrare şi valorificare poate avea un rol deosebit în prevenirea şi combaterea fenomenului infracţional, precum şi în tratamentul şi resocializarea infractorilor.

11.2.1.2. Infractorul. Conceptul de personalitate a infractorului impune şi unele clarificări cu privire la accepţiunea criminologică a termenului de infractor.

În definirea noţiunii de infractor trebuie pornit de la legătura organică ce există între fapta comisă şi făptuitorul acesteia. Pentru a identifica elementele definitorii ale noţiunii de infractor este necesar să ne raportăm la trăsăturile esenţiale ale infracţiunii[2].

Art.17 C.pen. defineşte infracţiunea ca fiind fapta care prezintă pericol social, săvârşită cu vinovăţie şi prevăzută de legea penală. Drept consecinţă, infractorul este persoana care a săvârşit, cu vinovăţie, o faptă care prezintă pericol social şi este prevăzută de legea penală. Această definiţie evidenţiază faptul că noţiunea de infractor nu poate fi o simplă "etichetă" aplicată unor indivizi de către grupul social dominant, aşa cum încearcă să demonstreze unele din teoriile inspirate de interacţionism, ci desemnează o persoană care comite o faptă antisocială generatoare de efecte juridice penale.

Totuşi, în criminologie, personalitatea infractorului este o noţiune mai cuprinzătoare decât cea juridico-penală, cuprinzând ansamblul trăsăturilor, însuşirilor, calităţilor persoanei care a comis o infracţiune, exprimând totodată interrelaţia dintre individualitatea persoanei şi esenţa socială a acesteia[3]. În această viziune sistemică, **personalitatea infractorului** este definită ca o sinteză a trăsăturilor bio-psiho-sociale cu un înalt grad de stabilitate, definitorii pentru individul care a comis o infracţiune[4].

11.2.2. Formarea personalităţii infractorului

Datorită interacţiunilor permanente care au loc între factorii endogeni şi cei exogeni, personalitatea nu este o structură statică, ci una dinamică, despre care se ştie că se formează până în jurul vârstei de 25 de ani şi continuă să evolueze în timp, într-un ritm care depinde de relevanţa factorilor exogeni[5].

Plecând de la această realitate, în analiza structurării în sens antisocial a personalităţii umane, controversele teoretice acordă prioritate fie factorilor individuali (endogeni), fie mediului social

---

1 N.Mărgineanu, op.cit., p.39.

2 R.M.Stănoiu, op.cit., p.117; V.Dobrinoiu, Gh.Nistoreanu, I.Pascu, I.Molnar, V.Lazăr, Al.Boroi, *Drept penal, Partea Generală***,** Ed.Didactică şi Pedagogică-R.A., Bucureşti, 1992, p.78; C.Bulai, *Drept penal român, Partea Generală***,** vol.I, Casa de editură şi presă "Şansa"-S.R.L., Bucureşti, 1992, p.115.

3 R.M.Stănoiu, op.cit., p.118.

4 Idem, p.119.

5 R.Gassin, op.cit., p.437.

(factorilor exogeni). Cu toate că astăzi nu se mai afirmă că anumiți indivizi se nasc infractori[1], rolul factorilor individuali nu este complet neglijat. Acest aspect se datorează rolului de "filtru" pe care îl joacă diversele componente ale personalității. În consecință, considerăm că este preferabil să acordăm valoare egală celor două categorii, fiecare având importanța sa în orientarea antisocială a personalității infractorului.

Pe parcursul procesului de maturizare biologică şi socială, individul îşi formează propria personalitate prin învățarea şi asimilarea treptată a modelului socio-cultural dominant, socializarea devenind pozitivă sau negativă ca urmare a preexistenței unui complex de factori sociali care determină sau favorizează orientarea antisocială a personalității. În acest sens, orientarea sociologică în criminologie a produs teorii care acordă factorilor de mediu o importanță decisivă.

Fără îndoială, dezorganizarea socială, anomia, condițiile economice precare, conflictele culturale etc., au un impact major asupra criminalității ca fenomen social. În schimb, la nivel individual, socializarea negativă nu conduce în mod inevitabil la săvârşirea de infracțiuni, ci numai ca rezultat al asimilării şi prelucrării sale de către structurile de personalitate şi pe fondul unor împrejurări concrete care favorizează trecerea la săvârşirea actului infracțional.

Astfel, **conceptul de personalitate a infractorului nu surprinde imaginea unei personalități predestinate pentru crimă, între delincvenți şi nondelincvenți neexistând o diferență de natură, ci o diferență de grad[2] cu determinare multicauzală.**

Acordând valoare egală celor două categorii de factori implicați în formarea personalității infractorului, vom insista mai ales asupra proceselor cu relevanță mai mare pe parcursul socializării negative. Aceste procese au semnificații diferite, ca rezultat al succesiunii lor temporale, al vârstei, sexului şi al altor caracteristici ale persoanei.

Personalitatea orientată antisocial se formează în aceleaşi sfere ale vieții sociale (familie, şcoală, microgrupuri, medii de producție etc.) ca şi personalitatea non-delincventă. Ceea ce diferă este **conținutul informațiilor receptate şi valoarea acordată acestora**.

Orientarea antisocială a personalității este un proces de durată în care **subiectul asimilează cu preponderență informațiile perturbante** care îi sosesc din mediul social.

Caracterizarea unei informații ca fiind perturbantă are în vedere proprietatea acesteia de a-l împiedica pe individ să asimileze sistemul de norme şi valori promovat de societate, de a ecrana şi falsifica imaginea valorilor reale, acordând prioritate antinormelor şi nonvalorilor. Aceasta explică de ce influențele negative se acumulează treptat în conştiința indivizilor sub forma unor reprezentări incorecte ale valorilor sociale.

Eficiența modelatoare a informațiilor perturbante este în relație directă cu trăsăturile de caracter ale subiectului. Un individ cu trăsături negative de caracter va fi deosebit de sensibil la informațiile apte să-i stimuleze aceste trăsături care, în timp, devin dominante, determinând orientarea antisocială a personalității[3]. În consecință, impactul informațiilor perturbante va fi cu atât mai semnificativ atunci când subiectul este tânăr. Ele vor modifica structura de personalitate, mai ales la nivelul caracterului, fapt exteriorizat inițial în acte minore de conduită negativă care, cu timpul, se generalizează, degenerând în acte de conduită antisocială, infracțională.

Apreciind că mediul social global[4] furnizează cu preponderență informații corecte, conforme cu modelul socio-cultural promovat, este necesar să se analizeze modul în care mediul psihosocial[5] determină formarea personalității orientate antisocial.

---

1 D.Szabo, *Nature et culture, L'inné et l'acquis, Quelques considérations sur la réactualisation du débat et ses incidences sur la criminologie*, în L'année sociologique, Paris, 1985, p.233-271.

2 J.Pinatel, op.cit., p.475.

3 R.M.Stănoiu, op.cit., p.145.

4 Mediul social global reprezintă totalitatea factorilor istorici, culturali, economici, instituționali, de organizare grupală, axiologică, din viața unei societăți (conf. Dicționar de psihologie socială, p.138). Apreciem că nu putem exclude din sfera mediului social global factorii de influență internațională.

5 Mediul psihosocial reprezintă mediul de interacțiune social-spirituală a persoanelor, stattusurile psiho-sociale realizate de indivizi, scopurile şi acțiunile lor colective, modelele de comportament familial, sistemele de norme şi valori şi procesele psiho-sociale pe care le generează (idem).

Dintre componentele mediului psihosocial care exercită o influență deosebită asupra formării personalității individului, atenția criminologiei s-a îndreptat mai ales asupra familiei, şcolii şi locului de muncă (profesiei).

a) **Familia** reprezintă principala instanță de socializare al cărei rol funcțional în structura socială şi în sistemul instituțiilor sociale permite realizarea a două funcții principale: socializarea primară a copiilor pentru a deveni membri ai societății şi stabilizarea personalității adulților.

Dacă socializarea primară se referă la asimilarea principalelor valori şi norme sociale prin intermediul primelor contacte sociale şi experiențe de viață ale copilului, stabilizarea personalității adultului impune trecerea de la socializarea primară la socializarea continuă în cadrul interacțiunilor determinate de noua poziție socială care impune imperative noi.

Familia îşi realizează funcțiile sale socializatoare în cadrul unor situații specifice:

- situațiile de "educare morală" în care sunt esențiale relațiile şi autoritatea din interiorul familiei, prin care copilul îşi formează o primă imagine despre lume şi viață, despre norme şi valori;
- situațiile de "învățare cognitivă" care îi formează copilului sistemul de cunoştințe, aptitudini şi deprinderi necesare conviețuirii sociale;
- situațiile de invenție şi imaginație care dezvoltă fantezia şi capacitățile creatoare;
- situațiile de comunicare psihologică, care dezvoltă afectivitatea specific umană.

În cadrul unor procese de interacțiune specifică, între care imitația, învățarea şi identificarea, copilul ajunge să simtă şi să se comporte ca şi cum caracteristicile unei alte persoane sau grup de oameni i-ar aparține şi lui, structurându-şi astfel trăsăturile de personalitate în funcție de un model de referință.

Conduita antisocială apare îndeosebi în acele familii lipsite de preocuparea de a asigura o socializare corectă a copiilor, ori care în mod intenționat asigură acestora modele de socializare negativă.

O influență hotărâtoare asupra formării personalității copilului o are **climatul conjugal**, calitatea relațiilor dintre soți pe de o parte şi dintre aceştia şi copii, pe de altă parte. Un cuplu armonios, o familie unită, o afecțiune autentică acordată copilului constituie premisele unei socializări pozitive. Dimpotrivă, un climat conjugal tensionat, certurile, stările conflictuale între soți sau între părinți şi copii manifestate prin repetate certuri, bătăi, vor influența negativ formarea personalității copilului.

Modelul comportamental al părinților exercită, fără îndoială, o puternică influență asupra copilului. Părinții a căror comportare se caracterizează prin cinste, onestitate, curaj, respect față de muncă vor constitui exemplu pozitiv pentru propriii lor copii. Apariția unor trăsături negative la copiii care au asemenea părinți nu este exclusă, dar aceasta constituie o excepție ce se datorează intervenției unor factori negativi cu o forță de penetrație foarte puternică, capabilă să anuleze modelul paternal. În acele familii în care părinții nu muncesc, duc o viață parazitară, consumă frecvent băuturi alcoolice, unde predomină lăcomia, egoismul, dorința permanentă de înavuțire sau au antecedente penale, riscul apariției unor manifestări antisociale la copii este mult mai ridicat.

Un rol deosebit în cadrul interacțiunii părinte-copil, în modelarea personalității copilului îl are, de asemenea, **stilul educativ**. Dacă el este echilibrat, inteligent, rațional, bazat pe preocuparea constantă a părinților de a cunoaşte profund viața copilului, de a-i transmite acestuia o imagine exactă asupra realităților care-l înconjoară, de a-l face să înțeleagă posibilitățile reale care i se oferă pentru a-şi satisface aspirațiile, constituie o premisă majoră pentru formarea unei personalități armonioase.

Cercetările efectuate au arătat că majoritatea minorilor delincvenți provin din acele familii în care stilul educativ este caracterizat fie prin indiferență, fie prin despotism. La consecințe tot atât de negative duce şi stilul educativ permisiv, excesiv de tolerant, manifestat prin răsfățul exagerat al copiilor. Acest stil este caracteristic îndeosebi familiilor cu un singur copil şi cu o situație materială foarte bună.

Rolul familiei în formarea personalității individului trebuie considerat în toată complexitatea sa. Chiar şi în acele cazuri în care familia este caracterizată printr-un stil de viață deficitar, ea poate juca un rol pozitiv în viața individului prin protecția pe care i-o oferă, prin identitatea pe care i-o asigură, prin mobilurile emoționale pe care le determină.

b) **şcoala** deține, de asemenea, un loc important în formarea personalității individului. Ea este menită să dezvolte aptitudinile, să transmită cunoştințele profesionale, să formeze, să dezvolte şi să consolideze atitudinile pozitive, pregătind pentru viață generația tânără.

Corelația dintre criminalitate şi nivelul de instruire şi educație nu poate fi neglijată. Indivizii cu un volum redus de cunoştințe, cu carențe educaționale pronunțate, fără o reprezentare exactă asupra valorilor şi normelor sociale, nu discern binele de rău, licitul de ilicit. Pregătirea şcolară redusă, nivelul precar al cunoştințelor, anturajul necorespunzător, constituie o cale sigură spre delincvență. Desigur că, la rândul său, rolul educativ al şcolii poate fi marcat de o serie de carențe care contribuie la formarea unei personalități neadaptate.

Preocupată mai ales de rolul său informativ, şcoala poate scăpa din vedere rolul formativ, menirea sa educativă. Se produce astfel o ruptură între funcția educativă şi funcția instructivă a şcolii, educația fiind înlocuită cu şcolarizarea. Elevii ajung să se grupeze în relații ierarhice, fragmentare, care îndepărtează de şcoală pe cei mai puțin dotați, care se îndreaptă către anturaje în care îşi pot satisface nevoia de apreciere.

c) **Profesia**, prin ea însăşi, nu reprezintă decât o modalitate de a evita delincvența prin asigurarea unor venituri oneste. Cercetările întreprinse asupra cauzelor infracțiunilor comise cu violență relevă că majoritatea subiecților activi au un statut ocupațional precar, instabil, cei mai mulți dintre aceştia neavând nici o calificare.

În concluzie, socializarea adultului se construieşte pe fondul cunoştințelor, deprinderilor şi motivațiilor dobândite în cursul socializării primare, ulterior intervenind multiple alte instanțe, factori şi agenți caracterizați prin structuri educaționale şi mecanisme de influență din ce în ce mai puternice. Ca rezultat al întregului proces, conduitele indivizilor se identifică cu cerințele rolurilor sociale, în aşa fel încât prescripțiile socio-culturale ale mediului psihosocial devin constante şi repere de bază ale personalității[1].

Fără îndoială că şi mediul social global, în ansamblul său, poate avea un rol semnificativ în apariția conduitelor antisociale, în formarea personalității infractorului. Astfel, procesul de socializare desfăşurat pe fondul unor contradicții severe între individ şi societate, între aspirațiile legitime şi mijloacele pe care societatea le oferă pentru îndeplinirea lor, duce adesea la apariția unor forme de inadaptare, de formare a unor personalități antisociale. Apariția conduitelor antisociale decurge, astfel, din însăşi esența societății, din criza economică pe care o străbate. În acest context, anomia reprezintă o stare specifică societăților dezorganizate social, zguduite de revoluții sau crize sociale profunde, în urma cărora se amplifică tendințele de devianță socială iar modelele promovate devin confuze.

Tinerii resimt starea anomică mai ales ca pe un conflict între necesitățile personalității lor aflate în formare şi reperele normative care le orientează conduita, ca o contestare a valorilor parentale şi a oricărui alt tip de normă care nu ține seama de nevoile lor de creativitate şi de afirmare activă în viața socială. Absența unor standarde precise, a unui ghid valoric clar, este resimțită ca o stare de angoasă, de dezorientare şi inadaptare socială, care conduce la devianță. Anomia socială interacționează cu personalitatea în formare determinând dispariția orizontului, a perspectivei viitorului social al individului, devenind factor criminogen.

La vârsta adultă, anomia socială determină consecințe criminogene şi în sensul propus de criminologul american R.K.Merton[2]. Astfel orientarea antisocială a personalității umane apare ca o consecință a injustiției sociale, a dezechilibrelor care apar între scopurile valorizate de societate şi mijloacele licite disponibile pentru realizarea lor.

Consecința tipică a raporturilor contradictorii în planul socialului este înstrăinarea individului şi modificarea în sens antisocial a structurii sale de personalitate, manifestată prin individualism, indiferență afectivă, egocentrism şi agresivitate. Într-adevăr, personalitatea umană, după structurarea sa, nu rămâne un dat imuabil, ci se modifică o dată cu schimbarea elementelor bio-psiho-sociale care o compun.

---

1 Sorin M.Rădulescu, *Anomie, devianță şi patologie socială***,** Ed.Hyperion, Bucureşti, 1991.

2 R.K.Merton, *Social Theory and Social Structur*e, New York, Ed.Free Press, 1957.

11.2.3. Orientarea antisocială a personalității infractorului

Aşa cum se subliniază în literatura de specialitate[1] şi în conformitate cu analiza efectuată, orientarea antisocială a personalității infractorilor este diferită ca grad de intensitate şi mod de manifestare. Din aceste considerente, conceptul de **orientare antisocială a personalității** dobândeşte două **semnificații**:

- într-o primă accepțiune, el defineşte incapacitatea individului de a răspunde adecvat sistemului de norme şi valori promovat de societate. Individul orientat antisocial recunoaşte sistemul licit de valori, dar personalitatea sa prezintă o disfuncție, o inadaptare, nereuşind să reacționeze întotdeauna în conformitate cu aceste norme şi valori;

- într-o a doua accepțiune, personalitatea orientată antisocial elimină sistemul de norme şi valori general acceptate de societate, însuşindu-şi norme şi valori proprii, care sunt contrare celor eliminate. În acest caz nu mai este vorba de o disfuncție sau de inadaptare ci dimpotrivă, personalitatea infractorului este pe deplin adaptată, dar la norme şi valori ilicite. Acest tip de personalitate orientată antisocial aparține, de regulă, recidiviştilor.

Gradul de intensitate a orientării antisociale a personalității infractorului sugerează pericolul social potențial pe care îl prezintă acesta. Spre exemplu, un individ neadaptat, dar care nu contestă sistemul de norme şi valori impus de societate, prezintă un pericol social potențial mai redus, deşi într-o situație concretă favorabilă el poate săvârşi o infracțiune.

11.3. Situația preinfracțională

Etiologia faptei antisociale nu presupune doar existența unui anumit tip de personalitate, ci şi a unei situații concrete de viață, deoarece **actul infracțional constituie răspunsul pe care personalitatea orientată antisocial îl oferă unei situații determinate.**

Situația preinfracțională reprezintă un ansamblu de circumstanțe exterioare personalității delincventului, care precedă actul infracțional. În literatura de specialitate[2] se face distincție între două elemente ale situației preinfracționale: **evenimentul** (sau seria de evenimente) care determină apariția ideii infracționale în mintea delincventului şi **circumstanțele** în care fapta antisocială se pregăteşte şi se execută.

- Primul element poate avea o largă variabilitate în timp. El poate fi răspunsul instantaneu la o provocare, ori poate preceda cu mult formarea ideii infracționale. În primul caz putem exemplifica prin săvârşirea unui omor în cazul flagrantului de adulter (ideea omuciderii apare în momentul constatării evenimentului), sau executarea furtului, tâlhăriei ori delapidării când ideea faptei antisociale survine ca rezultat al unor lipsuri materiale. La rândul său, rolul evenimentului originar diferă serios în etiologia infracțiunii. El poate fi decisiv în cazul prezentat al infidelității conjugale ori poate fi nesemnificativ, cum ar fi în cazul omorului comis de un alcoolic.

- Al doilea element vizează circumstanțe fără legătură cu motivația infracțională, dar decisive în trecerea la act. Astfel, prezența unei arme (în cazul infracțiunilor săvârşite cu violență), a unei portiere deschise (în cazul furturilor de şi din autoturisme) etc., favorizează realizarea proiectului infracțional.

Fără îndoială că între diversele elemente ale situației preinfracționale, **victima** are un rol important. Ea poate fi provocatoare, neglijentă sau indiferentă față de comiterea infracțiunii.

În principiu, adoptarea variantei de comportament infracțional va interveni în acele ipoteze în care între orientarea antisocială a personalității şi situația preinfracțională se realizează o compensare sub raportul eficienței contributive.

11.4. Mecanismul trecerii la act

Trecerea la săvârşirea actului infracțional este elementul care diferențiază infractorii de noninfractori. Analiza trecerii la act surprinde momentul impactului dintre personalitate şi situația concretă de viață. Personalitatea prezintă interes sub aspectul intensității orientării sale antisociale

---

1 R.M.Stănoiu, op.cit., p.144.

2 R.Gassin, op.cit., p.457.

(diferența de grad), precum şi a trăsăturilor de caracter care o susțin: egocentrismul, agresivitatea, indiferența afectivă şi labilitatea.

Situația concretă de viață, aşa cum s-a arătat, creează premise mai mult sau mai puțin favorabile trecerii la act. În funcție de intensitatea orientării antisociale a personalității infractorului, pentru a se trece la săvârşirea infracțiunii, situația concretă de viață poate îmbrăca atât forma condiției necesare, cât şi pe cea a condiției necesare şi suficiente.

Odată întrunite aceste criterii, subiectul este pus în situația de a delibera şi a opta între mai multe variante de comportament. În procesul psihologic de deliberare intervin criterii motivaționale (mobil şi scop), valorice (semnificația socială şi juridică a faptei), morale, afective şi materiale (condiții concrete de realizare a faptei). Considerând situația concretă de viață ca fiind propice pentru săvârşirea faptei, rezultatul procesului de deliberare depinde numai de gradul de intensitate al orientării antisociale a personalității, iar aspectul final al deciziei este o reflectare elocventă a acestei diferențe de grad. Pentru infractorul de profesie, care are o orientare antisocială a personalității deosebit de marcată, rezultatul deliberării este uşor de anticipat. Sistemul propriu de norme şi valori îi justifică conduita şi îi dă un caracter legitim[1]. Numai când factorii de risc rezultați din analiza situației concrete de viață sunt foarte mari, opțiunea sa va fi alta, operând cu criteriile probabilității.

Atunci când orientarea antisocială a personalității are un grad mai redus de intensitate, criteriile pozitive nu mai suferă o desconsiderare atât de radicală.

Trecerea la act surprinde faza dinamică în producerea infracțiunii. Confruntarea de argumente în favoarea sau împotriva unei anumite decizii devine acută, are aspect conflictual. Trecând prin fazele teoretice ale asentimentului temperat, asentimentului formulat şi a crizei[2], opțiunea în favoarea săvârşirii faptei infracționale are semnificația unei eliberări psihice pentru infractor şi a unui eşec social, care se vor consuma o dată cu procesul de transformare a posibilității în realitate.

Desigur, nu excludem eventualitatea ca infracțiunile să fie săvârşite spontan, din culpă ori cu praeterintenție, dar acestea sunt excepția care confirmă regula şi constituie tot o expresie a unor personalități orientate antisocial, caracterizate prin impulsivitate, agresivitate sau neglijență față de valorile sociale ce sunt protejate de legea penală[3].

---

1 J.Pinatel, op.cit., p.388.

2 E.de Greef, *Introduction à la criminologie*, citat de J.Pinatel, op.cit., p.332.

3 V.Dobrinoiu, Gh.Nistoreanu şi alții, op.cit., p.82 şi urm.; C.Bulai, op.cit., p.120 şi urm.

PARTEA A III-A

REACȚIA SOCIALĂ

CAPITOLUL V

EVOLUȚIA MODELELOR DE REACȚIE SOCIALĂ ÎMPOTRIVA CRIMINALITĂȚII

SECȚIUNEA I

BAZELE ISTORICE ALE REACȚIEI SOCIALE ANTIINFRACȚIONALE

12.1. Caracterizare

Istoria preocupărilor provocate de săvârşirea faptelor antisociale îşi are originea în negura timpurilor antice[1]. Acest început nu a fost marcat nici de teorii asupra crimei şi nici de studiul răufăcătorului, ci de unul din cele mai puternice sentimente ancestrale: teama determinată de instinctul de conservare[2].

Problematica infracționalității, infractorilor şi a reacției sociale antiinfracționale a evoluat o dată cu progresele realizate de umanitate, căpătând contur cu adevărat ştiințific în perioada modernă, mai exact, în ultimele decenii. Această afirmație este susținută de faptul că, deşi cercetarea ştiințifică asupra cauzelor criminalității făcuse progrese serioase în prima jumătate a secolului XX, rezultatele obținute au fost luate în considerare într-o mică măsură în domeniul politicii penale, al mijloacelor şi metodelor concrete de prevenire şi combatere a fenomenului infracțional.

Reluând o idee a lui E.Ferri[3], criminologul francez J.Pinatel notează: "Ceea ce surprinde în ansamblul mijloacelor utilizate pentru a combate criminalitatea este faptul că ele au fost puse în aplicare fără să existe o veritabilă preocupare cu privire la natura şi cauzele acestui fenomen[4]".

---

1 L.Negrier-Dormont, *Criminologie*, Paris, Ed.Litec,1992, p.8; V.supra 1.1.

2 E.Ferri, *Principii de drept criminal*, Bucureşti, Ed.Revista Pozitivă Penală, 1940, vol.I, p.7 (în traducerea lui Petre Ionescu-Muscel).

3 E.Ferri, *Sociologie criminelle*, p.235, citat de J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie*, Paris, Dalloz, 1963, p.62.

4 J.Pinatel, op.cit., p.61.

Este meritul oamenilor de ştiinţă, penalişti şi criminologi, care au corectat această stare de fapt, insistând asupra necesităţii concordanţei dintre rezultatele ştiinţifice privind cercetările etiologice şi metodele de tratament şi resocializare a infractorilor pe de o parte şi sistemul justiţiei penale pe de altă parte.

Remarcabil este şi faptul că, actualmente, problemele criminalităţii şi justiţiei penale preocupă cele mai înalte foruri mondiale, inclusiv O.N.U., care a constituit, în cadrul Consiliului Social şi Economic (ECOSOC) o secţie pentru justiţie penală şi combaterea criminalităţii[1].

Cu toate acestea, modelele de politică penală aplicate în diverse ţări nu sunt şi nu pot fi identice. Ele depind de specificul politic, economic, social şi cultural al fiecărei ţări în parte, de evoluţia istorică proprie, de contextul regional în care se află şi, desigur, de starea şi dinamica fenomenului infracţional.

De altfel, tratarea teoretică a modelelor de reacţie socială împotriva criminalităţii şi, în acest context, a modelelor de politică penală, nu poate fi realizată fără precizarea că, de-a lungul timpului, acestea nu au existat în stare pură decât la nivelul principiilor generale, modalităţile concrete interferându-se şi coexistând în spaţiu şi timp[2].

12.2. Modelul represiv

O lungă perioadă de timp, reacţia socială antiinfracţională a avut o esenţă eminamente represivă. Informaţiile de care dispunem provin din cele mai vechi texte juridice cunoscute, care confirmă evoluţia societăţii umane în anumite zone geografice şi care constituie o formă superioară a unor cutume străvechi[3]. Se apreciază[4] că plăcuţele de ceramică de la Esnunna, aparţinând civilizaţiei sumeriene, ar avea o vechime de 7 milenii. Reglementările juridice inscripţionate relevă atât existenţa **răzbunării private nelimitate**, cât şi a unor forme embrionare ale **răzbunării private limitate** şi ale **compoziţiei**.

Conform celor mai vechi cutume ale justiţiei private, ofensa adusă unui individ se repercutează în mod automat asupra clanului din care face parte. Responsabilitatea **ripostei** aparţine, astfel, întregului grup. În mod similar, responsabilitatea individuală pentru fapta comisă devine colectivă, răsfrângându-se asupra clanului din care face parte făptuitorul. Reacţia primitivă este nelimitată, nefiind proporţională cu gravitatea faptei.

Întrucât excesele ripostei aveau un efect negativ concret, ducând la slăbirea forţei ofensive şi defensive a întregii comunităţi, a fost necesară limitarea răzbunării. Astfel, **talionul** şi, mai târziu, **compoziţia**, au constituit un progres juridic real[5]. Răzbunarea privată limitată restrânge riposta de la nivelul grupului, concentrând-o asupra făptuitorului. Ea este astfel individualizată, echivalentă cu răul provocat[6] şi controlată de autoritatea centrală a comunităţii.

Importanţa autorităţii care impune legea devine şi mai evidentă în cazul aplicării **compoziţiei** care, în fond, este o compensare în bani sau alte valori, a victimei.

Pentru ca această evoluţie să fie posibilă a fost necesar ca justiţia penală să primească un caracter sacerdotal şi teocratic. Sub imperiul "răzbunării divine", conducătorul militar şi religios, iar mai târziu - judecătorul, putea impune aplicarea legii. Codul regelui Hammurabi este un bun exemplu în acest sens, preluat de celelalte legislaţii penale orientale (egiptene şi ebraice).

Sistemele justiţiei penale pe continentul european au fost marcate de evoluţia civilizaţiei antice în Grecia şi în peninsula romană. Legile penale ale Greciei[7] limitează puterea sacerdotală,

---

1 Prin Rezoluţia Adunării Generale a O.N.U., nr.46/152, din 18 decembrie 1991, a fost înfiinţată Comisia Naţiunilor Unite pentru Prevenirea Criminalităţii şi Justiţie Penală formată din experţi provenind din 40 de state membre, care discută şi fac recomandări privind politica penală.

2 E.H.Sutherland and D.R.Cressey, *Principles of Criminology*, Philadelphia and New York, Editura J.B.Lippincott Co., ed.a 7-a, 1966, p.314.

3 Codul din Esnunna, Codul lui Hammurabi, Legea celor XII Table, Ordonanţele regale egiptene etc.

4 Conf. L.Negrier-Dormont, op.cit., p.11.

5 E.Ferri, *Principii...,* op.cit., p.8

6 ... "ochi pentru ochi" ... - v.supra 1.1.

7 În Sparta - Licurg (sec.IX î.e.n.), în Atena - Dracon (sec.VII î.e.n.) şi Solon (sec.VI î.e.n.)

stabilind distincția fundamentală între delictele publice şi cele private, justiția penală fiind concepută ca o funcție a suveranității statului[1].

Represiunea etatizată, care constituie ultima formă a reacției represive, s-a bazat la început pe **ideea retributivă,** ca o consecință logică a evoluției istorice în planul ideii de justiție. Această concepție a fost pusă la îndoială de filosoful grec **Platon**[2] care considera că pedeapsa nu poate fi justificată prin ea însăşi, ca reacție la încălcarea legii, ci trebuie orientată către un scop viitor, care să prezinte **utilitate socială** şi care să constituie temeiul juridic şi filosofic al aplicării acesteia. În viziunea lui Platon, scopul pedepsei trebuia să fie prevenirea specială (ca efect intimidant al pedepsei) şi prevenirea generală (prin forța exemplului). Platon distinge, de asemenea, între incorigibilul periculos - care trebuie exilat într-un loc sălbatec - şi delincventul recuperabil, care trebuie reeducat prin pedeapsa cu închisoarea.

Ideile lui Platon au influențat puternic atât gândirea filosofică, cât şi evoluția concepțiilor juridice ulterioare, până în perioada modernă.

Ideea de **utilitate socială** a pedepsei a fost reluată atât de filosofii antici (Aristotel, Seneca), precum şi de cei moderni (iluminiştii francezi). Pe această ultimă filieră a fost posibilă consacrarea sa de către tânărul aristocrat italian **Cesare Bonesano, marchiz de Beccaria**, student în drept la Universitatea din Milano, fondatorul **şcolii clasice în dreptul penal**.

Ideile şcolii clasice de drept penal îşi au sorgintea în operele filosofilor raționalişti şi enciclopedişti, de la John Locke şi Jean Jacques Rousseau la Voltaire şi Montesquieu, opere care conțineau ideile consacrate ulterior de Revoluția Franceză şi de Declarația Drepturilor Omului şi Cetățeanului.

Sintetizând gândirea filosofică a secolului său în lucrarea intitulată **Dei delitti e delle pene** (Despre infracțiuni şi pedepse), apărută la Livorno, în anul 1764, Cesare Beccaria atacă arbitrariul şi corupția sistemului judiciar şi penitenciar din epoca sa, militând pentru tratament judiciar egal şi pentru respectarea demnității ființei umane.

În esență, şcoala clasică de drept penal se bazează pe teoria "liberului arbitru", postulând următoarele principii:

- toți oamenii sunt egali în fața legii;
- omul este o ființă rațională, iar conduita sa este o operație controlată de rațiune;
- trăind sub imperiul liberului său arbitru, omul trebuie să suporte consecințele faptelor sale.

Comportându-se în conformitate cu propriile opțiuni, omul anticipează avantajele şi dezavantajele faptelor sale, reglându-şi conduita în funcție de această evaluare. În consecință, societatea trebuie să reacționeze prin fixarea unor pedepse juste şi severe care să determine reducerea disponibilității indivizilor pentru săvârşirea faptelor penale.

Şcoala clasică de drept penal nu insistă asupra elementelor de personalitate a infractorului, asupra situației sale sociale sau familiale. Infractorul este considerat ca o ființă abstractă. Aceasta este explicația dictonului celebru al lui Francisco Carara, reprezentant al şcolii clasice italiene, conform căruia "crima nu este o acțiune, ci o infracțiune, ea nu este o entitate de fapt, ci o entitate juridică"[3].

Pedeapsa trebuie proporționată cu gravitatea faptei, iar atributele pedepsei trebuie să fie severitatea, certitudinea, celeritatea şi uniformitatea, în scopul intimidării individuale şi colective. Cu toate acestea, Beccaria a militat împotriva pedepselor brutale şi infamante, considerând că infractorii îşi vor multiplica activitatea criminală dacă îşi vor da seama că nu mai au nimic de pierdut. El s-a pronunțat împotriva pedepsei cu moartea, apreciind că această măsură trebuie aplicată numai în cazuri de excepție.

Legea penală franceză din 24 iulie 1790, Codul penal francez din anul 1810, Codul penal german din 1871 şi Codul penal italian din 1889 sunt fundamentate pe principiile şcolii clasice de drept penal.

---

1 E.Ferri, op.cit., p.10.

2 Platon, *Dialoguri, Protagoras*, Paris, Editura Les Belles Lettres, 1966, 324,a.b.

3 E.Ferri, op.cit., p.23.

Teoria clasică formulată de Cesare Beccaria a fost reluată şi întărită de filosoful britanic Jeremy Bentham în celebra sa formulă "Ceea ce justifică pedeapsa este utilitatea acesteia sau, mai exact, necesitatea sa"[1]. În viziunea autorului, pedeapsa trebuie să aibă următoarele obiective:

- să prevină săvârşirea faptelor infracționale;
- când prevenirea eşuează, să-l determine pe infractor să comită o faptă mai puțin gravă;
- să-l determine pe infractor să nu utilizeze mai multă forță decât este necesar pentru săvârşirea faptei;
- să mențină criminalitatea la un nivel cât mai scăzut.

În opinia lui Enrico Ferri[2], şcoala clasică de drept penal a fundamentat rațiunea şi a stabilit limitele dreptului statului de a pedepsi, a obținut o îmblânzire generală a pedepselor eliminându-le pe cele infamante şi a determinat legiferarea garanțiilor procesuale, în sensul respectării drepturilor acuzatului. Limitele acestei doctrine penale constau în concentrarea exclusivă "asupra delictului şi asupra pedepsei ca entitate juridică abstractă, izolată de omul care săvârşeşte un delict şi este condamnat, cât şi de mediul din care provine şi în care se întoarce după pedeapsă"[3].

12.3. Modelul preventiv

Modelul preventiv de politică penală a fost fundamentat de **doctrina pozitivistă,** apărută la sfârşitul secolului al XIX-lea, sub impactul teoriilor evoluționiste şi deterministe. Fondatorul şi purtătorul de cuvânt al acestei doctrine a fost **Enrico Ferri**, jurist şi sociolog care, în teza sa de doctorat intitulată "**La teoria dell'imputabilita e la negazione del libero arbitrio**", publicată la Florența în anul 1878, contestă virtuțile sistemului represiv aşa cum era conceput de şcoala clasică. Autorul arată că diferența dintre cele două doctrine nu rezultă din concluziile lor particulare care, uneori, pot fi asemănătoare, ci din metoda de analiză: **deductivă** - de logică abstractă, în cazul şcolii clasice, şi **inductivă** - specifică ştiințelor experimentale, în cazul şcolii pozitiviste[4].

Tezele principale ale şcolii pozitiviste sunt:

- în fața instanței trebuie să primeze comportamentul infracțional şi nu actul incriminat;
- pentru a înțelege comportamentul infractorului trebuie relevată influența factorilor ereditari şi de mediu care i-au marcat evoluția;
- trebuie înlăturată imaginea clasică a omului rezonabil, stăpân pe actele sale şi liber întotdeauna să aleagă între bine şi rău;
- infractorul trăieşte sub imperiul legilor naturale pe care le poate descoperi numai ştiința, este determinat de aceste legi şi nu este întotdeauna liber să aleagă;
- justiția trebuie să individualizeze pedeapsa în funcție de personalitatea infractorului şi de condițiile concrete care au determinat producerea faptei antisociale.

În aceste condiții, pedeapsa constituie un mijloc de apărare socială cu caracter curativ, prin care se urmăreşte vindecarea infractorului.

În opinia autorului, infracțiunea, înainte de a fi o entitate juridică, este un fenomen natural şi social care trebuie prevenit. Pentru realizarea prevenirii generale este suficientă certitudinea represiunii şi nu severitatea acesteia. Considerând că sistemul sancționator are o importanță limitată în prevenirea criminalității, Ferri afirmă necesitatea luării unor măsuri de ordin social şi economic care să elimine sau să limiteze rolul factorilor care generează acest fenomen. Între aceste măsuri, pe care le-a numit **substitutive penale**, autorul include iluminatul străzilor, descentralizarea administrativă, reducerea timpului de lucru, reducerea consumului de alcool etc.

---

1 J.Bentham, *Traité de législation civile et pénale*, Paris, 1830, citat de R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Bucureşti, Ed.Academiei, 1989, p.155.

2 E.Ferri, op.cit., p.29-30.

3 Idem, p.30.

4 Idem, p.34.

Modelul propus de doctrina pozitivistă constituie prima încercare de a preveni criminalitatea prin metode care iau în considerare cunoaşterea ştiinţifică a cauzelor acestui fenomen şi nu exclusiv prin metode punitive[1].

12.4. Doctrina "apărării sociale"

Lupta de idei dintre şcoala clasică şi şcoala pozitivistă a stimulat gândirea ştiinţifică în domeniul dreptului penal, determinând apariţia unor noi curente, care încearcă să îmbine cele două concepţii într-o nouă doctrină, potrivit căreia **finalitatea dreptului penal este apărarea socială care se realizează atât prin prevenire, cât şi prin represiune**.

Şcoala Apărării Sociale în dreptul penal a luat amploare mai ales după cel de-al doilea război mondial, datorită unor personalităţi de marcă, între care menţionăm pe Filippe Grammatica în Italia, Marc Ancel în Franţa şi Thorsten Sellin în S.U.A..

Totodată, fondatorii acestei doctrine recunosc meritele penaliştilor **Franz von Liszt** şi **Adolf Prins** care, în lucrările lor, au luat în considerare rezultatele studiilor criminologice şi "au declarat deschis faptul că pedeapsa nu este singurul mijloc de luptă contra criminalităţii"[2].

Baza teoretică a doctrinei **apărării sociale** este explicată de Marc Ancel în lucrarea **La défense sociale nouvelle** (Noua apărare socială), apărută la Paris, în anul 1954, în care autorul procedează la un examen critic al sistemului de protecţie socială antiinfracţională. Autorul împărtăşeşte "revolta pozitivistă" contra insuficienţei şi ineficacităţii sistemului clasic, caracterizat printr-un dogmatism imobil, care ignoră realitatea infracţională. Pentru a descifra această realitate, mişcarea "apărării sociale" face apel la ştiinţele naturale şi sociale şi procedează la o analiză riguroasă a instituţiilor de reacţie antiinfracţională în vederea identificării remediilor unei criminalităţi aflate în continuă schimbare.

În conformitate cu teoria lui Marc Ancel, ideile fundamentale ale acestei doctrine sunt următoarele:

- "apărarea socială" reprezintă o concepţie generală de drept penal care vizează protejarea societăţii împotriva criminalităţii;
- această protecţie trebuie să se realizeze prin măsuri penale şi extra-penale destinate să neutralizeze delincventul, fie prin eliminare sau segregare, fie prin aplicarea de metode curative şi educative;
- "apărarea socială" promovează o politică penală în care se acordă prioritate prevenirii crimei şi tratamentului delincventului; această politică penală are ca obiectiv resocializarea infractorului;
- resocializarea va fi o consecinţă a umanizării noilor legislaţii penale, care vor face apel la toate resursele individului, redându-i sensul valorilor morale şi încrederea în el însuşi;
- această umanizare a dreptului şi procesului penal se va fundamenta pe cunoaşterea ştiinţifică a fenomenului infracţional şi a personalităţii delincventului.

Criminologul canadian Denis Szabo apreciază[3] că principiile promovate de şcoala apărării sociale sunt generoase şi ţin seama de exigenţele justiţiei moderne.

Meritul criminologiei este acela de a fi adus în sfera de preocupare a dreptului penal ideea prevenirii criminalităţii, ca modalitate de reacţie împotriva fenomenului infracţional şi ideea individualizării pedepsei în raport cu persoana infractorului. De altfel, unul din obiectivele principale ale şcolii apărării sociale, acela de tratare şi resocializare a delincventului, a fost fundamentat ştiinţific de criminologie, mai ales de orientarea sa clinică[4].

---

1 R.M.Stănoiu, op.cit., p.155.

2 A.Prins, *La défense sociale et le transformation du droit pénal*, 1910, citat de Gian Domenico Pisapia, *Marc Ancel et la Défense sociale nouvelle*, în Cahiers de défense sociale, 1990/1991, p.14.

3 D.Szabo, *Criminologie*, Montreal, P.U.M., 1965, p.30-48.

4 R.M.Stănoiu, op.cit., p.157; G.D.Pisapia, op.cit., p.17.

12.5. Influența criminologiei asupra modelelor de politică penală

12.5.1. Caracterizare

În general, dreptul penal şi sistemul justiției penale sunt instituții cu caracter conservator, mai puțin sensibile la teoriile vehiculate în doctrină. Modificările intervin, de regulă, atunci când schimbările propuse sunt foarte serios argumentate din punct de vedere juridic, iar consecințele sunt acceptate de marea majoritate a specialiştilor în domeniu.

Din acest motiv, teoriile criminologice elaborate la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX nu s-au reflectat imediat în sfera dreptului penal şi a politicii penale.

Mai frecvent, teoriile criminologice şi-au pus amprenta asupra elaborării şi punerii în aplicare a unor metode de tratament şi reeducare a infractorului, în timpul efectuării pedepsei, precum şi asupra elaborării unor programe de prevenire a fenomenului infracțional.

12.5.2. Examenul individual

Tema examenului psiho-individual al infractorului a fost susținută de fondatorii criminologiei şi reluată de majoritatea reprezentanților acestei discipline. Prima sa aplicare practică s-a realizat în Argentina, în anul 1907 înființându-se un cabinet de psihologie clinică şi experimentală în cadrul penitenciarului național. Ulterior, s-au luat măsuri similare în Brazilia, Chile, Belgia, Germania, Austria şi Franța.

În S.U.A., la închisoarea San Quentin din California, s-a înființat, în anul 1944, un centru de orientare curativă care examina persoana infractorului şi aviza tratamentul care urma să i se aplice în penitenciar.

12.5.3. Programe de prevenire

Studiată de majoritatea orientărilor criminologice, problema prevenirii fenomenului infracțional s-a concretizat într-o serie de programe care au fost mai mult sau mai puțin luate în considerare de factorii de decizie din țările în care ele s-au elaborat.

Cel mai cunoscut program este "Chicago Area Project" (Proiectul zonei Chicago), inspirat de teoria ecologică a "Şcolii din Chicago". Această teorie apreciază că rata criminalității poate fi redusă ca efect al ameliorării mediului social, fapt care presupune atât îmbunătățiri de ordin social-economic şi cultural, cât şi schimbări de tip atitudinal, respectiv implicarea directă a cetățenilor la eradicarea criminalității. În transpunerea în practică a acestui proiect, autorii au alcătuit asociații antiinfracționale în scopul creării unui climat ostil oricărei forme de delincvență. La realizarea programului de prevenire au fost atrase persoanele aflate în perioada de "probațiune", de suspendare a executării pedepsei, ori de eliberare condiționată.

Proiectul zonei Chicago a rezistat în timp (1930-1950) şi chiar dacă uneori a fost contestat, aplicarea sa a determinat o scădere sensibilă a delincvenței în oraşul american cunoscut cu cea mai înaltă rată a criminalității la vremea respectivă.

12.5.4. Modelul curativ

Cu toate reticențele menționate, dreptul penal şi sistemul justiției penale au permis, în cea de-a doua jumătate a veacului nostru, apariția unui model de politică penală fondat esențialmente pe rezultatele cercetării ştiințifice în criminologie.

După cel de-al doilea război mondial, reacția socială împotriva criminalității a fost influențată de o multitudine de factori. În primul rând, ororile şi atrocitățile războiului care se sfârşise determinau o reacție firească de respingere a represiunii. Pe de altă parte, oamenii trebuiau să reacționeze în fața criminalității care cunoştea o adevărată explozie, marcând astfel eşecul strategiilor tradiționale de luptă împotriva acestui fenomen. În legătură cu atmosfera care domina dezbaterile anilor '60, Jean Pinatel subliniază: "În ansamblul său, această perioadă se caracterizează printr-un climat ostil față de tot ceea ce era esențialmente represiv, printr-o tendință de reconsiderare a metodelor penale tradiționale, în sensul de renunțare la vechile

metode bazate pe intimidare şi coerciţiune şi de adoptare a unor forme noi de răspuns social, axate pe ideea de prevenire şi resocializare"[1].

Fundamentarea ştiinţifică a tendinţei non-represive în politica penală a fost stimulată şi de evoluţia remarcabilă a criminologiei în perioada interbelică, mai ales a **criminologiei clinice**, care situează persoana infractorului în centrul preocupărilor, urmărind tratamentul şi resocializarea acestuia. La datele ştiinţifice furnizate de criminologia clinică s-au adăugat ideile doctrinei "apărării sociale" susţinute de Filipe Grammatica şi, mai ales, cele ale "noii apărări sociale" promovate de Marc Ancel.

În prefigurarea noului model de reacţie socială s-a plecat de la următoarele constatări[2]:

- modelul represiv de reacţie socială nu contribuie la prevenirea şi combaterea criminalităţii întrucât nu ia în considerare cauzele acesteia;
- ideea individualizării, acceptată teoretic, a fost insuficient transpusă în practică, datorită lipsei mijloacelor materiale;
- pedeapsa aplicată s-a dovedit a fi ineficientă în procesul de resocializare a infractorilor, întrucât unicul criteriu de individualizare utilizat a fost gravitatea faptei;
- varianta represivă nu oferă soluţii pentru reinserţia socială a condamnaţilor care, după ispăşirea pedepsei se întorc în mediul lor de proveniență, reluându-şi comportamentul antisocial;
- creşterea spectaculoasă a criminalităţii este o dovadă a faptului că pedeapsa nu mai dispunea de capacitatea preventivă ca efect al intimidării.

Deşi penaliştii de orientare clasică au relevat pericolul pe care îl reprezintă "devalorizarea" pedepsei, **modelul curativ** a câştigat tot mai mulţi adepţi, impunându-se, într-o anumită măsură, şi pe plan legislativ. În conformitate cu teoriile criminologilor clinicieni şi ale reprezentanţilor doctrinei "apărării sociale", noul model de reacţie socială anti-infracţională viza:

- axarea politicii penale pe ideea de resocializare a infractorului;
- adoptarea unor metode de tratament apte să contribuie la readaptarea socială a individului;
- adoptarea unor tehnici de individualizare menite să contribuie la creşterea eficienţei tratamentului, atât în momentul individualizării judiciare a sancţiunii, cât şi în perioada executării acesteia;
- adoptarea unui ansamblu de măsuri de ordin social, economic, cultural etc., destinat să faciliteze o reinserţie socială cât mai adecvată a infractorului, după executarea tratamentului.

Elementele care conturează ideile de bază ale modelului curativ pot fi grupate după cum urmează:

- **Individualizarea** presupune un examen al personalităţii infractorului, formularea unui diagnostic şi elaborarea unui program de tratament în vederea resocializării acestuia[3].

Individualizarea judiciară a pedepsei pe baza examenului de personalitate a infractorului este o primă etapă a tratamentului de resocializare, fiind urmată de o individualizare penitenciară, cu aceeaşi finalitate. Elaborarea **tratamentului individual de resocializare** în conformitate cu rezultatele cercetărilor efectuate de criminologia clinică in domeniul criminogenezei, urmărindu-se ameliorarea tendinţelor reacţionale ale infractorului, perfecţionarea aptitudinilor acestuia, reînnoirea motivaţiilor şi modificarea atitudinilor sale[4]: Aplicarea acestui tip de tratament presupune o implicare a infractorului în procesul de resocializare, cooperarea sa la transformarea propriei personalităţi. Programele de tratament au la bază metoda clinică, abordând personalitatea infractorului în unitatea şi dinamica acesteia[5].

---

1 J.Pinatel, op.cit., p.118.

2 Conf. R.M.Stănoiu, op.cit., p.157.

3 J.Pinatel, op.cit., p.448.

4 B.di Tulio, *Le traitement des délinquants, ses aspects d'ordre médical, psychologique et social,* în "Bulletin de la Societé Internationale de Criminologie", 1959, p.223 şi urm., citat de R.M.Stănoiu, op.cit., p.163.

5 R.M.Stănoiu, *Metode şi tehnici de cercetare în criminologie*, Bucureşti, Editura Academiei, 1981, p.75-80.

În S.U.A., ideea de tratament a cunoscut o anumită consacrare juridică în **sistemul sentințelor cu durată nedeterminată combinate cu măsura eliberării condiționate "pe cuvânt"**. În conformitate cu prevederile acestui sistem, pedeapsa este fixată între un minim şi un maxim, iar ulterior, după executarea minimului şi în funcție de dovezile de îndreptare pe care le furnizează condamnatul pe parcursul executării pedepsei, se decide asupra momentului în care se va aplica măsura eliberării "pe cuvânt".

De asemenea, sistemul anglo-saxon de justiție penală a inventat **probațiunea**, care a lărgit sfera de incidență a opțiunii non-represive în politica penală. În varianta americană, probațiunea presupune atât lăsarea infractorului în libertate, cât şi asigurarea unui tratament de susținere în această perioadă. Condițiile probațiunii sunt stabilite de lege şi sunt puse în aplicare de tribunale şi de serviciul de probațiune, având drept principale obiective însuşirea de către infractor a unor obiceiuri bune, încadrarea sa în muncă, participarea la programele de instruire şcolară şi de reconversie profesională, respectarea legii, plata datoriilor şi dezdăunarea victimei, prezentarea la datele fixate la serviciul de probațiune.

Uneori se aplică **suspendarea pronunțării pedepsei**, permițând unor infractori a căror vinovăție a fost stabilită, dar care au o comportare bună, să rămână în libertate.

Atât în formula suspendării pronunțării hotărârii de condamnare, cât şi a suspendării executării pedepsei, în perioada de probațiune infractorul este supravegheat, orientat şi i se acordă asistență de către agentul de probațiune[1].

În Franța, agenții de probațiune aparțin corpului de educatori ai administrației penitenciare iar "cazurile" le sunt repartizate de judecătorul însărcinat cu executarea pedepselor şi care răspunde de penitenciar.

- Alte modalități de sancționare non-represivă au vizat **executarea sancțiunii cu închisoarea în semilibertate**, având drept scop facilitarea resocializării. Ele au îmbrăcat forme diferite de la o țară la alta şi se caracterizează prin faptul că infractorul este lăsat în mediul său familial şi social şi îşi păstrează locul de muncă, dar îşi petrece sfârşitul de săptămână şi concediul în penitenciar.

- **Reforma sistemului penitenciar** a constituit un alt punct de interes, urmărindu-se umanizarea regimului de executare în mediu închis şi realizarea unui tratament adecvat de resocializare a infractorului. În unele țări s-a ajuns chiar la exagerări, prin înființarea unor penitenciare în care condițiile de viață sunt vădit mai bune decât cele pe care infractorii le aveau în libertate. Alteori, lipsa puterii economice în țările sărace a împiedicat transpunerea în practică a acestor idei.

- A fost analizată şi - într-o anumită măsură - transpusă în practică, ideea **tratamentului postpenal**, care vizează sprijinirea infractorului la ieşirea din penitenciar, astfel încât acesta să evite situațiile criminogene şi să atenueze procesul de stigmatizare.

Modelul curativ de politică penală constituie un succes important al criminologiei tradiționale, iar nereuşitele care au apărut pe parcursul transpunerii lui în realitate nu se datorează lipsei fundamentului teoretic, ci condițiilor social-economice şi culturale specifice fiecărei țări.

SECȚIUNEA A II-A

TENDINȚE MODERNE ÎN POLITICA PENALĂ

[1] R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*... op.cit., p.170.

13.1. Caracterizare

Dincolo de caracterul său conservator, politica penală la nivel statal manifestă, în ultimul deceniu, o certă tendință de armonizare internațională atât în planul legislativ al combaterii criminalității, cât şi în planul respectării drepturilor omului, devenit o adevărată "religie"[1] a sfârşitului acestui secol.

Evoluția politicii penale nu mai poate constitui, în momentul de față, doar o problemă internă a fiecărui stat în parte. Pe de o parte, revoluția tehnologică şi tendința spre integrare economică internațională au stimulat o consecință subsecventă negativă şi anume, dezvoltarea nestăpânită a vectorului transnațional al criminalității, mondializarea criminalității organizate şi a terorismului, apariția noilor forme de criminalitate între care criminalitatea informatică, "spălarea" banilor proveniți din afaceri ilicite şi diseminarea deşeurilor toxice constituie doar o enumerare nelimitativă. Pe de altă parte, tendința naturală de a pune pe primul loc respectarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului şi adoptarea standardelor internaționale în această materie nu poate lăsa indiferente guvernele şi parlamentele naționale, care în procesul de adoptare a legii interne şi de aplicare a acesteia, trebuie să respecte aceste standarde. Deci, politica penală nu mai poate fi doar o problemă de tradiții culturale interne, ci o necesitate specifică, izvorâtă din pragmatismul dar şi din aspirațiile umaniste ale societății globale. Fără îndoială că această tendință nu reprezintă o negare a valorilor proprii fiecărui popor, ci o tentativă de armonizare, o încercare de a face posibilă conviețuirea într-o lume care trebuie să fie a tuturor.

În acest proces complex, o importanță aparte revine congreselor specializate organizate de Națiunile Unite. La aceste congrese participă, în calitate de raportori ori de consultanți, personalități din toate statele lumii, atât oameni de ştiință, cât şi reprezentanți ai puterii legislative şi executive. Rezoluțiile propuse spre adoptare, ca şi tematicile discutate, sunt pregătite atât de institutele O.N.U. specializate în prevenirea şi combaterea criminalității, cât şi de corespondenții din fiecare țară ai secției specializate din cadrul ECOSOC, de regulă, persoane cu mare experiență în acest domeniu, specialişti reputați. De exemplu, cu prilejul celui de-al VII-lea Congres al Națiunilor Unite, desfăşurat la Milano, în anul 1985, cu tema **"Prevenirea criminalității pentru libertate, justiție, pace şi dezvoltare"**, au participat delegații reprezentând 125 de guverne, compuse din miniştri ai justiției, de interne, procurori generali, preşedinți ai Curților Supreme de Justiție, directori ai sistemelor penitenciare şi şefi ai polițiilor locale[2]. Acest tip de reprezentare are calitatea de a influența ulterior, în mod decisiv şi în conformitate cu rezoluțiile adoptate de congres, politica penală din țările participante.

De altfel, trebuie precizat că o importanță decisivă în prefigurarea tendințelor actuale şi de perspectivă în politica penală au avut-o ultimele două congrese specializate ale O.N.U., respectiv cel de la Milano, la care am făcut deja referire, şi **Al VIII-lea Congres al Națiunilor Unite asupra prevenirii criminalității şi tratamentului delincvenților**, desfăşurat la Havana, în perioada 27 august - 7 septembrie 1990. În continuarea logică a dezbaterilor şi măsurilor adoptate la congresele anterioare, cu prilejul celor două importante reuniuni s-au discutat problematici şi adoptat rezoluții de maxim interes pentru prevenirea şi combaterea criminalității, pentru orientarea generală a politicii penale, pentru sistemele justiției penale, pentru cooperarea internațională în acest domeniu, între care menționăm:

- noile dimensiuni ale criminalității şi prevenirea acestui fenomen în contextul dezvoltării;
- procesele evolutive ale justiției penale şi perspectivele sale într-o lume aflată în schimbare;
- tineretul, criminalitatea şi justiția;
- formularea şi aplicarea standardelor şi normelor Națiunilor Unite în justiția penală;
- orientări de politică penală pentru prevenirea şi combaterea crimei organizate, a terorismului şi a criminalității informatice;
- orientări de politică penală privind delincvența juvenilă;
- orientări de politică penală privind criminalitatea economică şi corupția;

---

1 Conf. A.Năstase, Drepturile omului, religie a sfârşitului de secol, I.R.D.O., Bucureşti, 1992.

2 Conf. The United Nations and Crime Prevention and Criminal Justice, New York, 1990.

- orientarea victimologică a politicii penale;
- politica penală cu privire la sancțiunile penale, resocializarea şi reabilitarea infractorilor.

O epuizare a tuturor temelor discutate ar fi imposibilă în acest cadru, motiv pentru care ne vom referi doar la acele preocupări privind orientările de bază în materia politicii penale.

13.2. Tendința represivă, neoclasică

În conformitate cu Recomandările de politică penală ale Congresului de la Havana, Anexa A[1], tendința represivă ar trebui să se manifeste mai ales în cazul terorismului, al crimei organizate, infracțiunilor contra mediului înconjurător şi împotriva activităților corupte ale funcționarilor publici.

Înainte de a analiza conținutul de esență al acestei recomandări, considerăm că este oportun să menționăm că tendința neoclasică reprezintă un filon mai vechi al politicii penale represive care, de fapt, nu a încetat niciodată să se manifeste. Apariția curentului neoclasic ca orientare teoretică este însă de dată mai recentă, şi s-a constituit inițial într-o reacție față de modelul curativ de politică penală, criticat sub aspectul ineficacității metodelor şi tehnicilor de tratament, abuzului de psihiatrie şi al neglijării programelor globale de prevenire a criminalității. De asemenea, sistemul pedepselor cu durată nedeterminată, probațiunea şi eliberările "pe cuvânt" au fost criticate din cele mai diverse unghiuri teoretice şi ideologice. S-a considerat că ele constituie un vast domeniu al arbitrariului juridic şi execuțional, implicând contradicții grave între măsurile non-punitive şi sistemele penale eminamente represive.

S-a susținut[2] că aceste proceduri judiciare şi execuționale reprezintă un adevărat eşec prin lipsa criteriilor ştiințifice de punere în aplicare, fapt care conduce la o inegalitate flagrantă a şanselor, în funcție de poziția socială şi disponibilitățile financiare ale inculpaților ori deținuților, şi s-a sugerat existența incapacității profesionale, a relei credințe şi chiar a corupției celor însărcinați cu aplicarea acestor măsuri.

S-a criticat cu severitate faptul că se ajunsese la o adevărată "capitalizare a probațiunii". În lucrarea citată[3], criminologul american Hans W. Mattick arată că în anul 1975, în S.U.A., un agent de probațiune avea în supraveghere până la 200 şi chiar 300 de condamnați cărora li s-a aplicat măsura suspendării executării pedepsei, ori aflați în "probațiune". În cazul în care aceste persoane s-ar fi aflat în închisori, statul ar fi cheltuit mari sume de bani cu întreținerea lor. Punerea lor în libertate a salvat aceşti bani, dar măsura nu a putut avea efectele dorite, deoarece o singură persoană, în mod obiectiv, nu poate supraveghea un număr atât de mare de potențiali răufăcători.

Unii autori au apreciat că modelul curativ de politică penală s-a întemeiat doar în aparență pe ideea de reintegrare socială a infractorilor. În realitate, măsurile de tratament ar fi contribuit la etichetarea şi stigmatizarea acestora[4], precum şi la menținerea în închisoare a unor condamnați pe o perioadă mai îndelungată decât ar fi fost necesar.

După disputele care au avut loc pe această temă în perioada 1970-1975, ideile şcolii clasice de drept penal au fost reluate în planul teoriei politicii penale, adepții lor fiind susținuți de realitatea infracțională concretă, de "explozia" criminalității în țările occidentale şi de tendința de universalizare a acestui fenomen. Cu acest prilej s-au reiterat vechile teorii referitoare la efectul descurajant al pedepsei şi la importanța închisorii de scurtă durată, care ar produce un şoc benefic asupra făptuitorilor, susținându-se necesitatea renunțării la măsurile alternative închisorii şi pentru limitarea strictă a sferei de incidență a liberării condiționate. S-a propus chiar o sporire a severității pedepsei şi a limitării posibilităților de individualizare judiciară a sancțiunii penale[5].

---

1 Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of offenders, Havana, 27 August - 7 September 1990, Report prepared by the Secretariat, UNITED NATIONS, New York, 1991, p.2-5.

2 Hans W.Mattick, *Reflections of a former prison warden*, în vol. *Delinquency, Crime and Society*, ediție îngrijită de James Short jr., Ed.The University of Chicago Press, Chicago, 1976, p.287-315; Larry Siegel, *Criminology,* University of Nebraska, Omaha, 1987, p.556-558.

3 H.W.Mattick, op.cit., p.309.

4 Conf. Jose Luis de la Cuesta Arzamendi, *Le système pénitentiaire: réforme ou abolition*, în "Revue de droit penal et de criminologie", nr.6/1985, p.549-556, citat de R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Bucureşti, Ed.Academiei, 1989, p.173.

5 Conf. R.M.Stănoiu, op.cit., p.173.

Ca urmare a presiunii generalizate a acestor opinii, în Statele Unite ale Americii s-a manifestat tendința de renunțare parțială la modelul curativ şi de înlocuire cu un model de justiție mai bine precizat, prin instituirea unor criterii mai riguroase de aplicare a măsurii liberării condiționate şi prin limitarea posibilităților de individualizare a sancțiunii de către instanțele judecătoreşti. Astfel, în anul 1976, statul California a adoptat un sistem uniform de sancțiuni, limitând elementele discreționare, de incertitudine şi variabilitate pe care le presupunea modelul curativ[1].

În Europa, această tendință a fost marcată de legea intitulată "Securitate şi libertate" adoptată în Franța, la data de 2 februarie 1981. În legătură cu această lege, criminologul francez Jacques Vérin aprecia că preia modelul american, înlocuind individualizarea pedepsei şi tratamentul de resocializare a infractorilor, revenind la sistemul clasic al pedepselor fixe, apreciate în funcție de gravitatea faptelor antisociale săvârşite[2].

Fără a fi partizanul măsurilor represive, Jean Pinatel recunoaşte că această tendință este oarecum justificată de creşterea gravă a infracționalității, mai ales a celei săvârşite cu violență, fapt care determină o reacție agresivă de apărare din partea societății, reacție reflectată în plan legislativ. Totodată, autorul atrage atenția asupra marilor probleme pe care le ridică mediul penitenciar, care se constituie într-o adevărată "şcoală a crimei", din care infractorii ies mai versați, mai marcați psihic şi mai înrăiți[3].

O analiză temeinică (şi critică) a acestei probleme a fost efectuată cu prilejul Seminarului European asupra Alternativelor la Pedeapsa cu Închisoarea, desfăşurat la Helsinki, în perioada 26-28 septembrie 1987, în organizarea Institutului Helsinki pentru Prevenirea şi Controlul Criminalității (HEUNI). În Raportul general prezentat cu acest prilej se subliniază faptul că în răspunsurile primite din partea guvernelor "indiferent că sunt din nordul, sudul, estul sau vestul Europei, pedeapsa cu închisoarea este descrisă în mod insistent ca fiind o sancțiune care, în marea majoritate a cazurilor, nu poate aduce nici o îmbunătățire situației personale ori sociale a celor condamnați. Dimpotrivă, există o îngrijorare generală că preocuparea pentru ajustarea satisfăcătoare a societății prin folosirea pedepsei cu închisoarea conduce în mod frecvent - unii pretind că întotdeauna - la înrăutățirea situației"[4]. Pentru a întări această concluzie, autorul citează Declarația Guvernului Suedez:

"...îmbunătățirea situației individuale (resocializarea) prin privarea de libertate constituie o iluzie. Dimpotrivă ... această pedeapsă conduce la o reabilitare minoră şi la un recidivism înalt, pe lângă faptul că are efecte distructive asupra personalității"[5].

În concluziile Seminarului se arată că pedeapsa cu închisoarea este considerată a fi necesară, în funcție de două criterii:

- în cazul săvârşirii infracțiunilor grave (cum ar fi cele îndreptate contra vieții, integrității corporale, libertății persoanei, precum şi în cazul actelor de terorism, traficului de droguri, fraudelor şi altor infracțiuni economice de mari proporții, a celor îndreptate împotriva mediului înconjurător, ori a celor care pun în pericol siguranța națională);
- în cazul infractorilor incorigibili, asupra cărora sancțiunile neprivative de libertate nu ar produce nici un ecou[6].

Această recomandare a fost întărită cu prilejul Congresului de la Havana. Astfel, în Anexa A se precizează că "guvernele trebuie să acorde atenție cu prioritate promulgării şi implementării celor mai potrivite legi şi reglementări pentru a controla şi combate criminalitatea transnațională şi tranzacțiile internaționale ilegale.... De asemenea, legile naționale trebuie să fie revăzute pentru a

---

1 Conf. R.M.Stănoiu, op.cit., p.173.

2 J.Vérin, *Une politique criminelle fondée sur la victimologie et sur l'intéret des victimes*, în "Revue de science criminelle et de droit pénal comparé", nr.4/1982, p.895 şi urm.

3 J.Pinatel, *Criminology et societé répressive*, în "Revue de science criminelle et de droit pénal comparé", nr.4/1982, p.765-776.

4 Norman Bishop, *Non-custodial Alternatives in Europe*, seria HEUNI, nr.14, 1988, p.47.

5 Idem, p.48.

6 Idem, p.1.

asigura un răspuns mai adecvat şi mai efectiv la noile forme de criminalitate, nu numai prin aplicarea pedepselor penale, ci şi prin măsuri legislative în materie civilă ori administrativă"[1].

Un exemplu în această direcție îl constituie noua legislație italiană pentru combaterea crimei organizate[2].

De asemenea, se constată faptul că nu numai legislațiile penale din țările europene foste socialiste îşi înăspresc normele de incriminare, această tendință fiind vizibilă şi în țările dezvoltate (a se vedea noul cod penal francez).

Totuşi, tendința spre severitate este în mod eficient echilibrată de o altă tendință, aceea înclinată spre utilizarea cu moderație a pârghiilor represive oferite de legea penală, precum şi prin identificarea altor sancțiuni neprivative de libertate.

13.3. Tendința moderată

Tendința moderată în politica penală reprezintă, în bună măsură, tentația echilibrului într-o lume din ce în ce mai bulversată de propriile sale dezechilibre. Această tendință este nouă în măsura în care încearcă să dea răspunsuri logice efectelor provocate de schimbările de diverse grade care se petrec în societatea mondială şi care riscă să determine extremisme subsecvente. Ea este, în cele din urmă, o politică a bunului simț, dictat de ideea că atât o represiune mai înaltă cât şi renunțarea la sancțiunea penală (conform modelului aboliționist de politică penală) vor conduce la dificultăți şi mai accentuate în raporturile interumane. Această orientare abordează problematica prevenirii şi combaterii criminalității mai ales într-o manieră structurală, sistemică, apreciind că reducerea disparităților sociale, economice şi culturale dintre indivizi este de natură să contribuie la o mai mare integrare socială şi, în cele din urmă, la o mai mare implicare a cetățenilor la rezolvarea problemelor comunității din care fac parte, inclusiv la diminuarea criminalității.

Tendința moderată a fost marcată cu prilejul tuturor reuniunilor internaționale de specialitate din ultimele două decenii şi exprimată cu claritate cu prilejul congreselor de la Milano şi Havana. Astfel, în "Planul de acțiune" de la Milano se precizează: "Trebuie explorate şi încurajate formele diverse ale participării comunității (la prevenirea şi combaterea criminalității - n.n.), în scopul creării alternativelor viabile la intervenția judiciară pură, alternative care ar putea furniza metode mai accesibile pentru administrarea justiției, cum ar fi **medierea, arbitrajul** şi **curțile de conciliere**"[3].

Subliniind necesitatea combaterii unor forme grave ale criminalității (terorismul, crima organizată, criminalitatea împotriva mediului etc.), documentele congresului de la Havana insistă asupra faptului că măsurile efective îndreptate împotriva acestui fenomen trebuie să constituie parte integrantă a programelor de dezvoltare economico-socială. Respectarea drepturilor omului în acest domeniu şi crearea condițiilor pentru exercitarea acestor drepturi este considerată a fi esențială. Pe de altă parte, s-a apreciat că este necesară reducerea şi chiar eliminarea supraaglomerării în închisori prin reducerea perioadei de detenție şi prin aplicarea sancțiunilor neprivative de libertate.

În această materie, subliniem încă o dată importanța Seminarului European asupra Alternativelor la Pedeapsa cu Închisoarea (Helsinki-1988). Cu acest prilej s-a susținut că pedeapsa cu închisoarea trebuie să fie aplicată cu moderație şi numai în cazul săvârşirii unor infracțiuni grave, ori atunci când subiecții activi ai faptelor penale sunt delincvenți incorigibili.

Importanța măsurilor alternative închisorii a fost susținută în toate reuniunile la care am făcut referire. Printre altele, au fost fundamentate teoretic următoarele[4]:

---

1 Documentele Congresului de la Havana, Anexa A, pct.3.

2 Conf. M.Papa, *La nouvelle législation italienne en matičre de criminalité organisée*, în "Revue de science criminelle", nr.4/1993, p.724-738.

3 Compendium of United Nations Standards and Norms In Crime Prevention and Criminal Justice, New York, 1992, p.19.

4 N.Bishop, op.cit., p.60-96; R.M.Stănoiu, op.cit., p.176-178.

- diversificarea sistemului de sancțiuni alternative închisorii şi adoptarea unor sancțiuni noi, cum ar fi **avertismentul penal, amânarea nelimitată a pronunțării sentinței, măsuri de compensare a victimei**;

- prioritatea acordată **pedepsei pecuniare**, atât amenzii cât şi sancțiunii denumită "zile-amendă" care, spre deosebire de amenda clasică, are avantajul că se bazează pe un criteriu de individualizare mai complex, luând în considerare atât gravitatea faptei comise, cât şi posibilitățile materiale reale ale făptuitorilor;

- aplicarea mai frecventă a pedepselor care prevăd munca în serviciul comunității ori condamnarea la locul de muncă;

- limitarea ori interzicerea unor drepturi pe o perioadă limitată de timp;

- menținerea unor sancțiuni specifice modelului curativ, între care, **suspendarea executării pedepsei** şi **probațiunea**. Propunerile de perfecționare au vizat o diversificare a formelor de suspendare şi o mai mare suplețe în privința condițiilor de revocare;

- transferarea unor forme de comportament antisocial din sfera de cuprindere a dreptului penal în cea medicală sau socială (infracțiunile de agresare sexuală, relațiile între persoane de acelaşi sex, toxicomania, alte "infracțiuni fără victime");

- diversificarea modalităților de executare a sancțiunii cu închisoarea în "semilibertate" sau "semidetenție" care să înlesnească deținutului contactul cu mediul său social, să-şi continue pregătirea şcolară sau profesională;

- adoptarea unui sistem progresiv de clasificare a deținuților care să aibă în vedere evoluția acestora în penitenciar şi să permită aplicarea unui program cât mai adecvat de resocializare a celor în cauză;

- soluționarea conflictelor penale pe alte căi decât cele obişnuite, între care **mediațiunea** şi **dejuridicizarea**. Aceste procedee ar urma să se aplice atunci când se consideră că rezolvarea conflictului se poate face evitându-se neajunsurile unui proces penal. Mediațiunea are ca scop reconcilierea părților cu ajutorul unor terți. Dejuridicizarea, alături de scoaterea de sub incidența legii penale a unor fapte antisociale a dobândit un sens nou, respectiv soluționarea unor conflicte de drept penal de către părți, cu ajutorul unor instituții publice sau private, cum ar fi organismele însărcinate cu aplicarea măsurilor disciplinare.

În concluzie, tendința moderată în politica penală, orientată pe ideea de alternativitate oferă multiple soluții viabile. Important este însă modul în care acest model este transpus în practică, fondurile alocate şi nivelul de calificare a personalului din sistemul justiției penale.

13.4. Regionalizarea dreptului penal internațional şi cooperarea în materie penală

Cooperarea internațională în materie penală şi procesual-penală cunoaşte o evoluție mereu ascendentă, determinată atât de necesitățile practice ale integrării europene, cât şi de problemele tot mai severe pe care le ridică criminalitatea transnațională.

Colocviul pregătitor al celui de-al XV-lea Congres al Asociației Internaționale de Drept Penal (Rio de Janeiro - septembrie 1994) desfăşurat la Helsinki, în perioada 2-6 septembrie 1992, sub denumirea "Regionalizarea dreptului penal internațional şi protecția drepturilor omului prin mijloacele procedurii penale", a abordat pe larg această problematică. În urma dezbaterilor care au avut loc s-a concluzionat că în perioada actuală există un interes evident din partea tuturor statelor europene pentru armonizarea legislațiilor penale şi procesual-penale în scopul asigurării unei mai bune protecții sociale prin sporirea eficienței sistemului justiției penale şi a protejării drepturilor omului[1].

Proiectul de rezoluție al acestei reuniuni ştiințifice prevede următoarele:

[1] A se vedea în acest sens, Gh.Nistoreanu, *The Regionalization of International Criminal Law*, raport național prezentat la Colocviul internațional de la Helsinki, 2-6 septembrie 1992, în Analele Academiei de Poliție "Alexandru Ioan Cuza, anul I, 1993, p.14-17.

13.4.1. Regionalizarea dreptului penal

1. Deşi controlul criminalității rămâne, în esență, de competența internă a statului, cooperarea regională - oficială sau neoficială - în materie penală trebuie încurajată din mai multe motive. Printre acestea figurează necesitatea creşterii siguranței interne şi internaționale în fața pericolului generat de criminalitatea transnațională şi problema evitării dificultăților practice care apar în acest domeniu în relațiile dintre state.

2. Organismele cu atribuțiuni de cooperare în materie juridică trebuie integrate în activitățile organizațiilor regionale existente sau care urmează să fie create în acest scop, în vederea îmbunătățirii libertății de mişcare a persoanelor, bunurilor şi capitalurilor. Cooperarea juridică nu trebuie să se limiteze la obiectivele economice ale organizației regionale, ci să servească intereselor generale ale fiecărui stat.

3. Armonizarea normelor penale şi a normelor de procedură penală ale statelor participante este adesea dificil de realizat şi nu trebuie să constituie o condiție prealabilă pentru dezvoltarea instrumentelor multilaterale de cooperare regională în materie penală.

4. O dată cu realizarea instrumentelor regionale multilaterale de cooperare în materie penală, statele-părți trebuie să dea asigurări că este garantată exercitarea formelor de control democratic în funcționarea lor. De asemenea, trebuie să poată fi exercitat controlul judiciar asupra cooperării - oficiale sau neoficiale - între organele de poliție ale statelor.

5. Cooperarea regională în materie penală trebuie să recunoască importanța programelor de cercetare orientate criminologic, a programelor de formare profesională şi a sistemelor de informare şi documentare la nivel regional, destinate persoanelor implicate în sistemul justiției penale, precum şi necesitatea schimbului de experiență între statele-părți.

6. Pentru elaborarea de tratate regionale pot fi utilizate, în mod adecvat, modelele de tratate bilaterale în materie judiciară promovate de Națiunile Unite.

7. Instrumentele regionale de cooperare în materie penală pot să prevadă proceduri de reglementare a eventualelor diferende.

Aceste proceduri pot să ia în considerare schimbul de note diplomatice, arbitrajul etc.

8. Instrumentele de cooperare în materie penală trebuie proiectate astfel încât să limiteze necesitatea recurgerii la rezerve. Un mijloc de realizare a acestui scop constă în enumerarea limitativă a rezervelor permise şi nepermise. Alt mijloc, ce poate fi combinat cu primul, poate consta în obligarea statelor care au formulat rezerve să reexamineze periodic menținerea lor şi, în acest caz, să le justifice.

9. La elaborarea instrumentelor de cooperare regională în materie penală, statele-părți trebuie să ia în considerare posibilitatea de a suspenda şi, eventual, de a denunța relațiile de cooperare cu statul care a comis o violare substanțială a obligațiilor care îi revin potrivit convențiilor în această materie.

13.4.2. Apărarea drepturilor omului în cooperarea internațională în materie penală

1. Trebuie încurajată recunoaşterea importanței apărării drepturilor omului cu prilejul formulării instrumentelor de cooperare în materie penală, precum şi în legislațiile penale naționale. Apărarea drepturilor omului nu trebuie considerată ca un obstacol în cooperarea internațională, ci mai degrabă ca un mod de a întări supremația dreptului[1].

2. Când sunt confruntate cu obligații contradictorii de drept internațional public, în care apărarea drepturilor omului vine în conflict cu angajamentele de cooperare în materie penală, statele-părți trebuie să dea prioritate celor care rezultă din necesitatea apărării internaționale a drepturilor omului, refuzând cooperarea sau impunând condiții statului solicitant.

3. Statele trebuie să reexamineze compatibilitatea tratatelor de cooperare în materie penală la care sunt părți, cu obligațiile internaționale referitoare la apărarea drepturilor omului.

4. La încheierea de noi tratate de cooperare în materie penală, statele trebuie să se asigure că acestea nu creează obligația de a coopera în cazuri care implică violarea drepturilor

[1] A se vedea în acest sens, Gh.Nistoreanu, *L'administration de la justice pénale et la protection des droits de l'homme en Roumanie*, în "Revue internationale de droit pénal", 1992, nr. 3-4, p.1339-1341.

fundamentale ale omului, în special dreptului de a nu fi supus torturii, discriminării, execuției arbitrare, confiscării arbitrare sau procedurilor penale neconforme cu principiile general acceptate ale unei judecări echitabile.

5. Când sunt solicitate să furnizeze asistență internațională în materie penală, statele trebuie să ia în considerare măsura în care drepturile şi libertățile fundamentale ale omului sunt efectiv protejate în statul solicitant.

6. Cu prilejul elaborării de noi instrumente de cooperare în materie penală, statele semnatare trebuie să acorde o atenție sporită procedurilor de aplicare a acestor instrumente, astfel încât utilizarea lor să nu lezeze drepturile şi libertățile fundamentale ale omului.

7. Statele în care legislația referitoare la probațiunea penală nu admite utilizarea judiciară a probelor obținute în mod ilicit, trebuie să aplice aceleaşi restricții şi la probele obținute ca rezultat al asistenței internaționale în materie penală.

8. Răpirea unei persoane de pe teritoriul unui alt stat ori ademenirea sa cu false pretexte pentru a veni voluntar din altă țară cu scopul de a o supune arestării sau urmăririi penale este contrară normelor dreptului internațional şi nu trebuie tolerată, indiferent dacă a fost comisă de organele de stat sau de persoane particulare. Victima unui astfel de abuz trebuie să aibă dreptul de a fi repusă în situația în care se afla înaintea acelei violări a drepturilor sale.

9. În viitor, va trebui aprofundată problema acordării dreptului individual de a sesiza un tribunal internațional în materia aplicării convențiilor internaționale de cooperare în materie penală.

CAPITOLUL VI

CRIMINOLOGIA PREVENTIVĂ

SECȚIUNEA I

PREVENIREA CRIMINALITĂȚII

14.1. Considerații introductive

Criminalitatea mondială, caracterizată prin coexistența formelor clasice de inadaptare economică şi culturală, a celor hiperadaptate ale criminalității organizate şi a celei în "gulere albe" şi prin apariția unor forme noi, de la o etapă la alta, preocupă tot mai mult forurile statale şi suprastatale, instituțiile specializate, oamenii de ştiință.

În contextul marilor schimbări sociale şi politice contemporane, al dezechilibrelor cu cauzalitate multiplă şi al proceselor tensionate determinate de acestea, prevenirea şi combaterea criminalității nu poate fi evitată, indiferent câte dificultăți şi inconveniente ar prezenta.

În România, recrudescența criminalității este o realitate îngrijorătoare, consecință a dificultăților complexe pe care le antrenează tranziția la economia de piață, dar şi a dificultăților de adaptare la o societate civilă în care structurile şi mecanismele controlului social, specifice statului de drept nu sunt în totalitate constituite şi nici nu funcționează la parametrii doriți.

Identificând şi studiind cauzele criminalității, stabilind starea şi dinamica acesteia, anticipând schimbările sale cantitative şi calitative pe termen mediu şi lung, criminologia îşi propune să evalueze măsurile ce se impun şi să elaboreze programe convingătoare de prevenire a criminalității, de resocializare şi reinserție socială a delincvenților.

Acest demers este în concordanță cu scopul general al criminologiei, respectiv **fundamentarea unei politici penale eficiente, în măsură să producă efectele dorite.** Oferind ştiinței politicii penale propriile sale rezultate referitoare la starea, dinamica, esența, cauzalitatea şi legitățile criminalității ca fenomen socio-uman, precum şi fundamentarea teoretică a strategiilor posibile, metodelor, procedeelor şi mijloacelor practice de înfăptuire a activităților de prevenire şi combatere a criminalității, criminologia contribuie esențial la particularizarea principiilor de politică penală ale oricărui stat.

Trebuie menționat, totodată, că soluțiile naționale în problema luptei împotriva criminalității nu depind doar de acuratețea concepției teoretice, de structurile, programele şi metodele prin care se înfăptuieşte strategia națională de luptă împotriva criminalității, ci şi de mijloacele materiale şi financiare pe care statul poate să le afecteze acestui scop. În consecință, eficacitatea soluțiilor adoptate pentru prevenirea şi combaterea fenomenului infracțional depinde de dezvoltarea social-economică a statului, de puterea reală a acestuia.

14.2. Definirea conceptelor

Deşi prevenirea criminalității este considerată dintotdeauna drept obiectivul principal al politicii penale, ea a rămas, mai degrabă, un concept vag, insuficient definit teoretic. A fost mai simplu să se discute în termenii obiectivelor de realizat decât în termeni conceptuali. Această situație se datorează faptului că acest concept vizează un domeniu atât de larg, încât, la un moment dat, el însuşi devine difuz. De aceea, înainte de a defini conceptul de prevenire este necesar să clarificăm **obiectivele, sfera de acțiune şi direcțiile** efortului preventiv.

Prevenirea criminalității înseamnă, în primul rând, **preîntâmpinarea săvârşirii pentru prima dată** a acelor acțiuni ori inacțiuni umane pe care societatea le consideră dăunătoare pentru valorile sale, pentru evoluția sa normală către progres, motiv pentru care aceste comportamente au fost sancționate de legea penală.

În sens strict, prevenirea vizează mai ales acele comportamente care prezintă un grad de pericol social suficient de mare ca să necesite o reacție prin mijloace de drept penal împotriva făptuitorilor.

În sens larg, prevenirea se îndreaptă împotriva tuturor comportamentelor deviante care, prin acumularea şi adâncirea unor procese socio-umane specifice, pot conduce la săvârşirea de fapte antisociale sancționate de legea penală. Trebuie să menționăm că, în această viziune, conceptul de comportament deviant are o sferă de cuprindere mai largă decât acela de infracțiune. Punctul de vedere juridico-penal trebuie, deci, completat cu punctul de vedere psiho-social, deoarece el permite atât o înțelegere mai aprofundată a delincvenței penale şi a profilaxiei acesteia, cât şi o abordare post-penală adecvată facilitării reinserției sociale a celor care se fac vinovați de încălcarea legii.

Astfel, deşi criminologia operează cu conceptul de infractor în sensul legii penale, **obiectivul prevenirii** este constituit dintr-un ansamblu de factori care determină sau favorizează săvârşirea faptei ilicite. Aceşti factori precedă încălcarea legii penale. Orice altă abordare ar fi nerealistă întrucât ar semăna iluzia că prevenirea criminalității ar fi posibilă şi fără să se acționeze asupra cauzelor criminalității[1]. De aici, consecința că măsurile concrete de prevenire nu pot fi orientate în mod just fără o concepție clară asupra cauzelor care determină şi a condițiilor care favorizează fenomenul infracțional.

În raport de gravitatea şi rolul factorilor cauzali se poate alcătui strategia combaterii cauzelor fenomenului, eşalonarea eforturilor pe diferite etape, fiecare cu obiective apropiate sau mai depărtate. Nu s-ar putea renunța însă la cunoaşterea cauzelor fenomenului şi a căilor de eradicare a acestuia.

Acțiunea preventivă nu va produce efectele scontate dacă se va desfăşura izolat, pe domenii sau tipologii infracționale. Prevenirea criminalității trebuie să vizeze fenomenul în întregul său, nu ca totalitate de infracțiuni săvârşite pe un anumit teritoriu, într-o perioadă de timp dată, ci ca sistem, înțeles ca ansamblu superior organizat de elemente aflate în relații atât între ele, cât şi cu întregul căruia i se subsumează, ansamblu care este orientat către realizarea unor efecte specifice, în condiții specifice.

În societate, intervenția omului are un rol hotărâtor în procesul de transformare a posibilității în realitate. El acționează în cunoştință de cauză după ce a perceput informațiile provenite din mediul social, după ce le-a cercetat şi evaluat în raport cu natura lor şi necesitățile proprii, manifestând preferință şi asimilând pe acelea care îi satisfac interesele. În raport de condiționările concrete, el îşi manifestă libertatea opțională. Întrucât actul de decizie intervine într-un context social guvernat de norme şi valori general acceptate, responsabilitatea pe care o implică se constituie, la rândul ei, într-o ecuație care exprimă relația dintre necesitatea socială şi liberul arbitru ca fundament al răspunderii.

În consecință, măsurile concrete de prevenire a criminalității trebuie să reprezinte argumente suficient de puternice pentru ca, în balanța procesului individual de luare a deciziilor, să constituie factori decisivi de împiedicare a trecerii la săvârşirea actului infracțional.

---

[1] G.Antoniu, *Prevenirea infracțiunilor în dezbaterea Națiunilor Unite*, în "Studii de drept românesc", Bucureşti, Ed.Academiei Române, nr.1-2/1991, p.91; Gh.Nistoreanu, *Prevenirea infracțiunilor prin măsuri de siguranță*, Editura Ministerului de Interne, Bucureşti, 1991, p.63.

Aceste măsuri trebuie să vizeze acele domenii ale socialului, economicului, juridicului etc., în care apar şi se manifestă cu mai multă forță cauzele care determină şi condițiile care favorizează comportamentul delincvent.

Generalizând, apreciem că prevenirea criminalității desemnează un proces social permanent, care presupune aplicarea unui ansamblu de măsuri cu caracter social, cultural, economic, politic, administrativ şi juridic destinate să preîntâmpine săvârşirea faptelor antisociale, prin identificarea, neutralizarea şi înlăturarea cauzelor fenomenului infracțional.

Totuşi, prevenirea nu înseamnă doar preîntâmpinarea săvârşirii **pentru prima dată** a unei infracțiuni, ci şi **împiedicarea repetării** faptei penale de către acelaşi autor. Acest tip de prevenire, în care subiecții sunt calitativ diferiți, se realizează prin măsuri de **resocializare şi reintegrare socială post-penală** a persoanelor care au comis deja fapte infracționale şi au fost condamnate pentru aceasta.

Considerând criminalitatea ca o maladie a "societății criminogene" moderne, caracterizată de o profundă deteriorare a valorilor fundamentale ale umanității, Jean Pinatel aprecia că ştiința criminologiei nu poate opera făcând abstracție de ipoteza deterministă[1]. În acest sens, deşi conduita infracțională poate fi apreciată în termeni de probabilitate (datorită factorilor individuali aleatori), reacția socială antiinfracțională trebuie abordată într-o perspectivă deterministă şi interacționistă întrucât este generată de un fenomen real, obiectiv - criminalitatea.

14.3. Modele de prevenire a criminalității

14.3.1. Modelul clasic

După cum s-a arătat în analizele precedente[2], o lungă perioadă de timp reacția socială antiinfracțională a avut o esență eminamente represivă, popoarele antice dezvoltând sisteme legislative şi instituționale care răspundeau în bună măsură, mai ales prin asprimea lor, scopurilor pentru care fuseseră create.

Deci, prima modalitate de a preîntâmpina săvârşirea faptelor antisociale a fost constituită de efectul de inhibare psihică al normei penale şi al pedepsei potențiale.

14.3.1.1. Prevenirea generală

Problema prevenirii criminalității a fost abordată în mod explicit de filosoful grec Platon (427-347 î.e.n.) care a propus[3] înlocuirea ideii retributive cu ideea de utilitate socială a pedepsei, conform căreia scopul sancțiunii trebuie să fie prevenirea generală (prin forța exemplului) şi prevenirea specială (ca efect intimidant al pedepsei). Platon afirmă că "acela care vrea să pedepsească în mod judicios, nu pedepseşte din pricina faptei rele care este un lucru trecut, căci nu s-ar putea face ca ceea ce s-a săvârşit să nu se fi săvârşit, ci **pedepseşte în vederea viitorului, pentru ca vinovatul să nu mai cadă în greşeală şi pentru ca pedeapsa lui să-i înfrâneze pe ceilalți"**[4]. Această idee a fost preluată de filosoful Seneca într-o formulare rămasă celebră: Naum, ut ait Plato, **nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur"** (Căci, după cum a spus Platon, nici un om înțelept nu pedepseşte pentru că s-a greşit, ci pentru ca să nu se mai greşească).

Discipol al lui Platon, marele gânditor antic Aristotel (384-322 î.e.n.), în lucrarea sa intitulată "Politica", a analizat problematica efectelor sărăciei, a mizeriei sociale. "Astfel - spune autorul - după cum omul în perfecțiunea sa este cea mai nobilă dintre ființe, în aceeaşi măsură lipsit de lege şi dreptate este cea mai rea dintre toate"[5]. De asemenea, în lucrarea "Arta retorică şi arta poetică", Aristotel a evaluat importanța rolului preventiv al pedepsei, afirmând că o persoană

---

1 J.Pinatel, *La societé criminogčne*, Editura Calman - Lévy, Paris, 1971, p.239.

2 V. 12.2. Modelul represiv de reacție socială.

3 Platon, *Dialoguri, Protagoras*, Paris, Editura Les Belles Lettres, 1966, 324,a.b.

4 Idem.

5 Aristotel, *Politica*, citat de H.Goppinger, *Kriminologie,* München, Ed. C.H.Beck, 1971, p.22.

comite o crimă atunci când nu se aşteaptă la nici o pedeapsă, ori atunci când avantajele obținute din fapta prohibită precumpănesc în fața pedepsei[1].

În secolul al XVIII-lea, această concepție a influențat în mod decisiv filosofia iluministă şi, prin intermediul ei, teoria şcolii clasice de drept penal, fondată de Cesare Beccaria. În lucrarea sa **"Dei delitti e delle pene"**, Beccaria susține că omul este o ființă rațională care, trăind sub imperiul liberului său arbitru, trebuie să suporte consecințele faptelor sale. Din acest motiv,

- cu cât pedeapsa prevăzută de lege este mai severă, cu atât omul se va abține să comită actul incriminat;
- cu cât aplicarea legii este mai certă şi mai rapidă, cu atât efectul preventiv va fi mai evident.

O dată cu trecerea timpului, imaginea clasică a prevenirii criminalității prin efectul intimidant al pedepsei a început, pe de o parte, să se estompeze, iar pe de altă parte, să devină mai complexă.

Ea a fost subminată pentru prima dată de teoriile doctrinei pozitiviste[2] care considera că trebuie înlăturată imaginea clasică a omului rezonabil, rațional, stăpân pe actele sale şi întotdeauna liber să aleagă între bine şi rău. În concepția lui Enrico Ferri, pentru obținerea prevenirii nu este suficientă o pedeapsă severă, sistemul sancționator având o importanță limitată. Modelul propus de doctrina pozitivistă afirmă necesitatea luării unor măsuri de ordin social şi economic care să elimine sau să limiteze rolul factorilor care generează acest fenomen.

Mai târziu, în perioada interbelică şi după cel de-al doilea război mondial, doctrina Şcolii Apărării Sociale a susținut că protejarea societății împotriva crimei trebuie să fie realizată prin măsuri penale şi extrapenale destinate să neutralizeze delincventul, fie prin eliminare sau segregare, fie prin aplicarea de metode curative sau educative.

14.3.1.2. Prevenirea specială

Prin prevenire specială se înțelege complexul de măsuri destinate să împiedice săvârşirea unor fapte antisociale de către persoanele care au săvârşit, deja, o infracțiune. Întrucât modelul clasic se bazează, în mod esențial, pe efectul intimidant al pedepsei, prevenirea specială se realizează prin impunerea unei pedepse mult mai aspre in cazul recidiviştilor, în scopul neutralizării ori incapacitării acestora pe o perioadă mai mare de timp.

În secolele anterioare, neutralizarea se realiza prin pedeapsa cu moartea sau, mai târziu, prin exilarea vinovaților în colonii şi chiar prin vânzarea lor ca sclavi. În secolul XX, neutralizarea se obține atât prin pedepse privative de libertate mai severe - uneori, chiar închisoarea pe viață -, fie prin măsuri alternative de educare, reeducare şi tratament medical sau psiho-social, care au drept scop resocializarea infractorului, în vederea reintegrării sociale a acestuia.

14.3.1.3. Evaluare

În perioada modernă, modelul clasic de prevenire a evoluat atât către modelul social, cât şi în direcția modelului situațional (tehnologic). Astfel, prevenirea criminalității nu se mai realizează doar prin măsuri de drept penal. Ea constituie domeniul de acțiune al controlului social, atât formal (sistemul justiției penale), cât şi informal (organizații non-guvernamentale, specialişti din diverse domenii, organizații comunitare etc.).

Se pune accentul pe educarea cetățenilor prin popularizarea legislației în vigoare, prin relevarea efectelor nocive ale criminalității, prin consecințele acestui fenomen. Un rol important revine mijloacelor de informare în masă, care, prin modul de prezentare a acestei problematici, pot contribui efectiv la prevenirea criminalității.

Cea mai importantă pârghie o constituie, însă, **controlul social specializat**, respectiv justiția, poliția, curtea de conturi, garda financiară, controlul financiar intern, poliția sanitară, poliția de frontieră etc., - organisme ale statului care, prin lege, au obligația să intervină în timp util pentru anihilarea focarelor criminogene. De altfel, un control social strict este cea mai bună cale pentru ca legea să fie respectată.

---

1 Aristotel, *Arta retorică şi arta poetică***,** cap.12, citat de M.Killias, *Precis de criminologie*, Berna, Ed.Staempfli and Cie S.A., 1991, p.443.

2 E.Ferri, *I novi orizzonti del dirito e della procedure penale*, Torino, 1881, devenită ulterior (1892) "Sociologia criminale".

14.3.2. Modelul social

În ultimele două decenii, creşterea explozivă a criminalității pe plan mondial a determinat o adevărată criză a sistemelor justiției penale şi a organismelor clasice de control social, mai ales în țările vest-europene. Atât numărul infractorilor primari, cât şi rata recidivismului au crescut de la an la an. Aceste efecte au fost resimțite şi în țările din Europa Centrală şi de Est, după autodesființarea blocului comunist.

Apariția noilor strategii naționale trebuie văzută în contextul principalelor schimbări economice, culturale şi sociale care au afectat țările lumii în ultima perioadă. Ca rezultat al acestor schimbări, politica penală din multe țări se îndreaptă către utilizarea unor **măsuri cu caracter social anticipativ**, despre care se crede[1] că ar avea mai mult succes în prevenirea fenomenului infracțional.

Noul model presupune, în mod esențial, **implicarea comunității în efortul de prevenire a criminalității**, fără a însemna, însă, o trecere a responsabilității din sarcina sistemului justiției penale către masele eterogene ale populației. Utilizând rezultatele ştiințifice ale studiilor criminologice asupra cauzalității delincvenței la nivel macrosocial şi individual, modelul social de prevenire are meritul de a aborda frontal factorii criminogeni şi de a încerca limitarea impactului acestora, prin măsuri de asistență comunitară acordată persoanelor aflate în condiții de stress economic, social ori psihologic. Principala carență a modelului social se datorează faptului că acest model presupune o foarte bună coeziune socială, o serioasă integrare culturală şi o conştientizare comunitară care să genereze un spirit civic pronunțat.

Din perspectiva modelului social, prevenirea criminalității urmează o clasificare de tip medical:

14.3.2.1. Prevenirea primară

Prevenirea primară este definită ca o strategie preventivă de bază care, prin măsuri specifice în domeniile social, economic, cultural, educativ etc., încearcă să anihileze atât situațiile criminogene, cât şi rădăcinile adânci ale criminalității. Primul şi cel mai generos obiectiv constă în crearea condițiilor necesare socializării pozitive a tuturor membrilor societății. Domeniul intervenției predelictuale include programele de creare a locurilor de muncă, a condițiilor civilizate de habitat, a şcolilor, locurilor de odihnă şi recreere, instituțiilor de asistență medicală.

În conformitate cu ideile de bază ale modelului social, prevenirea trebuie să se adreseze mai ales infractorilor potențiali, atât la nivel individual, cât şi al microgrupurilor. Astfel, materialele de specialitate[2] prezintă un important număr de programe de prevenire care funcționează în țările occidentale şi se adresează cu prioritate familiei, şcolii şi, în general, tinerilor.

În privința **familiilor** se acționează prin măsuri comunitare pentru:

- furnizarea de ajutor celor aflați în stare de stress economic şi psihologic;
- educarea şi orientarea părinților tineri;
- educarea preşcolarilor proveniți din familii dezorganizate, ori "de socializare negativă".

Şcoala se bucură de o atenție reală, datorită rolului său formativ pronunțat. Ea poate oferi cunoştințe privind rolul şi importanța valorilor sociale, a respectului față de lege şi morală, implicațiile crimei, modul în care funcționează sistemul justiției penale, căile de evitare a comportamentului delincvent. Comparativ cu familia, şcoala utilizează o gamă mai largă de modalități şi mijloace formative, prin dezvoltarea şi fundamentarea unor convingeri morale durabile care facilitează integrarea tinerilor în societate.

Constatându-se că orientarea spre tratamentul individual al şcolarilor ori abordarea unui aspect educațional singular s-au dovedit a fi contraproductive[3], eforturile s-au îndreptat în două direcții:

- către supravegherea şcolarilor în vederea reducerii violenței; în acest scop sunt angajați tinerii absolvenți aflați în şomaj;

---

1 John Graham, Crime Prevention Strategies in Europe and North America, Helsinki, HEUNI, nr.18/1990.

2 J.Graham, op.cit., p.24 şi urm.

3 Idem, p.36.

- organizarea unor cursuri speciale, în afara orelor de program, pentru copiii care au probleme de asimilare a noțiunilor ori de adaptare la mediul şcolar.

Un alt domeniu important al prevenirii îl constituie **angajarea în muncă a tinerilor**, care este considerată ca fiind esențială pentru dezvoltarea acestora prin educație socială, vizând încurajarea lor pentru asumarea responsabilității propriilor destine. Lipsa ori pierderea locului de muncă şi imposibilitatea de reîncadrare în timp rezonabil determină modificarea serioasă a structurii de personalitate a tinerilor, dezvoltă sentimente revanşarde, stări depresive, manifestări deviante şi chiar recurgerea la acte infracționale. De aceea, programele de prevenire se orientează în trei direcții:

- identificarea şi chiar crearea de noi locuri de muncă pentru tineri, prioritate absolută având cei cu responsabilități sporite (cu familie proprie, copii, părinți bătrâni şi bolnavi etc.);
- organizarea timpului liber pentru tinerii rămaşi fără loc de muncă; acest tip de acțiune preventivă ia în considerare atât activitățile distractive, cât şi cele de reconversie şi recalificare a tinerilor.
- crearea de facilități de tratament pentru cei cu probleme deosebite (tineri care se droghează, alcoolici etc.).

Programele de prevenire socială a criminalității mai iau în considerare politica de sănătate, de planificare urbană şi, în general, toate domeniile care se pot constitui în factori generatori de criminalitate potențială.

14.3.2.2. Prevenirea secundară

Prevenirea secundară are ca obiect adoptarea unei politici penale adecvate şi transpunerea în practică a acesteia. Aceasta este aria preventivă care se confruntă în mod concret cu fenomenul infracțional, asigurând prevenirea prin identificarea timpurie şi anihilarea factorilor criminogeni. Activitățile prevenirii secundare sunt desfăşurate de organele legislative (în ceea ce priveşte adoptarea legislației penale) şi executive (care au datoria aplicării legii).

14.3.2.3. Prevenirea terțiară

Prevenirea terțiară include activitățile destinate evitării riscului de recidivă la persoanele care au mai săvârşit infracțiuni. În această zonă a prevenirii, se acționează pentru tratamentul, reeducarea, resocializarea şi reinserția socială a infractorilor. Totuşi, datorită anvergurii limitate a sancțiunilor orientate spre tratament, prevenirea terțiară este redusă adesea la represiune şi neutralizare.

14.3.2.4. Evaluare

Modelul social vizează mai ales prevenirea criminalității prin reducerea necesității de a săvârşi fapte penale. El este un model generos, dar care presupune mari eforturi materiale şi umane, deci o anumită bunăstare a societății în care se aplică. Modelul social necesită, în plus, atragerea comunității în procesele specifice şi în acțiunile concrete de prevenire, presupunând o bună coeziune socială. Alături de costurile ridicate, această cerință reprezintă un serios handicap, deoarece:

- stratificarea socială excesivă generează interese diferite ale indivizilor, precum şi opinii diferite cu privire la prioritățile prevenirii;

- interesul comun este relativ restrâns şi vizează mai ales prevenirea criminalității violente, a celei stradale şi a delincvenței juvenile, a infracțiunilor care lovesc în interesele tuturor grupurilor sociale. În consecință, modelul social de prevenire poate avea o incidență şi rezultate relevante în societățile cu o dezvoltare echilibrată, care pun accentul pe interesele comune (țările nordice), şi aplicabilitate discutabilă în țările a căror politică se bazează pe un liberalism excesiv, ori în țările sărace.

14.3.3. Modelul situațional (tehnologic)

Modelul situațional de prevenire reprezintă o cale pragmatică de reducere a oportunităților de săvârşire a faptelor antisociale, prin măsuri realiste, relativ simple şi cu costuri reduse. Dacă modelul social de prevenire se adresează infractorilor potențiali, urmărind reducerea disponibilității

acestora la săvârşirea de fapte antisociale, modelul situațional are în vedere potențialele victime, încercând să le determine să utilizeze variate precauțiuni care reduc riscul victimizării. Fără îndoială că anumite aspecte ale acestui model de prevenire a criminalității se adresează infractorilor, în ideea producerii unui anumit impact psihologic asupra acestora (prin creşterea riscurilor la care se expun) şi a-i determina să renunțe la "trecerea la act".

Există două categorii principale de măsuri de prevenire situațională:

- măsuri de securitate care fac dificilă comiterea infracțiunilor;
- măsuri care influențează costurile şi beneficiile celor care săvârşesc infracțiuni.

În ultima perioadă, proiectele de prevenire a criminalității combină cele două tipuri.

14.3.3.1. Măsuri de securitate

Au fost identificate trei modalități prin care ocaziile de săvârşire a infracțiunilor se restrâng în mod drastic:

a) **măsuri prin care țintele** (obiectivele vizate de infractori) **devin mai dificile**. În acest scop se utilizează materiale care nu pot fi sparte, dispozitive de alarmă şi imobilizare, seifuri. Aceste măsuri sunt îndreptate mai ales împotriva spărgătorilor. Valoarea lor creşte prin conectarea dispozitivelor de alarmă la unități specializate de poliție, agenții de prevenire comunitară a crimei, companii de asigurare etc.;

b) **măsuri prin care se înlătură țintele**; de exemplu, pentru a se evita spargerea unui autoturism, acesta nu va fi parcat la întâmplare, ci în locurile special amenajate, cu paza asigurată;

c) **măsuri de înlăturare a mijloacelor de comitere a infracțiunilor**; de exemplu, verificarea pasagerilor la aeroport reduce riscul deturnărilor de aeronave.

14.3.3.2. Măsuri care influențează costurile şi beneficiile infractorilor

a) **marcarea proprietății**; de exemplu, poansonarea autoturismelor, a bicicletelor, marcarea bunurilor din locuințe. Această măsură face lucrurile respective uşor de recunoscut şi, în consecință, greu vandabile.

b) **supravegherea tehnică**; presupune utilizarea unor dispozitive de control al accesului în locuințe (interfoane, televiziune cu circuit închis etc.), de supraveghere a clădirilor şi a spațiilor înconjurătoare. Aceste dispozitive creează riscuri suplimentare pentru infractori, care, în cazul în care decid să acționeze, vor trebui să facă eforturi şi cheltuieli suplimentare pentru a le evita ori anihila.

c) **asigurarea supravegherii zonale**; se referă la activitățile specifice de patrulare şi control antiinfracțional desfăşurate de organele de poliție, agenții specializate şi chiar de cetățenii organizați în echipe de prevenire în zonele în care locuiesc.

14.3.3.3. Evaluare

Modelul situațional de prevenire nu reprezintă o noutate practică. Utilizarea sa, inclusiv în cadru teoretic, conduce la concluzia că celelalte modele de prevenire dau rezultate nesatisfăcătoare, conform celebrei expresii americane "nothing works" (nimic nu merge)[1]. În consecință, se consideră că este corect să se prezinte cetățenilor situația cât mai exact cu putință, pentru ca ei să-şi ia măsuri suplimentare de autoprotecție.

[1] D.Lipton, R.Martinson, J.Wilks, *The Effectiveness of Correctional Treatment*, New York, Ed. Praeger, 1975.

SECȚIUNEA A II-A

RESOCIALIZAREA INFRACTORULUI

INTRODUCERE ÎN CRIMINOLOGIA CLINICĂ

15.1. Conceptul de resocializare a infractorului

Aşa cum am mai arătat, resocializarea este un proces educativ, reeducativ şi de tratament aplicat persoanelor condamnate penal, prin care se urmăreşte readaptarea infractorilor la sistemul de norme şi valori general acceptate de societate, în scopul reintegrării sociale a acestora şi prevenirii recidivei.

Din definiția prezentată rezultă caracteristicile acestui tip special de recuperare socială:

- resocializarea vizează persoane care au săvârşit deja o infracțiune;
- resocializarea are drept scop imediat **prevenirea recidivei**, deci reprezintă o **componentă a prevenirii speciale**;
- resocializarea constituie un **demers social realizat în mod ştiințific**, de personal calificat în acest scop;
- metodele resocializării sunt: educarea, reeducarea şi tratamentul.

Educarea vizează mai ales pe infractorii a căror personalitate a suferit o "socializare negativă", asimilând norme şi valori contrare celor general acceptate de societate. Reeducarea se adresează infractorilor a căror personalitate a suferit o inadaptare la sistemul de norme amintit. Educarea şi reeducarea se realizează prin modalități diverse, atât teoretice, cât şi practice, prin care se doreşte ca infractorii să redobândească respectul pentru oameni şi lege, pentru muncă, pentru calificarea ori recalificarea profesională etc.

Tratamentul de resocializare se realizează prin metode terapeutice apreciate a fi adecvate (chirurgicale, medico-pedagogice, psiho-terapeutice, psihanalitice etc.), urmărindu-se remodelarea personalității infractorului, ameliorarea tendințelor sale reacționale, reînnoirea motivațiilor care îi animă interesele şi modificarea atitudinilor acestuia, în scopul reinserției sociale prin readaptarea la mediul socio-cultural.

Resocializarea infractorului constituie domeniul de cercetare al **criminologiei clinice**.

15.2. Criminologia clinică

15.2.1. Definiție. Apariția şi evoluția criminologiei clinice

Criminologia clinică este o ştiință aplicată, care se concretizează în examinarea multidisciplinară a cazului individual, formularea unui diagnostic, a unei ipoteze asupra conduitei ulterioare (prognostic) şi luarea unei decizii asupra tratamentului ce se va aplica infractorului, în scopul resocializării acestuia şi prevenirii recidivei.

Istoria dezvoltării ulterioare a criminologiei clinice se confundă cu cea a integrării examenului individual în instituțiile penale şi penitenciare. Fundamentarea şi evoluția teoretică a acestei criminologii specializate a influențat în mod direct politica penală, determinând apariția modelului curativ[1].

Necesitatea examenului medico-psihologic al infractorului a fost subliniată de Cesare Lombroso în raportul prezentat la Congresul Internațional asupra penitenciarelor, care a avut loc la Sankt-Petersburg, în 1890. Această idee a fost completată de Raffaele Garofalo[2], care insistă

---

1 J.Pinatel, în P.Bouzat et J.Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Tome III, *Criminologie*, Paris, Ed.Dalloz, 1963, p.395-473.

2 R.Garofalo, *Criminologie*, Napoli, 1885, citat de R.Gassin, *Criminologie*, Paris, Dalloz, 1990, p.642.

asupra **caracterului indispensabil al anchetei sociale** în vederea unei aprecieri corecte a infractorului.

La cel de-al VII-lea Congres de Antropologie Penală, care s-a ținut la Köln în anul 1911, criminologul suedez Olof Kinberg a reluat această idee, susținând necesitatea unui examen medico-psihologic şi social obligatoriu pentru anumite categorii de acuzați (cei care comit infracțiuni grave, recidiviști, infractori juvenili, incapabili social).

Primele realizări ale criminologiei clinice au avut loc, aşa cum s-a mai arătat, în America Latină, în unele țări europene şi în țările anglo-saxone.

După ce s-a integrat sistemului execuțional penal, criminologia clinică s-a infiltrat în domeniul judiciar, exprimându-se ideea conform căreia criminologia preventivă trebuie utilizată pentru organizarea observării prejudiciare a învinuiților. Practic, anexele psihiatrice au devenit progresiv o prefigurare a centrelor de observare.

Consacrarea pe plan legislativ a examenului de personalitate a fost precedată de lucrările Ciclului European de Studii organizat de O.N.U. în anul 1951, la Bruxelles. Lucrările de la Bruxelles au permis clarificarea obiectului, scopului şi metodelor examenului medico-psihologic şi social, s-a prezentat cadrul juridic de aplicare şi s-au relevat principalele modalități de transpunere în practică a acestei metode[1].

Concluziile Ciclului de la Bruxelles au fost aprofundate în cadrul Cursurilor Internaționale de Criminologie (Paris -1952) şi la Congresele Internaționale de Apărare Socială (San Marino-1951, Anvers-1954, Milano-1956, Stockholm-1958).

Examenul medico-psiho-social a fost instituit, pe plan legislativ, în Franța, în anul 1959, în cadrul art. 81 alin.4 C.proc.pen. Acest articol a fost analizat de George Levasseur în raportul prezentat la primul Congres Francez de Criminologie (Lyon-1960)[2]. Ocupându-se pe larg de examenul de personalitate el arată că acesta are un conținut complex, care cuprinde:

- un examen cu privire la personalitatea inculpatului şi o anchetă referitoare la situația socială materială şi familială a acestuia;
- un examen medical;
- un examen medico-psihologic;
- orice alte măsuri utile.

Examenul de personalitate şi ancheta socială sunt obligatorii în materie criminală şi facultative în materie corecțională. Examenul medico-psihologic este facultativ în ambele situații. Organele competente să dispună efectuarea examenului de personalitate sunt atât judecătorul de instrucție cât şi instanța de judecată.

Dosarul de personalitate al infractorului serveşte la individualizarea sancțiunii. După rămânerea definitivă a hotărârii judecătoreşti, dosarul se transmite administrației penitenciare, iar ulterior, comitetului de reinserție post-penală.

Subliniind importanța generalizării examenului de personalitate în legislația franceză, P. Bouzat arată că această măsură a fost salutată de către criminologi ca o cucerire de prim ordin, esențială într-un stat de drept modern, întrucât permite să se cunoască personalitatea infractorului şi să se prepare măsurile în scopul facilitării readaptării sociale a acestuia[3]. Concomitent, criminologii s-au străduit să dea un conținut ştiințific cadrului instituțional înfăptuit.

Fiind o ştiință aplicată, organizată metodic în maniera unei clinici medicale, criminologia clinică îşi orientează eforturile asupra infractorului concret, formulând un diagnostic, un prognostic şi, eventual, un tratament.

Totodată, criminologia clinică nu este un capitol al criminologiei medicale, întrucât nu ia în considerare doar elementele bio-psihologice; **ea are un caracter social accentuat**. Elementele

---

1 J.Pinatel, op.cit., p.405.

2 G.Levasseur, *L'examen de personnalité prévu au nouveau Code de procedure pénale, cadre juridique*, în vol. "Actes du II-eme Congres Français de criminologie", t.II, p.41-55, citat de R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Bucureşti, Editura Academiei, 1989, p.162.

3 Conf. R.M.Stănoiu, op.cit., p.163.

sociale şi bio-psihologice sunt unite de criminologia clinică într-o perspectivă sintetizatoare, dominată de conceptul de **stare periculoasă.**

15.2.2. Starea periculoasă

Aprecierea criminologică a "stării periculoase" presupune evaluarea capacității infracționale şi a posibilității de adaptare la mediul social a delincventului. Conceptul de stare periculoasă nu este o noțiune juridică, ci o realitate clinică observabilă. Clinic, starea periculoasă se poate manifesta atât sub formă cronică (permanentă), cât şi sub formă iminentă:

- forma **cronică** a stării periculoase poate fi definită ca o "modalitate psihologică şi morală care caracterizează individul antisocial"[1]; poate fi sesizată mai ales la recidiviști;
- Etienne de Greef a constatat faptul că, înainte de trecerea la săvârşirea actului infracțional, toți delincvenții parcurg o stare periculoasă **iminentă.** Ea poate fi caracterizată ca o stare de criză, de frământări, a individului care şi-a propus să comită o faptă pedepsită de lege.

Aprecierea stării periculoase conduce la formularea unui diagnostic, a prognosticului şi a tratamentului. Această apreciere se bazează pe metodele şi tehnicile utilizate frecvent în criminologie: observarea, interpretarea şi experimentarea.

În faza **observării** sunt puse în evidență elementele de personalitate ale individului studiat, precum şi factorii sociali care au contribuit la orientarea antisocială a personalității. Observarea este realizată de o echipă interdisciplinară (psiholog, psihiatru, medic, asistent social etc.).

În timpul **experimentelor** efectuate vor fi identificate trăsăturile patologice care constituie nucleul personalității orientate antisocial, variabilitatea acestora sugerând nivelul de adaptabilitate socială a persoanei în cauză.

Faza **interpretării** cuprinde trei etape:

- aprecierea personalității delincventului - formularea diagnosticului criminologic;
- exprimarea unei ipoteze asupra comportamentului ulterior, ipoteză care poartă numele de prognostic criminologic;
- formularea unui program de tratament bio-psiho-social.

Criminologia clinică abordează personalitatea infractorului în unitatea şi dinamica acesteia[2]. În acest scop, criminologii clinicieni utilizează un evantai larg de tehnici de investigare cum sunt: ancheta socială, observarea directă, examenul medical, psihiatric şi psihologic, interviul clinic aprofundat, testele psihologice, proiective şi de sinceritate, studierea documentelor referitoare la delincventul respectiv.

Cu ajutorul acestor tehnici se urmăreşte o recompunere a realității care a precedat săvârşirea actului infracțional, implicând studierea parcursului social al individului, a experiențelor sale succesive, a integrării sale în circuitul social. Se analizează, de asemenea, rolul pe care diverşi factori sociali (anturajul, organele statului etc.) l-au jucat în procesul prin care persoana în cauză a ales calea infracțională[3].

Pe de o parte, se încearcă identificarea complexului de factori care au contribuit la formarea personalității infractorului, iar pe de altă parte, clarificarea situației concrete de viață care a favorizat săvârşirea faptei penale.

15.2.3. Diagnosticul criminologic

Formularea diagnosticului criminologic se realizează în trei etape succesive: aprecierea capacității infracționale, evaluarea inadaptării sociale şi aprecierea stării periculoase prin sinteza celor două elemente obținute anterior.

Diagnosticul capacității infracționale presupune aprecierea trăsăturilor psihologice care compun personalitatea orientată antisocial. Ele rezultă din compararea indicilor bio-psihologici

---

1 J.Pinatel, op.cit., p.411.

2 R.M.Stănoiu, *Metode şi tehnici de cercetare în criminologie*, Bucureşti, Editura Academiei, 1981, p.75.

3 G.Kelens, *Personalitatea criminală şi tipologia delincvenților*, în vol. "Al VII-lea Congres Internațional de Criminologie", Belgrad, 1973, traducere - Ministerul Justiției.

evidențiați cu ocazia examenului medico-psihologic şi a indicilor sociali rezultați din ancheta socială. Pe de o parte, sunt puse în evidență trăsături specifice, cum ar fi agresivitatea, egocentrismul, labilitatea şi indiferența afectivă, iar pe de altă parte, sunt relevați factorii şi împrejurările concrete care au marcat evoluția socială a individului.

Aprecierea adaptabilității persoanei studiate ia în considerare nivelul aptitudinilor fizice, psihice şi profesionale pe de o parte, iar pe de altă parte, pulsiunile instinctive ale acesteia, aspirațiile sale la un anumit status social. Astfel, un individ valoros şi cu aspirații înalte va ridica serioase probleme de adaptare într-un microclimat social mediocru. În mod asemănător, o persoană mediocră, dar cu aspirații care îi depăşesc posibilitățile reale, se va comporta inadecvat şi va fi respinsă de un mediu social elevat.

Diagnosticul stării periculoase presupune, în final, sinteza capacității infracționale şi a inadaptării sociale prin aprecierea gradului de intensitate al fiecărei laturi. S-a constatat că atunci când capacitatea infracțională este foarte puternică, iar adaptabilitatea este foarte bună, rezultă o formă mai gravă a stării periculoase. În această categorie ar putea intra, conform opiniei criminologului american Edwin Sutherland, infractorii în "gulere albe". În mod similar, combinarea unei capacități infracționale ridicate cu o adaptabilitate redusă a individului determină un diagnostic criminologic diferit, deoarece inadaptarea socială a persoanei în cauză atrage atenția celor din jur.

Diagnosticul criminologic reprezintă baza celei de-a doua etape, respectiv a prognosticului social.

15.2.4. Prognosticul social

Prognosticul social reprezintă o ipoteză de lucru în care judecata de valoare asupra stării periculoase de moment a unui infractor trebuie combinată cu aprecierea situațiilor probabile în care subiectul va evolua în viitor. De regulă, elaborarea unei scheme de prognostic se bazează pe principii matematice, statistice şi, mai recent, informatice. Valoarea reală a prognosticului nu poate fi deosebit de înaltă întrucât, cel mai frecvent, datele necesare cu privire la infractor lipsesc ori sunt eronate.

15.2.5. Programe de tratament

Tratamentul de resocializare a infractorului urmăreşte modelarea personalității acestuia, ameliorarea tendințelor sale reacționale, reînnoirea motivațiilor şi modificarea atitudinilor, în scopul prevenirii recidivei şi facilitării reinserției sociale prin readaptarea individului la mediul social. Condiția esențială a tratamentului de resocializare este necesitatea colaborării delincventului la transformarea propriei personalități.

Indiferent dacă se desfăşoară în mediul liber (când delincventul satisface o pedeapsă neprivativă de libertate), semi-liber ori închis (în penitenciar), tratamentul este individualizat în funcție de diagnosticul pus fiecărui subiect şi utilizează metodele terapeutice, psiho-pedagogice, psiho-terapeutice, psihanalitice etc.

În criminologia clinică, principala metodă de tratament este **psihoterapia**. Psihoterapia se bazează pe teorii ale psihologiei normale, patologice şi sociale, care pot fi utilizate în scopul de a trata tulburări în etiologia cărora apar, cu preponderență, factori psihosociali. Această metodă constă în stabilirea unei relații speciale de comunicare verbală între terapeut şi delincvenți, luați individual ori în grup.

15.2.5.1. Psihoterapii individuale

a) **Psihanaliza** - vizează identificarea motivelor inconştiente ale diverselor tulburări, dezechilibre sau comportamente specifice infractorilor, în scopul înlăturării lor, ori a dezvoltării şi anihilării acestora prin conştientizare.

Aplicarea psihanalizei în criminologie întâmpină dificultăți determinate de condițiile speciale de timp (durata tratamentului este de 3-4 ani cu o frecvență de 4-5 ori pe săptămână), de loc şi de înalta calificare a psihanalistului. La aceste dificultăți se adaugă cele determinate de personalitatea dificilă specifică infractorilor, precum şi de discrepanța ce există între ideile propagate de analist şi atmosfera bazată pe coerciție, specifică mediului închis. Aceste conside-

rente determină ca psihanaliza să poată fi aplicată numai unui grup restrâns de infractori, aflați în penitenciar sau în mediu liber, care se supun acestui gen de tratament, acceptând regula colaborării la transformarea propriei personalități. Odată acceptată această colaborare, analistul va încerca să-l influențeze pe infractor, să-i schimbe concepțiile, să-i formeze o nouă optică de viață care să-l ajute să se integreze în societate[1].

- Psihoterapia rațională se bazează pe represiunea psihologică, vizând conştientizarea pacientului în legătură cu trăsăturile pozitive şi negative ale caracterului său şi determinarea acestuia să se autoconcentreze şi să-şi cenzureze comportamentul, să nu se lase influențat şi intimidat de partenerii săi, să ia decizii proprii etc.

Utilizând persuasiunea psihologică, această terapie are avantajul de a putea fi aplicată în criminologie, atât în libertate şi semi-libertate, precum şi în penitenciar.

15.2.5.2. Psihoterapii colective

Au la bază interacțiunile care apar la nivelul grupului în scopul depăşirii dificultăților relaționale şi emoționale ale membrilor grupului.

În cadrul **psihoterapiei de grup**, analizatul foloseşte inter-relațiile care apar în grup pentru a examina problemele de ordin personal pe care le ridică participanții. Terapia se bazează pe discuția liberă între membrii grupului, în cadrul căruia subiecții îşi expun propriile probleme şi încearcă să se "elibereze" de tendințele negative. Terapeutul îi ajută să conştientizeze etiologia acestor tendințe reacționale şi comportamentale, demonstrându-le că în situații identice sau similare se pot lua decizii care să nu afecteze societatea.

O altă metodă de resocializare este **metoda relațiilor de grup**, care se bazează pe teoria asociațiilor diferențiale şi constă în punerea infractorului în contact cu grupuri sociale care respectă legea. Această metodă se aplică în general în perioada de probațiune sau de eliberare condițională şi succesul ei depinde de respectarea unor reguli, între care menționăm:

- grupul va fi constituit în aşa fel încât infractorul să se bucure de o anumită considerație;
- cu cât infractorul va fi atras mai mult de către grup, cu atât mai mare va fi influența pe care grupul o va exercita asupra acestuia;
- atracția exercitată de grup trebuie să se bazeze pe interesele majore ale delincventului şi nu pe cele marginale;
- grupul constituit trebuie să fie predominant anticriminal, astfel încât orice abatere de la normele grupului să fie considerată o apropiere de calea infracțională;
- grupul este acela care trebuie să-şi exercite presiunea asupra infractorului şi să nu aştepte ca schimbările comportamentale să se ivească de la sine.

Astfel de metode au avut şi au mare audiență în țările dezvoltate, mai ales în S.U.A.

[1] R.M.Stănoiu, *Introducere în criminologie*, op.cit., p.165.